JUUDI PALVEMAJA / SÜNAGOOG VÕRUS

uuendatud 11.07.2026

Käesolev ülevaade hõlmab Võru linna juudi koguduse ja kogukonna ning ka Võru juudi palvemaja ajalooga seotud arhiividokumente, artikleid, sündmusi ja mälestusi kronoloogilises järjekorras. Võru juudi palvemaja asutati ja ehitati Judeikinite perekonna eestvõttel.

Arhiividokumentide ja ajaleheartiklite tsiteerimisel on antud dokumendis osaliselt kasutatud vastavas allikas esinenud originaalset eestikeelset kirjutusviisi. Uurijate kontaktid on faili lõpus.

Samuel Judeikini Võru riideäri ajaloost saab lugeda siit: https://bit.ly/riideari
Meier Judeikini metsamaterjalide ekspordiäri ajaloost saab lugeda siit: https://bit.ly/metsaari
Jossel Judeikini eestvõttel ehitatud üürimajade ajaloost saab lugeda siit: https://bit.ly/majad
Võru vana juudi kalmistu korrastamise projektist saab lugeda siit: https://bit.ly/juudi_kalmistu

1839

Juute sai Võrus kauplemas kohata juba aastal 1839. Nii näiteks kirjutas ajakiri "Das Inland. Eine Wochenschrift für Liv-, Est- und Kurlands Geschichte, Geographie, Statistik und Literatur" ehk "Kodumaa. Liivi-, Eesti- ja Kuramaa ajaloo, geograafia, statistika ja kirjanduse nädalaleht" oma 1839. aastal numbris №4 ilmunud uudiste ja päevasündmuste kokkuvõttes, et:

"Tänavusel aastalaadal (22. veebruarist 2. märtsini) nägime erakordselt vilgast elu arenemas, sest mujalt tulnud kaupmeeste ja ehk ka ostjate konkurents oli suurepärase talitee tõttu tavalisest suurem. End turuputkadesse sisse seadnud võõraste hulgas loetleti: 6 tekstiili-, 1 vürts- ja 1 galanteriikaupade müüjat, lisaks 2 treialit, 2 kingseppa ja üks kindameister. Lisaks neile olid seal ka kristlastest ja **juutidest rändkaupmehed kõiksugu pudukaupadega**. Suure kaubavaliku ja odavate hindade tõttu kahetses nii mõnigi, et oli kiirustanud Tartu laadalt aastavarude ostmisega."

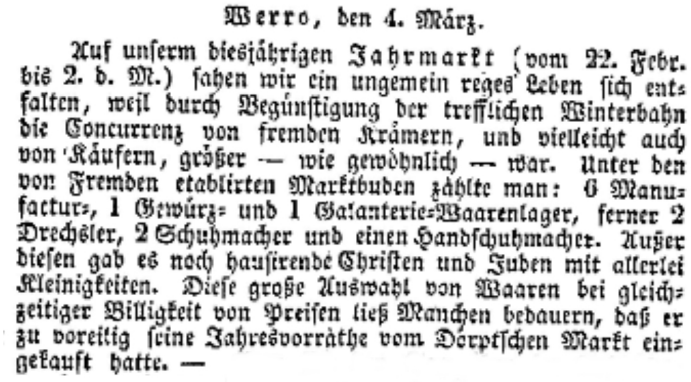

Werro, den 4. März.

Auf unserm diesjährigen Jahrmarkt (vom 22. Febr. bis 2. d. M.) sahen wir ein ungemein reges Leben sich entfalten, weil durch Begünstigung der trefflichen Winterbahn die Concurrenz von fremden Krämern, und vielleicht auch von Käufern, größer — wie gewöhnlich — war. Unter den von Fremden etablirten Marktbuden zählte man: 6 Manufactur-, 1 Gewürz- und 1 Galanterie-Waarenlager, ferner 2 Drechsler, 2 Schuhmacher und einen Handschuhmacher. Außer diesen gab es noch hausirende Christen und Juden mit allerlei Kleinigkeiten. Diese große Auswahl von Waaren bei gleichzeitiger Billigkeit von Preisen ließ Manchen bedauern, daß er zu voreilig seine Jahresvorräthe vom Dörptschen Markt eingekauft hatte. —

1865

1865. aastast said keiser Aleksander II ukaasiga teatud juutide kategooriad õiguse asuda elama väljapoole Venemaa keisririigis kehtestatud juudi asustuspiirkonda [1], sealhulgas ka Võrru.

[1] juudi asutuspiirkond (vene keeles черта оседлости, täisnimetus черта постоянной еврейской оседлости) oli territoorium Venemaa Keisririigi lääneosas, kus juutidel oli lubatud ametlikult elada. Selle pindala oli 1 224 008 ruutkilomeetrit ning 1897. aasta ülevenemaalise rahvaloenduse andmetel elas juutide asustuspiirkonnas üle kolme ja poole miljoni juudi.
viide: https://en.wikipedia.org/wiki/Pale_of_Settlement

Vastavalt 28. juunil 1865 välja kuulutatud seadusele oli juutidest mehaanikutele, viinapõletajaile, pruulijaile ning üleüldse meistritele ja käsitöölistele lubatud seaduslike passide ja piletite alusel

elada kõikjal väljaspool juutidele kehtestatud alalist asustuspiirkonda ning seda koos pereliikmetega, nende hulgas naised, lapsed ning alaealised vennad ja õed.

Lisaks sellele oli noortel juutidel (mitte üle 18 aasta vanustel), isegi kui nad ei kuulunud käsitööliste klassi, lubatud tulla oma oskusi õppima piirkondadesse väljaspool nimetatud asustuspiirkonda, kuid nende seal viibimine oli ajaliselt piiratud oskuste õppeperioodiga (mitte üle viie aasta). Need, kes pärast koolituse lõpetamist said oma meistritelt heakskiitvaid tunnistusi, võisid jääda elama ka väljaspool juutidele kehtestatud alalise asustuspiirkonda – seda samuti ka seaduslike passide ja piletite alusel.

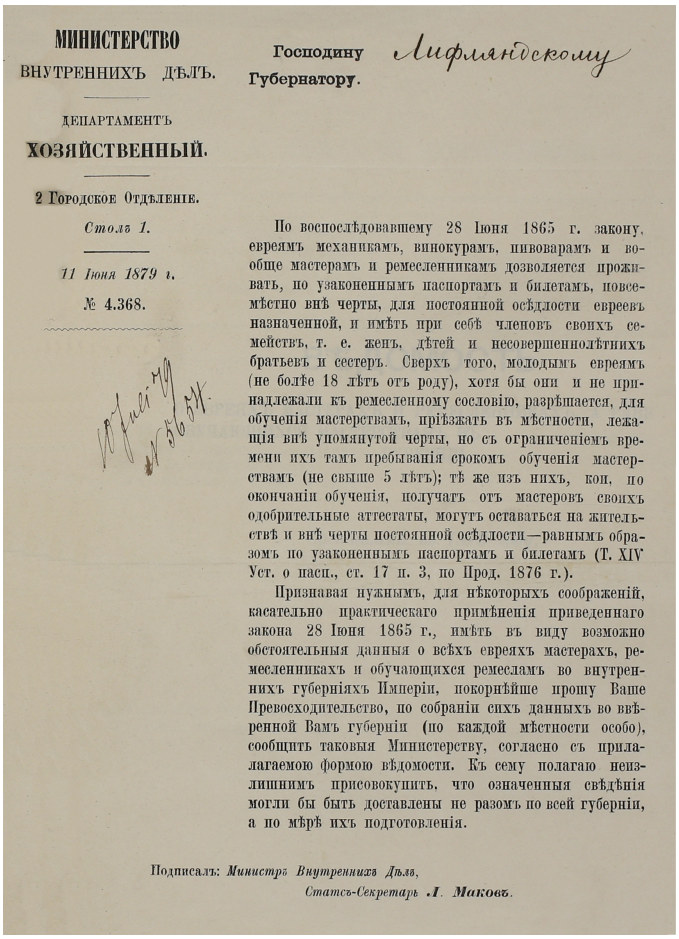

МИНИСТЕРСТВО
ВНУТРЕННИХЪ ДѢЛЪ.

ДЕПАРТАМЕНТЪ
ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ.

2 Городское Отдѣленіе.

Столъ 1.

11 Іюня 1879 г.

№ 4.368.

Господину Лифляндскому Губернатору.

По воспослѣдовавшему 28 Іюня 1865 г. закону, евреямъ механикамъ, винокурамъ, пивоварамъ и вообще мастерамъ и ремесленникамъ дозволяется проживать, по узаконеннымъ паспортамъ и билетамъ, повсемѣстно внѣ черты, для постоянной осѣдлости евреевъ назначенной, и имѣть при себѣ членовъ своихъ семействъ, т. е. женъ, дѣтей и несовершеннолѣтнихъ братьевъ и сестеръ. Сверхъ того, молодымъ евреямъ (не болѣе 18 лѣтъ отъ роду), хотя бы они и не принадлежали къ ремесленному сословію, разрѣшается, для обученія мастерствамъ, пріѣзжать въ мѣстности, лежащія внѣ упомянутой черты, но съ ограниченіемъ времени ихъ тамъ пребыванія срокомъ обученія мастерствамъ (не свыше 5 лѣтъ); тѣ же изъ нихъ, кои, по окончаніи обученія, получатъ отъ мастеровъ своихъ одобрительные аттестаты, могутъ оставаться на жительствѣ и внѣ черты постоянной осѣдлости—равнымъ образомъ по узаконеннымъ паспортамъ и билетамъ (Т. XIV Уст. о пасп., ст. 17 п. 3, по Прод. 1876 г.).

Признавая нужнымъ, для нѣкоторыхъ соображеній, касательно практическаго примѣненія приведеннаго закона 28 Іюня 1865 г., имѣть въ виду возможно обстоятельныя данныя о всѣхъ евреяхъ мастерахъ, ремесленникахъ и обучающихся ремесламъ во внутреннихъ губерніяхъ Имперіи, покорнѣйше прошу Ваше Превосходительство, по собраніи сихъ данныхъ во вѣренной Вамъ губерніи (по каждой мѣстности особо), сообщить таковыя Министерству, согласно съ прилагаемою формою вѣдомости. Къ сему полагаю неизлишнимъ присовокупить, что означенныя свѣдѣнія могли бы быть доставлены не разомъ по всей губерніи, а по мѣрѣ ихъ подготовленія.

Подписалъ: *Министръ Внутреннихъ Дѣлъ,*
Статсъ-Секретарь ***А. Маковъ.***

Väljavõte 1865. aasta seadusest toimikust "Andmed juutide, nende kahaalide, sünagoogide, palvekoolide ja ametiisikute arvu kohta Liivimaal"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.5.1652

1865–1870

Keiser Aleksander II ukaasi valguses asusid Judeikinid 1865.–1870. aastal Võrru elama.

19. sajandi lõpus elas Võrus oma peredega kolm venda ning kaks õde:

Jossel Judeikin
Benjamin Markus Judeikin
Hennoch Judeikin
Sarah Malka Glant (Judeikin)
Rosa Lasikin (Judeikin)

Judeikinite sugupuu: https://www.geni.com/people/Jossel-Judeikin/6000000010292261814

19. sajandi alguses võeti Venemaal vastu keiserlik ukaas juutidele päriliku perekonnanime andmise kohta. Juudi perekonnanimed olid kõige sagedamini kas isanime, emanime, tegevusala või elukoha põhised. Ukaasi väljakuulutamise hetkel ja selle elluviimise perioodil elasid Judeikinid tänapäeva

Leedus, Joniškise vallas asuvast Juodeikiai nimelises kohas – siit ka toponüümiline perekonnanimi. Juodeikiai ja Võru vahel on 300 kilomeetrit.

Juodeikiai küla nimega silt aastal 2023
foto: Google Maps

Vanim vendadest Jossel Judeikin tuli esimesena Võrru olles umbes 25-aastane [1]. Ameti poolest oli ta katusekatja. Võrus on temast aastatega saanud metsatööstur ja majaomanik. Jossel oli ühtlasi ka perekonna patriarh, ilma tema loata ei toimunud perekonnas ükski tehing.

[1] erinevates allikates on Josseli sünniaasta märgitud vahemikus 1839–1843.

Jossel Judeikin
foto: erakogu

Josseli vend Benjamin Markus Judeikin tuli Võrru 1870. aastal olles kõigest 17-aastane. Võrus sai Benjamin Markusest tuntud kaupmees, kes tegeles mitmesuguste kaubaartiklite, sh. toornahkade, heeringa ja jahu hulgikaubandusega ning pidas Petseri-Kreutzwaldi tänava nurgal talurahvapoodi. Tänu Josselile, tema vennale Benjaminile ja mõlema venna poegadele sai Judeikinite perekonnast Võru linna väike “majanduslik impeerium”.

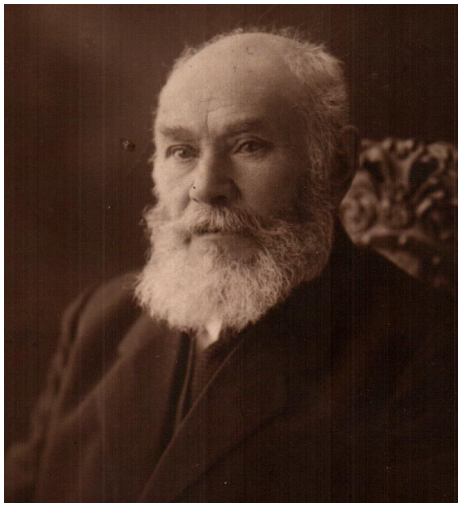

Benjamin Markus Judeikin
foto: erakogu

1880. aastal koostati ametivõimude poolt keiser Aleksander II ukaasi alusel Võrus elavate juutide nimekiri. Dokumendis on kirjas, et Jossel Judeikini passiraamat on väljastatud Žagarė [2] linnaduuma poolt, tal on dokumendi väljastamise hetkel naine, tütar ja kaks poega (kokku oli Josselil kuus last), oma töökoda tal pole ning ta tegutseb enda ametialal kaubandustunnistuse alusel.

[2] Žagarė on linn Leedus, Joniškise vallas

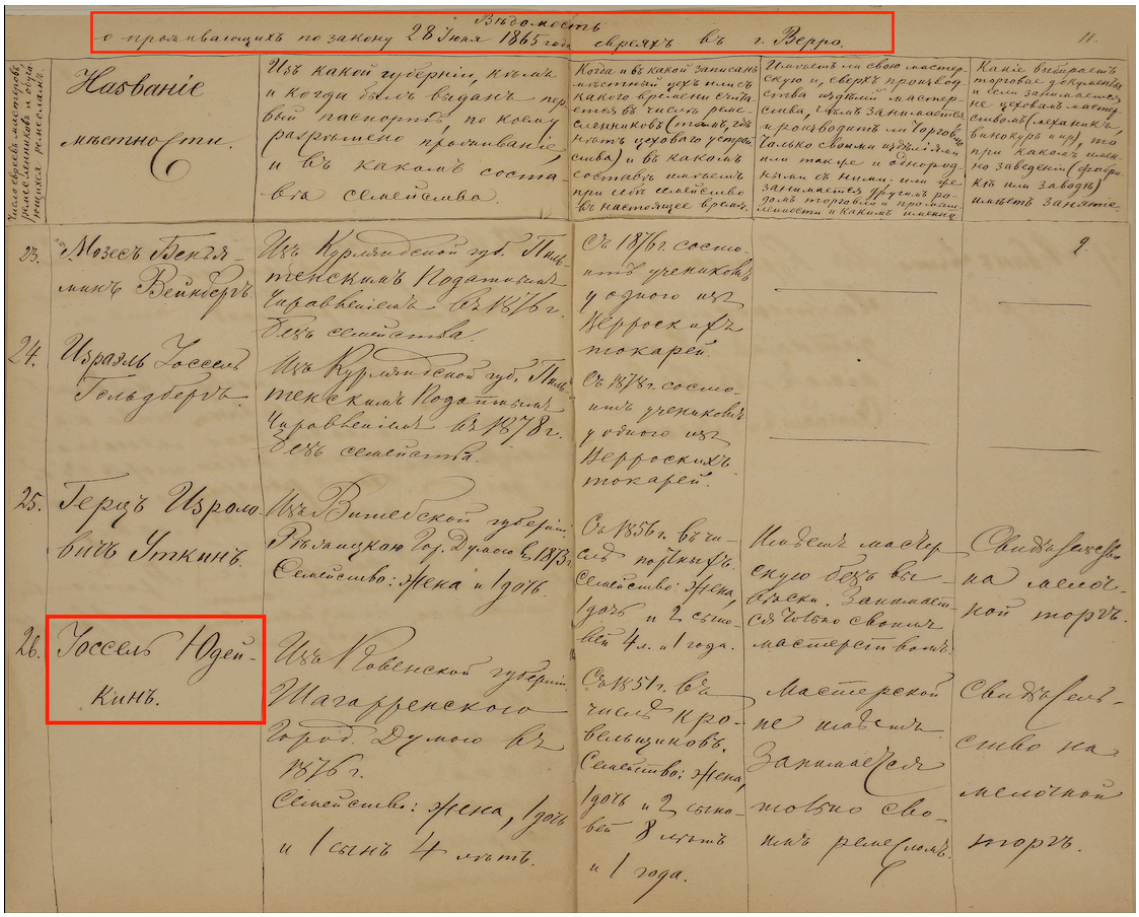

Väljavõte toimikust "Andmed juutide, nende kahaalide, sünagoogide, palvekoolide ja ametiisikute arvu kohta Liivimaal".
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.5.2372

1920–1922

1920-ndate alguses said Judeikinid Eesti Vabariigi kodakondsuse. Enne Eesti kodakondsuse ja vastava tunnistuse saamist kehtisid isikut tõendavaks dokumendiks Vene riigi passiraamatud.

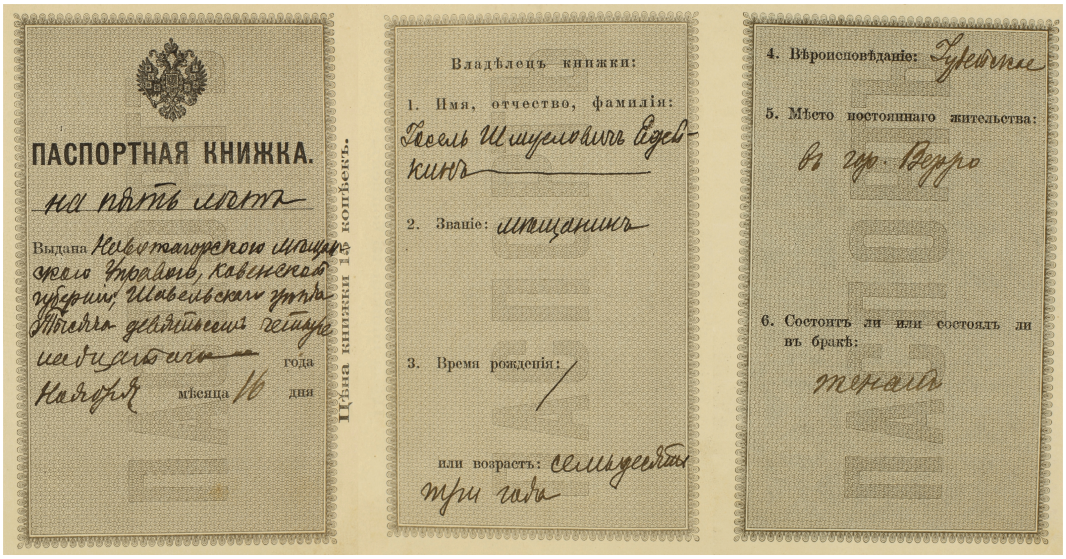
ПАСПОРТНАЯ КНИЖКА.

Цѣна книжки 1½ копѣекъ.

Владѣлецъ книжки:

1. Имя, отчество, фамилія:

2. Званіе: мѣщанинъ

3. Время рожденія:

или возрастъ:

4. Вѣроисповѣданіе:

5. Мѣсто постояннаго жительства:

6. Состоитъ ли или состоялъ ли въ бракѣ:

Passiraamatu väljavõte Jossel Judeikini kodakondsuse toimikust [1]
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.14.13.1776

[1] teatud hetkeni kasutati venekeelsetes dokumentides paralleelselt kahte versiooni juudi perekonnanimest – “Judeikin” ja “Edeikin”. Hiljem jäi kasutusse vaid “Judeikin”.

24. augustil 1920 saatis Jossel Judeikin Võru linna valitsusele palvekirja sooviga omandada Eesti Vabariigi kodaniku õigusi. “Eesti Maanõukogu poolt 26. novembril 1918 vastu võetud määruse §2 põhjal on minul au teatada, et mina, Jossel Schmuli p. Judeikin, ühes oma naisega Feige-Mere Josseli t. Judeikiniga sünd. Vilentschik, soovime Eesti Vabariigi kodaniku õigusid omandada ja palume Võru linna Valitsusest selleks tarviliku korraldust teha ja asjale seadusliku käiku anda.

Oleme, kui endised Vene riigi alamad, Kovno kubermangu Uue Žagare linna kodanikkudena üleskirjutatud. Mõlemad naisega oleme juudi usku ja rahvusest. Minul on Võru linnas liikumata varandust seitse majad Riia ja Petseri tänaval, väärtuses umbes 175 000 marka, ja metsatööstuse äri. Elan Eesti Vanariigi piirides ja nimelt Võru linnas umbes 55 aastat. Eesti keelt rääkida oskame mõlemad naisega.”

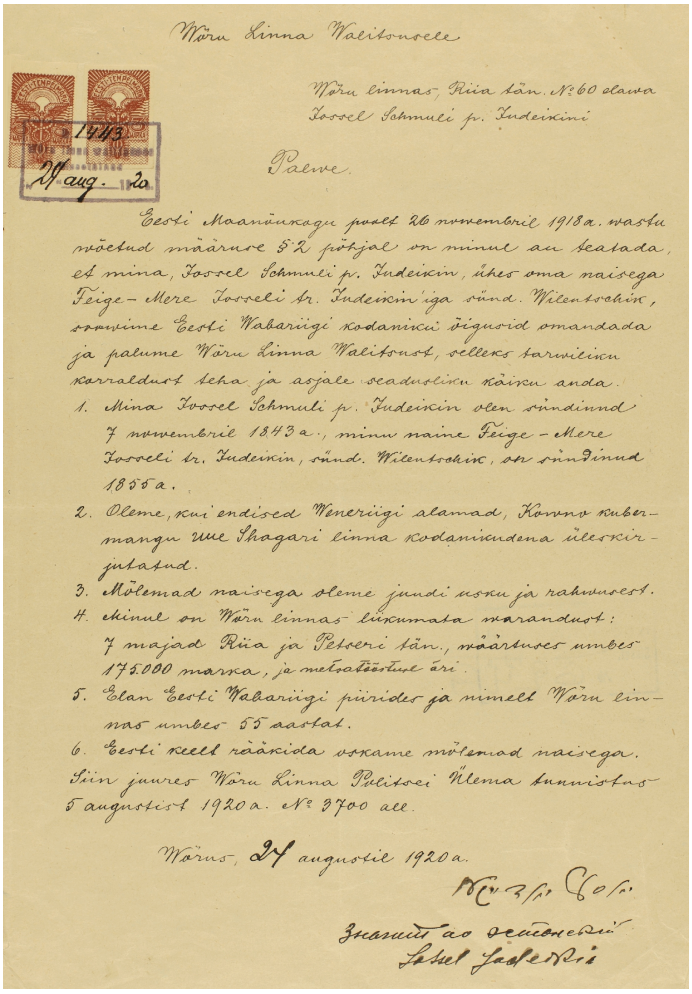

Wõru Linna Walitsusele

Wõru linnas, Riia tän. № 60 elawa
Jossel Schmuli p. Judeikini

Palwe.

Eesti Maanõukogu poolt 26 nowembril 1918 a. wastu wõetud määruse § 2 põhjal on minul au teatada, et mina, Jossel Schmuli p. Judeikin, ühes oma naisega Feige-Mere Josseli tr. Judeikin'iga sünd. Wilentschik, soowime Eesti Wabariigi kodaniku õigusid omandada ja palume Wõru Linna Walitsust, selleks tarwiliku korraldust teha ja asjale seadusliku käiku anda.

1. Mina Jossel Schmuli p. Judeikin olen sündinud 7 nowembril 1843 a., minu naine Feige-Mere Josseli tr. Judeikin, sünd. Wilentschik, on sündinud 1855 a.
2. Oleme, kui endised Weneriigi alamad, Kowno kubermangu uue Shagari linna kodanikudena üleskirjutatud.
3. Mõlemad naisega oleme juudi usku ja rahwusest.
4. Minul on Wõru linnas lükumata warandust: 7 majad Riia ja Petseri tän., wäärtuses umbes 175.000 marka, ja metsatõõstuse äri.
5. Elan Eesti Wabariigi piirides ja nimelt Wõru linnas umbes 55 aastat.
6. Eesti keelt rääkida oskame mõlemad naisega.

Siin juures Wõru Linna Politsei Ülema tunnistus 5 augustist 1920 a. № 3700 all.

Wõrus, 24 augustil 1920 a.

Знаний по эстонски
Jossel Judeikin

Palvekiri Jossel Judeikini kodakondsuse toimikust allikas: Rahvusarhiiv, ERA.14.13.1776

29. juunil 1921 andis Võru Linnavalitsus linnapea: Fritz Suiti [2] allkirjaga Siseministeeriumi passiosakonnale teada, et nende poolt Judeikinile kodakondsuse andmisele takistuisi ei näe.
"... Ühtlasi teatame et palvekirjas ja tunnistuses tähendatud teated vastavad tõele ja et linnavalitsuse poolt ei ole takistusi Jossel Schmuli p. Judeikini ühes naise Feige-Mere Josseli t. Judeikiniga, kelle tüdrukupõlve perekonna nimi Vilentschik, vastuvõtmisele Eesti Vabariigi kodakondsusse, sest et nimetatud Judeikin elab Eestis, Võru linnas, vahepidamata üle 50 aastat, et tal sellepärast Eestis tõesti eluline huvi on ja et tema eluviiside järele Vabariigi algusest pealt kuni sennini võib oletada, et tema, Judeikini, käesoleva palve täitmine Eesti vabariigi huvidele kahjulik ei ole."

[2] Fritz (Priit) Suit töötas aastail 1911–1919 Judeikinite metsaäris prokuristina (ettevõtte volitatud esindajana). Aastail 1919–1940 oli ta Võru linnapea. Suit oli ka Riigikogu I ja II koosseisu liige. Ta vahistati Nõukogude okupatsioonivõimu poolt 1941. aastal, saadeti Venemaale ja määrati surmanuhtlus, mis viidi täide Sverdlovski oblastis asunud NKVD vangilaagris Sevurallag 1942. aasta aprillis.

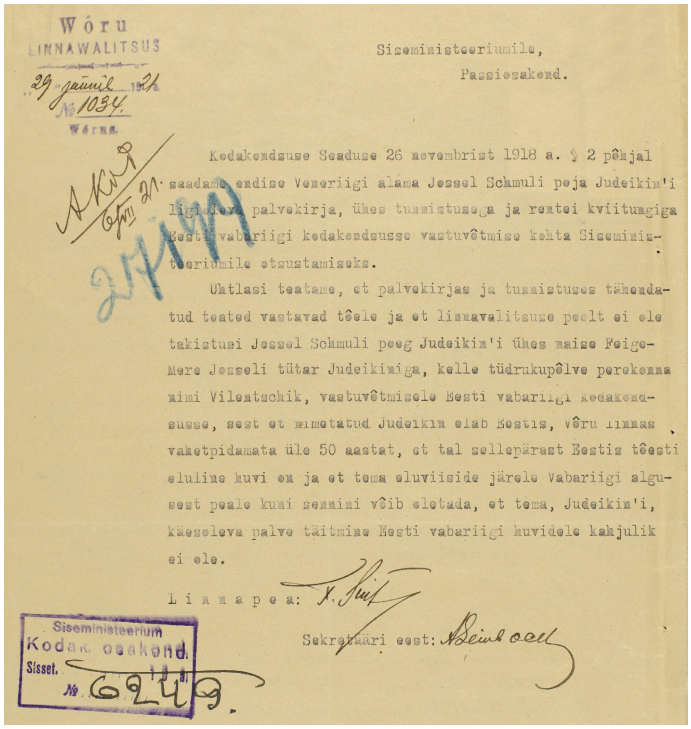

Võru
LINNAWALITSUS
29. jaanuar 1921
№1034
Võrus.

Siseministeeriumile,
Passiosakond.

Kodakondsuse Seaduse 26 novembrist 1918 a. § 2 põhjal saadame endise Veneriigi alama Jossel Schmuli poja Judeikin'i lihtkirja palvekirja, ühes tunnistusega ja rentei kviitungiga Eesti vabariigi kodakondsuse vastuvõtmise kohta Siseministeeriumile otsustamiseks.

Uhtlasi teatame, et palvekirjas ja tunnistuses tähendatud teated vastavad tõele ja et linnavalitsuse poolt ei ole takistusi Jossel Schmuli poeg Judeikin'i ühes naise Feiga-Mere Josseli tütar Judeikiniga, kelle tüdrukupõlve perekonna nimi Vilentschik, vastuvõtmisele Eesti vabariigi kodakondsusse, sest et nimetatud Judeikin elab Eestis, Võru linnas vähemalt 50 aastat, et tal sellepärast Eestis tõesti eluline huvi on ja et tema eluviisidе järele vabariigi algusest peale kuni seniani võib oletada, et tema, Judeikin'i, käesoleva palve täitmine Eesti vabariigi huvidele kahjulik ei ole.

Linnapea: J. Suit

Sekretäri eest: Beinbaum

Siseministeerium
Kodak. osakond.
Sisset.
№ 6249.

Võru Linnavalitsuse kiri Jossel Judeikini kodakondsuse toimikust
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.14.13.1776

14. augustil 1922 kirjutas Jossel Judeikin alla järgmise tekstiga kodanikuvandele: “Eesti Vabariigi kodanikuna tõotan ja vannun ustavaks jääda Eesti demokraatlikule vabariigile ja tema seaduslikule valitsusele, ning tõrkumata täita kõiki vabariigis maksvaid seadusi, määrusi ja oma kodanikukohuseid, teades, et vastasel korral seadus mind karistusega ähvardab.” 14. septembril 1922 väljastati Josseli nimele Eesti Vabariigi kodaniku tunnistus №6249.

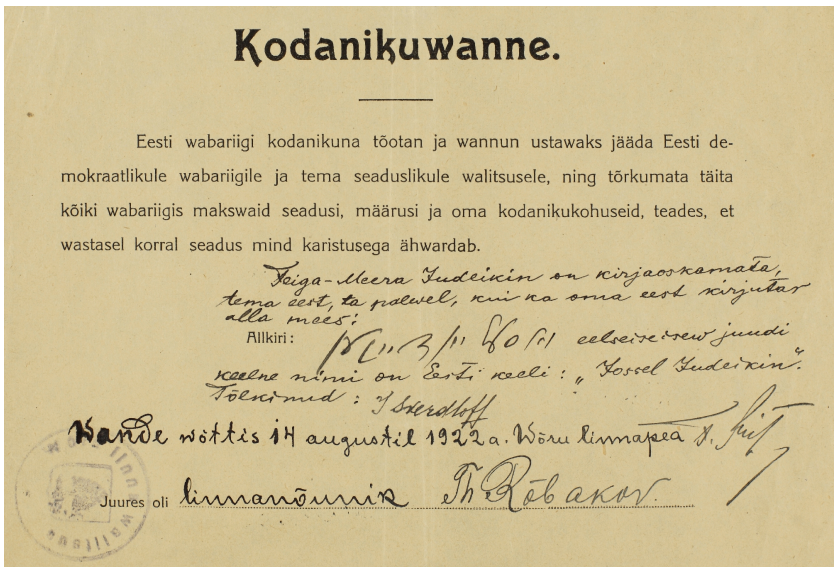

Kodanikuwanne.

Eesti wabariigi kodanikuna tõotan ja wannun ustawaks jääda Eesti demokraatlikule wabariigile ja tema seaduslikule walitsusele, ning tõrkumata täita kõiki wabariigis makswaid seadusi, määrusi ja oma kodanikukohuseid, teades, et wastasel korral seadus mind karistusega ähwardab.

Feiga-Meera Judeikin on kirjaoskamata, tema eest, ta palwel, kirjutas alla meesi:

Allkiri: [illegible] eelseiswew joudi

kaelne nimi on Eesti keeli: „Jossel Judeikin".

Tõlkinud: J. Sterndorff

Wanne wõttis 14 augustil 1922 a. Võru linnapea J. Suit

Juures oli linnanõunik Th. Rõbakov

Kodanikuvanne Jossel Judeikini kodakondsuse toimikust
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.14.13.1776

Josseli vend Benjamin Markus saatis Võru linna valitsusele palvekirja sooviga omandada Eesti Vabariigi kodaniku õigusi 5. juulil 1921. “Eesti Maanõukogu poolt 26. novembril 1918 vastu võetud määruste §2 ja Siseministeeriumi poolt 6. veebruaril 1919 Eesti Vabariigi kodakondsuse vastu võtmise kohta väljaantud ja Riigi Teatajas №16 välja kuulutatud juhtnööride p. 2 põhjal, tõendan sellega, et mina, kui endine Veneriigi alam, ennast selle riigi alamlusest täiesti lahti ütlen,

soovides Eesti Vabariigi kodaniku õigusi omandada ja palun Võru linnavalitsust selleks vastavat korraldust teha.

Olen sündinud Leedumaal, Novo-Schagori linnas, Kovno kubermangus, 15. aprillil 1853, sealsamas lapsepõlves elanud ja 1870. aastal Võrusse elama asunud, siit 1875. kuni 1879. aastani endise Veneriigi sõjateenistuses ära olnud, peale selle aga jälle siia samasse elama asunud ja siin senini vahetpidamata elanud ja siin 1. jaanuaril 1882 abielusse astnud. Ainult enne enamlaste tulekut põgenesin enamlaste eest detsembri kuul 1918. aastal Riiga, kust Võrusse tagasi tulin 5. septembril 1920.

Minu abikaasa on surnud, kuna lapsed kõik täisealised ja minust lahus elavad. Rahvuse poolest olen mina heebrealane ja kuni senini endise Veneriigi alamluses olnud, endisest Veneriigi alamlusest ei ole mina ühegi teise, olgugi endisest Veneriigi osadest tekkinud, riigi kodakondsusse astunud. Mina olen heebrea usku. Ameti poolest olen kaupmees. Liikumata varandust minul omanduseks ei ole, kuna liikuvat varandust on vähemalt 100 000 marga väärtuses. Praegu elan osalt endisest sissetulekust, osalt aga teenides ärides. Eesti keelt kõnelen mina rahuloldavalt.

Minu eluhuvid on täiesti Eesti Vabariigiga seotud ja ei ole minul ei Venemaaga, ega Leedumaaga mingisugusi ühendavaid sidemeid.”

Ka Benjamin Markuse puhul ei näinud ametivõimud takistusi ning 17. novembril 1922 väljastati ta nimele Eesti Vabariigi kodaniku tunnistus №6930.

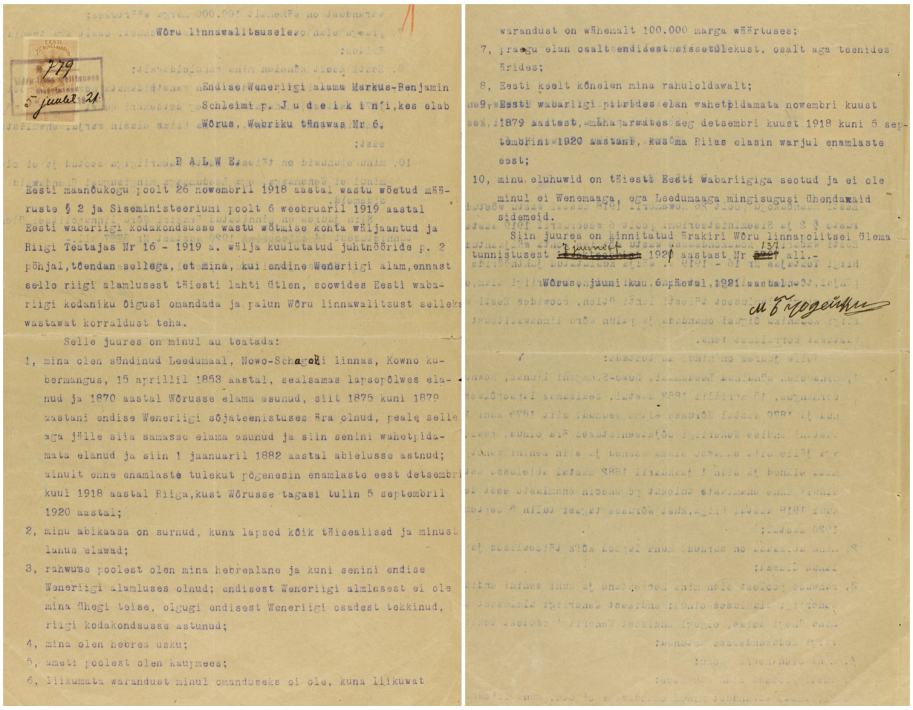

Palvekiri Benjamin Markus Judeikini kodakondsuse toimikust allikas: Rahvusarhiiv, ERA.14.13.1778

1874–1876

Suvel 1874 tõstis Riia rabi Aaron Pumpianski üles küsimuse Liivimaa kubermangus elavate juutide usuasjade korrastamiseks. 23. augustil kirjutas ta kubernerile parun Michael von Wrangellile, esitades oma projekti probleemi lahendamiseks.

“Alates minu astumisest Riia rabi ametisse on Liivimaa kubermangu linnade juudisoost elanikud sageli pöördunud minu poole palvega palvemajade kinnitamiseks ning koššerlihunike ja vaimulike määramiseks. Minu poolt kogutud andmete põhjal on kõigis Liivimaa kubermangu linnades väikesed käsitöölistest ja erusõduritest koosnevad kogukonnad, kes tõepoolest vajavad vaimulikke

ja palvemaju. Lisaks sellele ei peeta meetrikaraamatuid seadusega kehtestatud korras, usulisi talitusi viivad läbi isikud, kellel ei ole selleks seaduslikku õigust, samuti vannutavad juute eraisikud.

Seetõttu on mul au esitada Teie Kõrgeaususele läbivaatamiseks järgmine projekt. Juutide usuasjade seaduslikuks korrastamiseks on vaja nad vastavalt Välismaiste usutunnistuste seadusele panna usuküsimustes Riia rabi alluvusse, lubades üksikutel kogukondadel valida endi hulgast rabi abisid – rabi kohustuste täitmiseks kohapeal ning seda rabi juhatusel. Selline kord on juba olemas kõigis teistes kubermangudes, kus juute elab. Kõikides kreisilinnades on olemas kreisirabid, väikelinnades on kinnitatud rabide abid. Ka kubermangulinnade rabidele alluvad nende abid, kes on kreisis kinnitatud. Samuti on kõigis kreisilinnades vaja kinnitada vaimuliku juhtkonnaga palvemajad.”

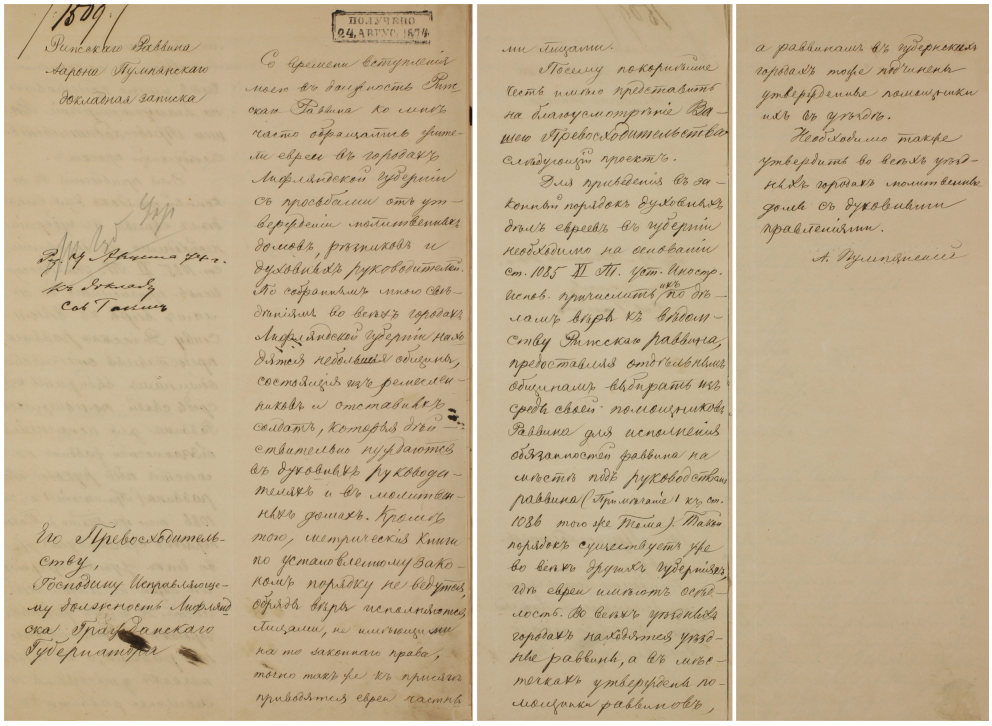

Rabi kiri toimikust “Palvemajade asutamise ning rabi abide määramise kohta Liivimaa kreisilinnades”
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.10.1209

Riia rabi kirja valguses hakkas Liivimaa kubermanguvalitsus uurima, kui palju juute oli tol hetkel sealhulgas ka Võru kreisis ja Võru linnas elamas. Võru sillakohus [1] päringule vastates raporteeris 26. detsembril 1874 Võru kreisi osas, et:

“... piirkonnas on tegelikult ainult üks neljast mehest ja kolmest naisest koosnev juudi perekond, kes on maatüki rentnikena paiksed. Ülejäänud üsna arvukas juudi elanikkond, mis koosneb praegu 103 mehest ja naisest, ei ela alaliselt kreisis, vaid rändab vastavalt vajadusele ühest kohast teise, tehes mitmesuguseid käsitöid nagu katusetööd, torutööd, rätsepatööd, karusnahatööd jms; sabatit [2] tähistama läheb aga tavaliselt linna. Seetõttu tundub antud piirkonnas juutide palvemaja loomine ja rabi abi töölevõtmine tarbetu. Kreisilinnas aga, kus on samuti üsna palju juute, peaks olukorda hindama kohalik magistraat.”

[1] sillakohus oli madalama astme politseikohus Liivimaa kubermangus, mille kohta kasutati vahel ka nimesid maakohus, seadusekohus.

[2] ka shabbat – laupäev, mis algab reedel päikeseloojangul ning kestab laupäeva õhtuni esimeste tähtede ilmumiseni. On olemas hulk seadusi, mis puudutavad sabati pidamist. Sabat on juutide jaoks püha päev, mis on seatud Jumala poolt maailma loomise ja juutide Egiptuse vangipõlvest vabastamise mälestuseks.

Oma hinnangu kreisilinnas elavate juutide arvu kohta andis 15. jaanuaril 1875 ka Võru magistraat: "... 1874. aasta lõpus elas Võru linnas 49 mees- ja 50 naissoost juuti ja oleks kooskõlas Riia rabi Pumpianski poolt väljendatud sooviga, kui siin asutataks juudi palvemaja reeglitekohase juhatusega. Seeläbi kõrvaldataks ka olukord, kus Võrus pole siiamaani olnud võimalik vannutada ühtki juuti tunnistajana esinema selleks volitatud rabi või rabi abi puudumisel. Võimude poolt lubatud juudi palvemaja Võru linnas pole seni olnud."

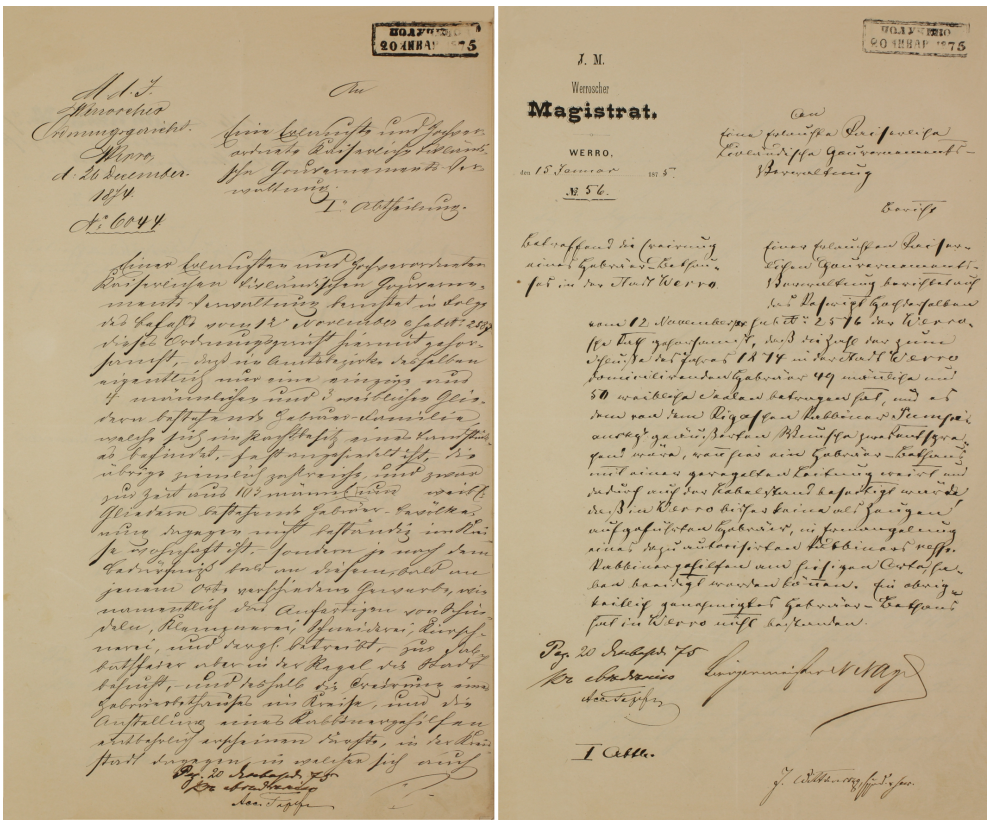

Võru sillakohuse ja magistraadi raportid toimikust "Palvemajade asutamise ning rabi abide määramise kohta Liivimaa kreisilinnades"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.10.1209

Liivimaa kubermanguvalitsus vaatas Riia rabi ettepaneku läbi 23. märtsil 1876 ning otsustas tema rabi abide Liivimaa kubermangu kreisilinnadesse määramist mitte lubada. Otsuse tekstis oli muu hulgas öeldud, et:

"Peaaegu kõik Liivimaa kubermangu magistraadid ja sillakohtud tunnistasid, et rahutuste ja juutide vaheliste vaidluste vältimiseks ning ka õigete meetrikaraamatute pidamiseks on soovitav asutada linnades juudi elanikkonna jaoks usujuhatused, mida juhiksid haritud ja usaldusväärsed rabi abid. Kuid mõnedes kreisides ja kreisilinnades poleks juudid oma vaesuse tõttu suutnud katta mitte ainult rabi abide ülalpidamise, vaid ka palvemaja jaoks korteri üürikulusid.

Kui juutidel ei ole sünagoogi ega palvekooli, või isegi juhul, kui neil on selline, kuid vaesuse tõttu ei saa nad kohapeal rabi ülal pidada, alluvad nad usuküsimustes naaberlinna rabile.

Juhul, kui kogukonna suure rahvaarvu tõttu ei saa üks rabi täita talle määratud ülesandeid juudiusu küsimustes, antakse kogudusele või kahaalile [3] võimalus valida iga tuhande hinge kohta üks rabi abi, kes saab palka koguduse käest.

Kuid kohalike magistraatide ja sillakohtute poolt edastatud andmete kohaselt ei ulatu üheski Liivimaa kubermangu kreisis ega linnas, välja arvatud Riia linn, alaliselt elavate juutide arv ühe tuhande hingeni. Teiseks aga vaevalt suudaksid üksikud juutide palveseltsid enda vahenditest katta rabi abide ülalpidamise kulud.

Kõik magistraadid ja sillakohtud peavad rangelt jälgima, et nende alluvusse kuuluvates linnades ja kreisides ei tohi juudiusu usulisi talitusi sooritada isikud, kellel ei ole selleks õigust, ning pidama silmas, et nendes kohtades elavad juudid on usuküsimustes alluvad Riia rabile.

Tuginedes eelpool öeldule teatada Riia rabile, et tema taotlust määrata Liivimaa kubermangu kreisilinnadesse rabi abisid ja asutada neis linnades usujuhatused ei saa rahuldada."

[3] juudi kogukond ja selle vanematekogu Vana-Poolas 16.–18. ja Venemaal 18.–19. sajandil.

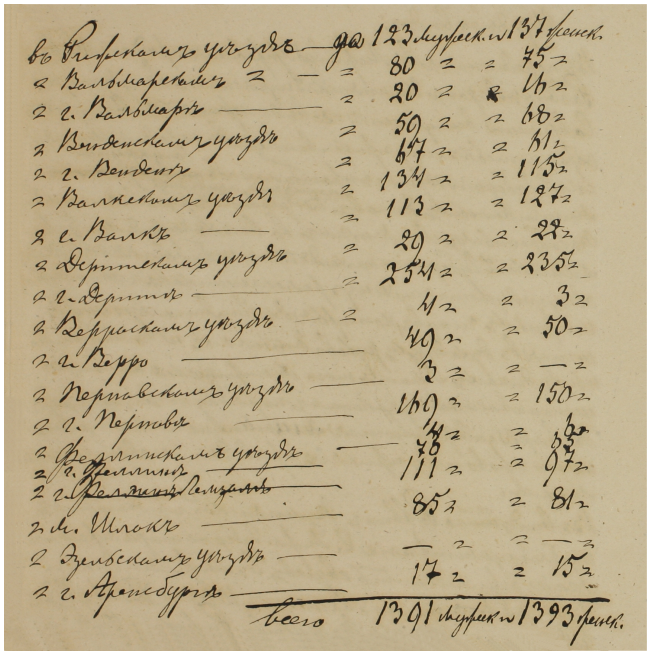

Raport Liivimaa kubermangus elavate juutide arvu kohta 1874. aastal toimikust "Palvemajade asutamise ning rabi abide määramise kohta Liivimaa kreisilinnades"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.10.1209

Riia rabi Aaron Pumpianski ei soovinud alla anda ning 29. juunil 1876 saatis ta Liivimaa kubermanguvalitsusele uue kirja. Selles rõhutas ta, et kubermanguvalitsuse määruse tagamisel, mille kohaselt tuleb kontrollida, et juudi usu usutalitusi ei viiks läbi selleks õigusi mitteomavad isikud, on tekkinud suured takistused. Kuna tema ettepanekut rabi abide määramise kohta ei ole heaks kiidetud ja kuna kreisilinnades elavad juudid on Riia rabi alluvuses, siis kirjutas rabi, et:

"Kubermangu linnavõimud tõlgendavad antud ukaasi nii, et kõik usutalitused kogu kubermangus peavad olema läbi viidud vaid minu poolt, sest peale Riia linna ei ole kubermangus ühtegi kinnitatud rabi. Kuna aga kreisilinnad asuvad Riiast kaugel, on see kindlasti võimatu.

Käsitöölistest juudid elavad Liivimaa kubermangus Passiseaduse artikli 283 märkuse alusel. Lisaks Välismaiste usutunnistuste seaduse 2. artikli kohaselt on Vene riigis juutidele tagatud usuvabadus võrdsetel alustel kristlastega. Seega on kõigile juutidele, kus iganes nad ka Vene riigi piirides ei elaks, antud õigus vabalt oma usku praktiseerida, mille dogmad seisnevad avaliku jumalateenistuse pidamises pühadel, laupäevadel ja paastuajal ning ka muudes talitustes.

Kuid kuna seadus ei luba eraisikutel usutalitusi läbi viia, on vaja määrata vaimulikud, kes minu juhtimisel usutalitusi läbi viiksid ja need ka vastavatesse raamatutesse kirja paneksid.

Kõigis Liivimaa kubermangu linnades ja asulates on olemas juudisoost koššerlihunikud, kes mõistavad juudiusu seadusi, ning kes meeleldi täidaksid neid kohustusi minu järelevalve all, ilma et nad küsiksid erilist ülalpidamise tasu.

Palun lubada Liivimaa kubermangus elavatel juutidel pidada palvelates avalikke jumalateenistusi ning valida enda kogukonna hulgast pädevad isikud, kes võiksid minu juhtimisel läbi viia usutalitusi ja pidada meetrikaraamatuid, nagu see on lubatud pealinnades elavatele juutidele."

Kuid ka see Riia rabi palve jäeti 1876. aastal tagajärjeta.

1875+

Võru linna rae poolt Liivimaa kuberneri parun Alexander von Üxküll-Güldenbandti nimele saadetud raportite kohaselt elas 1875. aastal Võru linnas 128 juuti. Aasta hiljem oli juute linnas 132, 1877-ndal – 136 ja 1878-ndal – 139.

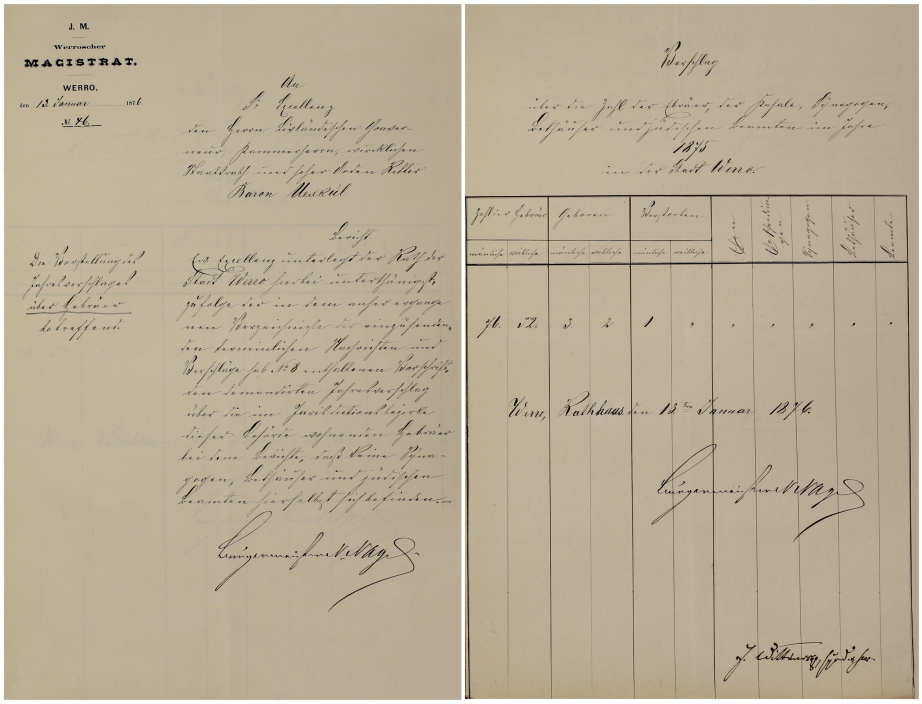

1875. aasta raport toimikust "Andmed juutide, nende sünagoogide, palvemajade ja ametiisikute arvu kohta Liivimaal"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.5.949

Vanima tõestuse juudi palvemaja olemasolust Võru linnas leiab Eesti juutide ajaloo uurija Nosson Genssi märkmetest, mille üks sissekannetest ütleb "Võru. Esimene sünagoog 1875. Ehitatud annetusena Judeikini poolt."

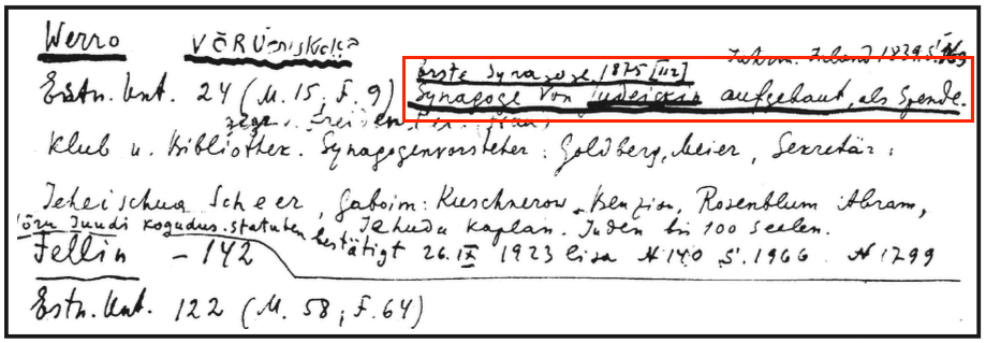

Väljavõte Nosson Genssi märkmetest
allikas: Judeikinite perekonna ajaloost rääkiv raamat.

See, et Võrus 1800-ndate teisel poolel tegutses juudi palvemaja räägib oma 1927. aastal avaldatud jidišikeelses käsikirjas "Juutide ajaloost Eestis" ka Kopl Jokton, kirjutades, et:

"Esimestel aastatel koguneti palvetama mõne juudi korterisse. Näiteks kui Valgas oli juba nii palju juute, et sai palvetada [1], ostis Salmen Jakobson sõdur Movšalt testamendi ja tema kodus

hakkasidki Valga juudid palvetamas käima. Hiljem, kui kogudus oli laienenud, üüriti sünagoogi jaoks maja.

Valgas saadi eriluba 1871, Pärnus 1873, Viljandis 1876. Narvas lubati sünagoog ehitada 1877. Mõnes kohas, näiteks Võrus, oldi loa hankimisega hooletud ja sünagoog pidi illegaalselt tegutsema."

[1] palvetamise alustuseks peab olema kümme meest, noorim neist 13 aastat vana.

Tulevane ajalooteaduste kandidaat Abe Liebmann kirjutas oma 1937. aastal Tartu Ülikoolis koostatud magistritöös nimega "Ajaloolised ja kultuurilised eeldused juudi koguduste tekkimiseks ja arenemiseks Eestis", et:

"1865. aastal väljaantud määruse soodustusel saabus provintsilinnadesse juba suuremal arvul juute, kuigi mõningaid juute elas nendes juba varem illegaalselt. Moodustades suurema arvu, hakkasid nad muretsema endale palvelat. Alul toimetasid nad oma usulisi talitusi mõnes eramajas. Hiljem – koguduse suurenes, üüriti omaette palvela.

Mõnes kohas – nagu Võrus – ei hangitud lohakuse tõttu võimudelt luba ja jumalateenistusi peeti illegaalselt. Kuigi linnavalitsus oli sellest teadlik, ei astunud ta vastavaid samme selle kõrvaldamiseks. Esines ka juhtumeid, et palvelaid suleti mingi kaebuse põhjal."

Võru Judeikinite järeltulija, Benjamin Markus Judeikini lapselaps Len Yodaiken (1932–2025) meenutas [2], kuidas tema isa Sidney (Šmuel-Zalman), kes lahkus Võrust 1914. aastal ning siirdus Iirimaale, rääkis talle, et:

"Jossel ja Benjamin Markus alustasid palvemaja ehitamisega 1880. aastal, kui vanaisa naasis Võrru pärast Tsaari-Venemaa sõjaväes teenimist, sealhulgas Vene-Türgi sõjas osalemist. Kuigi ma ei tea, kas see jutt ka tõele vastab. Isa rääkis ka seda, et iga-aastasel Yom Kippuri püha jumalateenistusel sünagoogis seisid Jossel ja Benjamin Markus teine teisel pool Toorarulli. See oli omamoodi traditsiooniks."

[2] salvestas Ilja Judeikin 2021. aasta suvel

1882

1882. aastal tõstis taas Riia rabi Aaron Pumpianski üles küsimuse rabi abide määramisest Liivimaa kubermangu kreisilinnadesse. Tema poolt 1874. aastal esitatud sarnasest ettepanekust ei saanud tookord asja.

16. aprillil 1882 Liivimaa kuberneri parun Alexander von Üxküll-Güldenbandti nimele saadetud kirjalikus ettekandes heidetakse Pumpianski poolt ette, et:

"Rabi abide Liivimaa kubermangu kreisilinnadesse määramise küsimus oli minu poolt üles tõstetud juba üheksa aastat tagasi. Juba siis selgitasin, et juudiusu talituste seaduslikuks läbiviimiseks ja meetrikaraamatute korrektseks pidamiseks on vaja Liivimaa kubermangu linnadesse määrata rabi abisid. Kuid antud küsimus pole ikka veel lahendust leidnud.

Usuvabadus on tagatud kõigile juutidele võrdsetel alustel välismaiste usutunnistuste kristlastega. Kuid sama seaduse kohaselt võivad usutalitused olla läbi viidud ainult rabide või nende abide poolt.

Liivimaa kubermanguvalitsuse poolt 17. aprillil 1876 väljakuulutatud ukaasi kohaselt Liivimaa kubermangus elavad juudid alluvad usuasjades Riia rabile. Kuna aga Riia rabi ei saa läbi viia usutalitusi kogu kubermangus, siis on vaja määrata tema juurde nii palju abisid, kui on vaja kogu kubermangu piirides usutalituste läbiviimiseks, võttes selle juures arvesse juudi elanikonnaga linnade kaugust ja juutide hingede koguarvu.

Riia linnas on kuni 15 000 hinge, teistes kubermangu kreisilinnades ja asulates vähemalt 5 000 hinge. Seega vastavalt vajadusele võib Riia rabi juurde määrata kuni kakskümmend abi, sest seadus lubab palveseltsil või kahaalil valida ühe abi iga tuhande hinge kohta...

Soovitatav, et iga kreisi kogudus valiks endale rabi abi. Kui aga mõnes kreisis on juudi hingede arv alla tuhande, siis võib minu arvates juhinduda kogu kreisi hingede koguarvust, välja arvatud Riia kogudus. Asi iva on selles, et anda juudi kogudustele nii palju abisid, kui on vaja usutalituste ja üleüldse kõigi usuasjade seaduslikuks läbiviimiseks. Ning antud eesmärk on Liivimaa kubermangus saavutatav ainult juhul, kui iga kreisi kogudusel on oma rabi abi. Selline kord on olemas kõigis lääne kubermangude kreisides...

Mis aga puutub rabi abide ülalpidamisse, siis takistusi siin ei peaks tekkima, kuna kubermangu kreisilinnades on juba elamas pädevaid inimesi, kes väikese tasu eest meeleldi võtaksid enda peale usutalituste läbiviimise. Oma rabiiniliste teadmiste tõestamiseks peavad kandidaadid esitama Riia rabile selliste rabide dokumendid, kes on nende teadmisi ja võimeid kindlaks teinud. Pärast rabi abide valimisi ja kinnitamist tuleb meie ja neid valinud koguduste vahel sõlmida lepingud, nagu seda tehakse ka rabide ametisse nimetamisel.

Rabide abide määramisega kõikidesse Liivimaa kubermangu kreisidesse luuakse juutide usuasjades parem kord. Muu hulgas õigete meetrikaraamatute pidamisel ja juutide vannutamisel, mis on mõnikord väga raske, sest ei ole vaimulikke, kes võiksid seda talitust seaduse kohaselt läbi viia, mille kohta on korduvaid tulnud päringuid ja leidnud aset arusaamatusi kohalike võimude ja kohtute poolt.

Kogu kubermangu jaoks piisaks kümne rabi abi määramisest, nimelt järgmistesse linnadesse: Riia kaks, Limbaži üks, Võnnu üks, Valmiera üks, Valka üks, Võru üks, Tartu üks, Viljandi üks ja Pärnu üks."

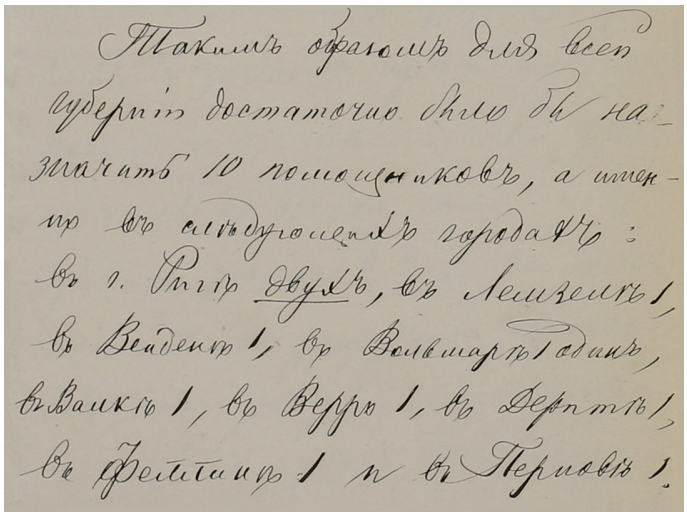
Такимъ образомъ для всей
губерніи достаточно было бы на-
значить 10 помощниковъ, а имен-
но въ слѣдующемъ городахъ:
въ г. Ригѣ двухъ, въ Лемзелѣ 1,
въ Вендент 1, въ Вольмарѣ одинъ,
въ Вайкѣ 1, въ Верро 1, въ Дерптѣ 1,
въ Феллинѣ 1 и въ Перновѣ 1.

Väljavõte Riia rabi kirjast toimikust "Rabi Aaron Pumpianski palvel rabi abide määramise kohta Liivimaa kubermangus"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.8.577

Seekord oli Liivimaa kuberner Riia rabi ettepanekuga nõus ning 21. mail 1882 saatis ta linnade (sealhulgas ka Võru linna) ja possaadide peadele ringkirja, kirjutades sealhulgas, et:

"Nõustudes rabi arvamusega ja võttes arvesse, et praegustes oludes ei ole kreisilinnade juudi kogudustel mitte ainult takistatud oma usutalituste läbiviimine, vaid nad kasutavad sageli selliste isikute abi, kellel seaduse kohaselt ei olegi õigust nende talituste läbiviimiseks, on mul au paluda Teie Ekstsellentsi teha linnades elavatele juutidele ettepanek, kas nad peavad vajalikuks, et nende koguduses oleks rabi abi, nii et see abi, olles alaliselt nende juures, saaks ülalpidamist koguduse enda vahenditest. Ja seejärel teavitada mind, üheskoos esitades kubermanguvalitsusele kinnitamiseks ka selle isiku, kelle kohalikud juudid valivad rabi Pumpianski abiks."

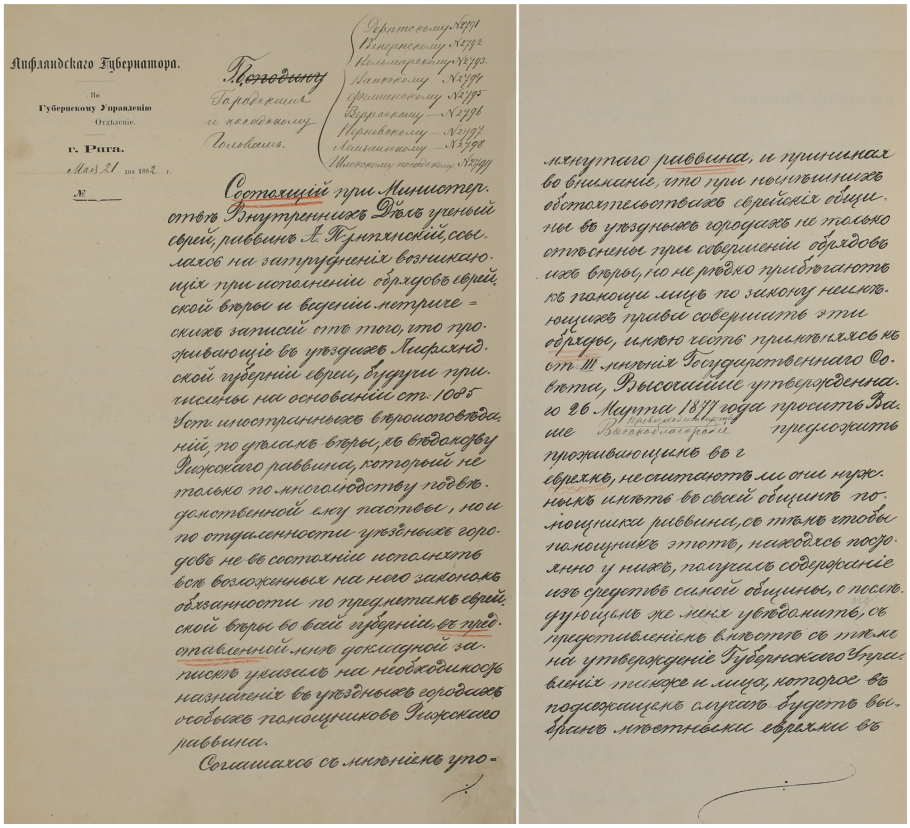

Liivimaa kuberneri kiri toimikust "Rabi Aaron Pumpianski palvel rabi abide määramise kohta Liivimaa kubermangus"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.8.577

Võru linnapea Demetrius Weyrichi [1] vastas kuberneri kirjale 22. juunil 1882. Tema raportist selgub, et Võru linna juudid ei olnud esilagu nõus Riia rabi ideega määrata linna rabi abi.

"Teatan siinkohal alandlikult, et kokku kutsutud kogukonna meesliikmete koosolekul on linnas elavad juudid üksmeelselt väljendanud vastuseisu kohaliku koguduse rabi abi ametisse nimetamisele, sest ühelt poolt on juudi elanikkond, mis koosneb ainult umbes 28–30 perekonnast, väga väike ja elab pealegi äärmiselt viletsates oludes ja ei oma piisavalt raha rabi abi ülalpidamiseks.

Teisest küljest on usukommete järgimise ja meetrikaraamatute pidamisega seotud kohustusi seni rahuldavalt täitnud koššerlihunik [2], kes muu hulgas peab ka sünni-, abielu- ja surmaregistreid ning on taganud ja tagab ka edaspidi, et kõikidest sellistest sündmustest teatatakse õigeaegselt ja korrektselt Magistraati, et need kantaks seal peetavatesse raamatutesse..."

[1] Demetrius Friedrich Weyrich oli Võru linnapea aastail 1880–1891.

[2] tol ajal pidas Võrus koššerlihuniku ameti Leib Kadišev, kes on linnas elanud 1879. aastast saadik ning oli Benjamin Markus Judeikini naise Beila kasuisa.

Selle valguses käskis Liivimaa kubermanguvalitsus Võru linnapeal jälgida, et eelnimetatud koššerlihunik ei saaks juudi usutalitusi Võru linnas läbi viia, sest tal pole sellest õigusi. 9. septembril 1882 teatas linnapea, et:

"Käesoleva aasta juunis linnapea korraldusel kokku kutsutud kohaliku juudi kogukonna liikmete koosolek väljendas vastuseisu rabi abilise ametisse nimetamisele ja töölevõtmisele Võrus. Seejärel aga on Riia rabi rangelt keelanud kohalikul koššerlihunikul teostada mis tahes usuriitusi, nii et iga sellise riituse puhul tuleb kas paluda naaberlinna rabi, mis põhjustab märkimisväärseid kulusid, või tuleb kõnealune riitus määramata ajaks edasi lükata, nagu praegu mitme ristimise [3] ja pulma puhul juhtunud on. Nende ebameeldivuste tõttu on kohalik koššerlihunik Leib Kadišev, keda toetab juudi koguduse juhatus, teatanud linnavalitsusele, et ta on koguduse palvel valmis vastu võtma rabi abi

ametikoha Võru linnas isegi ilma erilise tasuta, kui see peaks talle usaldatud saama ja palub linnavalitsusel teha selleks vajalikud sissejuhatavad sammud..”

[3] ametnik pidas silmas poiste ümberlõikamist

Võru linna juudid kogunesid uuele koosolekule sama aasta oktoobri alguses ning linnapea Demetrius Weyrichi järjekordsest raportist Liivimaa kubermanguvalitsusele loeb välja, et rabi abi osutus lõpuks valituks. “Teatan siinkohal alandlikult, et täna minu juuresolekul toimunud koosolekul, kus osales Võru linna juudi kogukonna 29 hääleõiguslikust liikmest 20, valiti ühehäälselt Võru rabi abiks koššerlihunik Leib Kadišev”.

Riia rabi Aaron Pumpianski andis esitatud kandidatuurile oma heakskiidu ning 23. novembril 1882 kinnitas Liivimaa kubermanguvalitsus Leib Kadiševi rabi abi ametisse kolmeks aastaks.

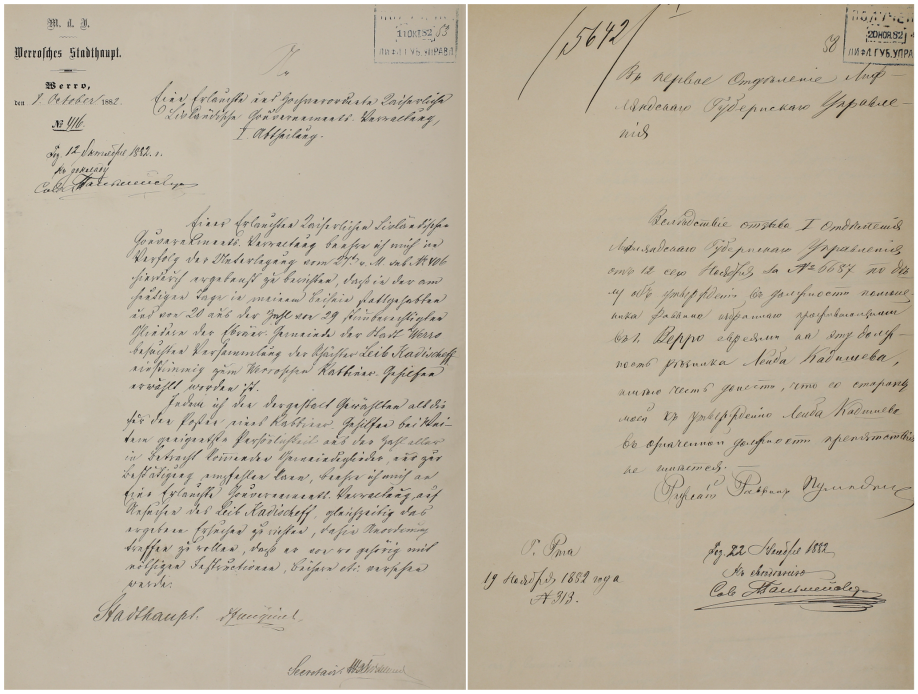

Võru linnapea ja Riia rabi kirjad toimikust “Rabi Aaron Pumpianski palvel rabi abide määramise kohta Liivimaa kubermangus”
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.8.577

1882–1891

1882. aasta oli esimene, mil juudi palvemaja olemasolu Võrus leidis kinnituse Liivimaa kubermangu ametlikes dokumentides.

12. märtsil 1883 Võru linna magistraadilt Liivimaa kubernerile saadetud raportis, mis sisaldas andmeid juutide, nende kahaalide, sünagoogide, palvekoolide ja ametiisikute arvu kohta, oli kirjas, et 1882. aasta seisuga oli Võru linnas olemas üks juudi palvemaja.

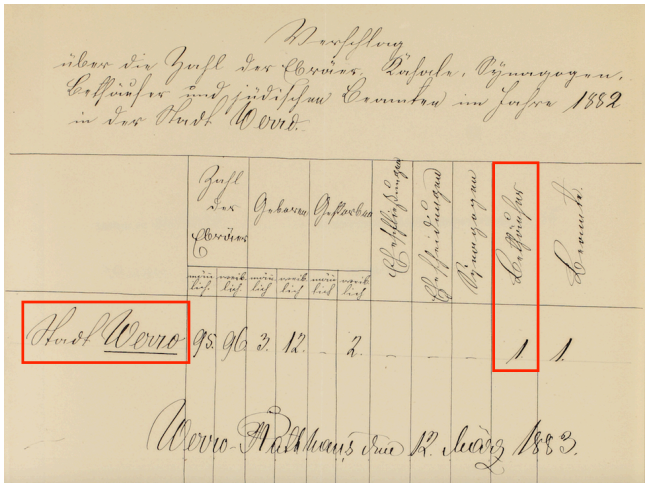

1882. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, nende kahaalide, sünagoogide, palvekoolide ja ametiisikute arvu kohta Liivimaal"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.5.3260

Ning seda vaatamata asjaolule, et veel 23. novembril 1882 mainis Liivimaa kubermanguvalitsus oma istungite žurnaalis, et "Võru linnas elavad juudid ei oma ei sünagoogi ega palvekooli ning seega oma usuküsimustes alluvad nad Riia rabile".

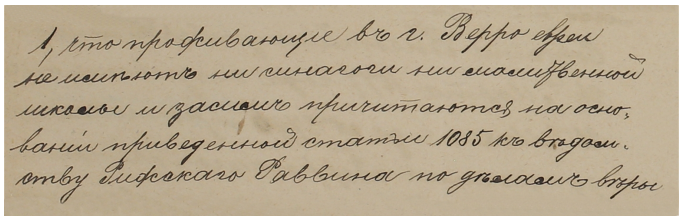

Väljavõte toimikust "Rabi Aaron Pumpianski palvel rabi abide määramise kohta Liivimaa kubermangus"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.8.577

Raporteid Liivimaa eri paikadest andmetega juutide, nende kahaalide, sünagoogide, palvekoolide ja ametiisikute arvu kohta saadeti kubernerile iga aasta. Võru juudi palvemaja figureeris neis ka järgnevatel aastatel. Samuti on ka neist raportitest märgata Võru linnas ja kreisis elavate juutide arvu kasvu aastail 1882–1891 – 191-st 304 inimeseni. Nii näiteks 1888. aastal moodustasid juudid ligi 9% linna elanikkonnast.

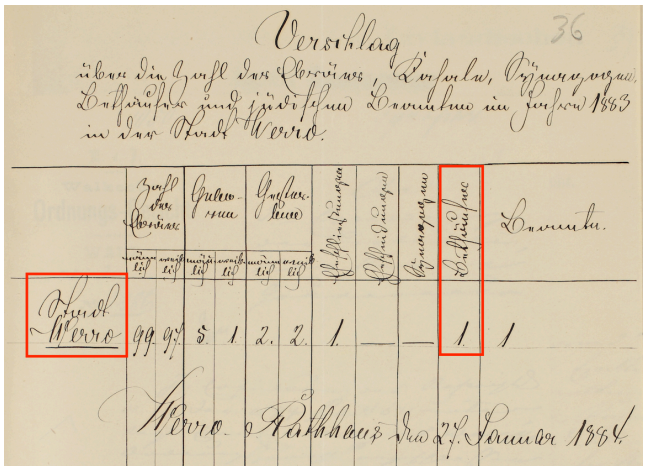

1883. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, nende kahaalide, sünagoogide, palvekoolide ja ametiisikute arvu kohta Liivimaal"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.5.3795

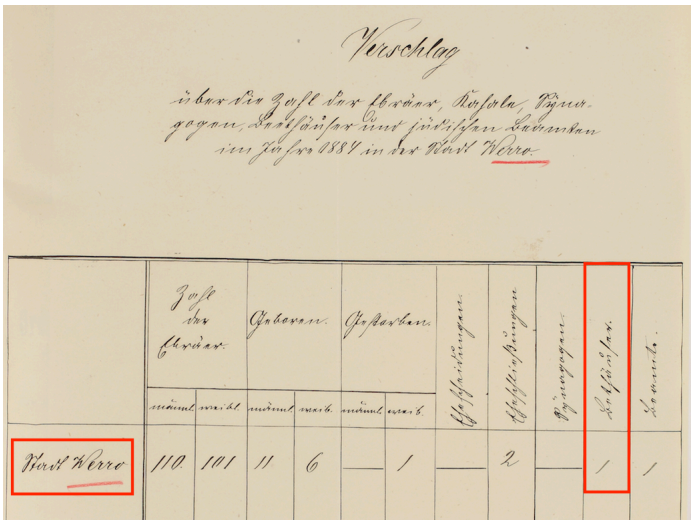

Verschlag

über die Zahl der Juden, Rosola, Pjun-
gogan, Sallasäns nnd jüdischen Lehrern
im Jahre 1884 in der Stadt Werro

	Zahl der Juden		Juden		Jüdinnen		Synagogen	Bethäuser	Schulen
	männl.	weibl.	männl.	weibl.	männl.	weibl.			
Stadt Werro	110	101	11	6	—	1	—	1	1

1884. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, nende kahaalide, sünagoogide, palvekoolide ja ametiisikute arvu kohta Liivimaal"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.5.4487

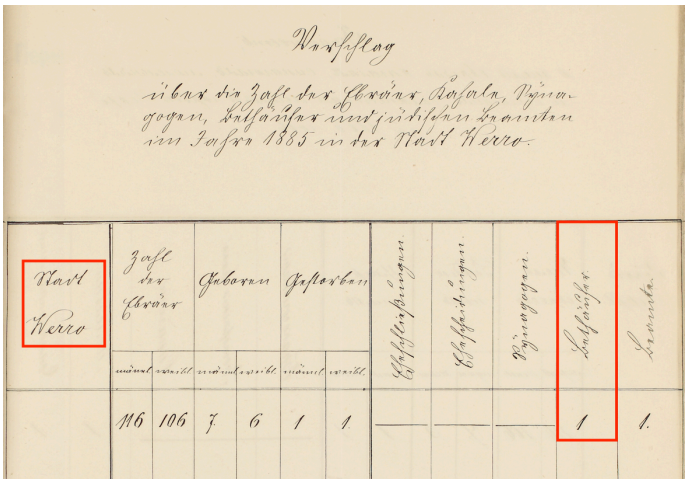

Verschlag

über die Zahl der Juden, Rosola, Pjun-
gogan, Sallasäns und jüdischen Lehrern
im Jahre 1885 in der Stadt Werro

Stadt Werro	Zahl der Juden		Juden		Jüdinnen		Synagogen	Bethäuser	Schulen
	männl.	weibl.	männl.	weibl.	männl.	weibl.			
	116	106	7	6	1	1	—	1	1.

1885. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, nende kahaalide, sünagoogide, palvekoolide ja ametiisikute arvu kohta Liivimaal"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.5.5199

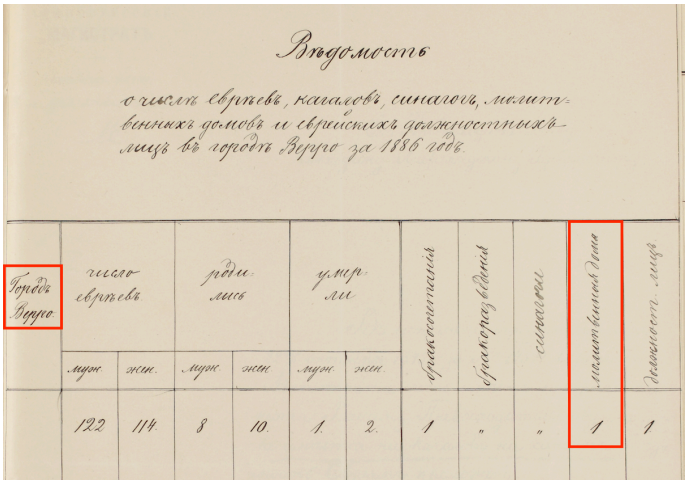

Ведомость

о числѣ евреевъ, кагаловъ, синагогъ, молит-
венныхъ домовъ и еврейскихъ должностныхъ-
лицъ въ городѣ Верро за 1886 годъ.

Городъ Верро	число евреевъ		родилось		умерли		сколько			молитвенныхъ домовъ	должностныхъ лицъ
	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.					
	122	114	8	10	1	2	1	„	„	1	1

1886. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.6.801

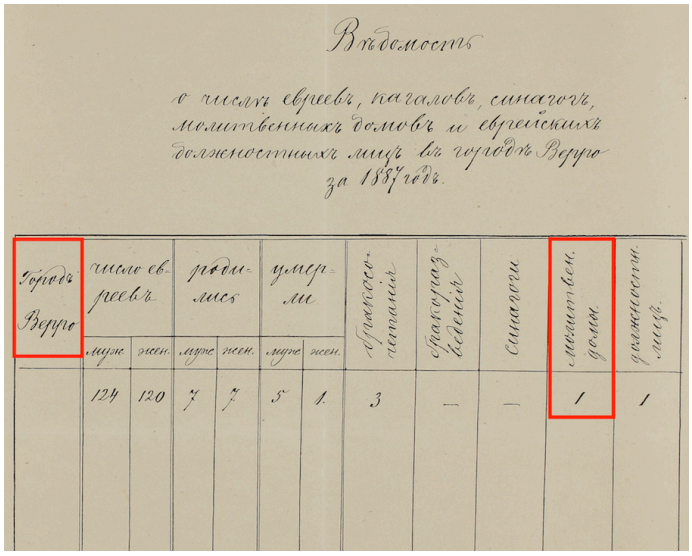

Вѣдомость

о числѣ евреевъ, кагаловъ, синагогъ, молитвенныхъ домовъ и еврейскихъ должностныхъ лицъ въ городѣ Верро за 1887 годъ.

Городъ Верро	число евреевъ		родились		умерли		бракосочетанія	бракоразведенія	синагоги	молитвен. домы	должностн. лицъ
	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.					
	124	120	7	7	5	1.	3	—	—	1	1

1887. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Juutidest andmete edastamine"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.1.1128

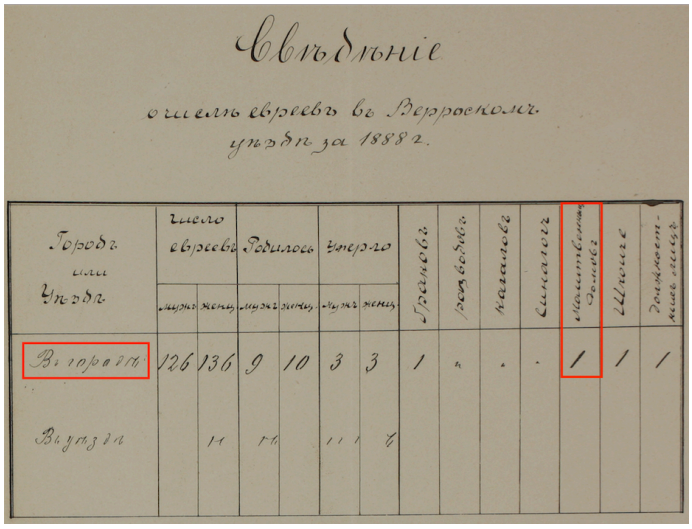

Свѣдѣніе

о числѣ евреевъ въ Верроскомъ уѣздѣ за 1888 г.

Городъ или Уѣздъ	число евреевъ		Родилось		Умерло		Браковъ	разводовъ	кагаловъ	синагогъ	молитвенныхъ домовъ	Школъ	должностныхъ лицъ
	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.							
Въ городѣ	126	136	9	10	3	3	1	"	"	"	1	1	1
Въ уѣздѣ		"	"		"	"							

1888. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, palvemajade, sünagoogide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.6.2283

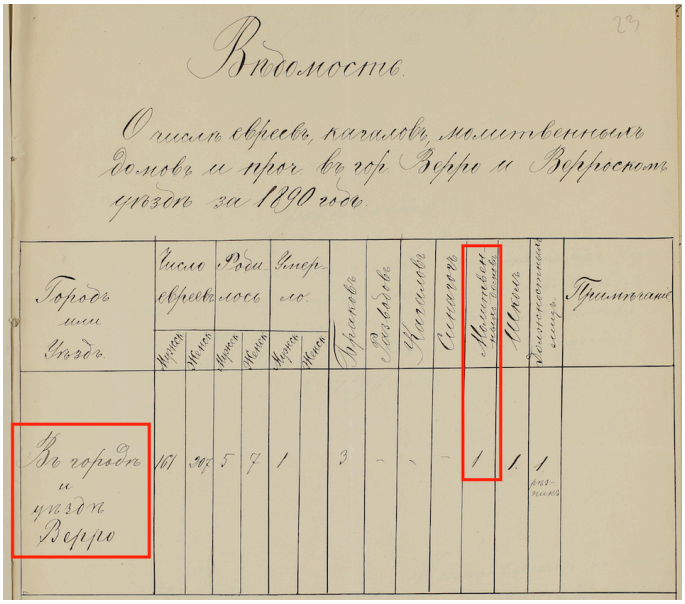

Вѣдомость

О числѣ евреевъ, начальствующихъ молитвенныхъ домовъ и проч. въ гор. Вѣрро и Вѣрроскомъ уѣздѣ за 1890 годъ.

Городъ или уѣздъ	Число евреевъ		Родилось		Умерло		Браковъ	Раздѣловъ	Начальствующихъ	Служащихъ	Молитвенныхъ помѣщеній	Школъ	Благотворительныхъ учрежденій	Примѣчанія
	Мужск.	Женск.	Мужск.	Женск.	Мужск.	Женск.								
Въ городѣ и уѣздѣ Вѣрро	161	207	5	7	1		3	–	–	–	1	1	1	

1890. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.6.3594

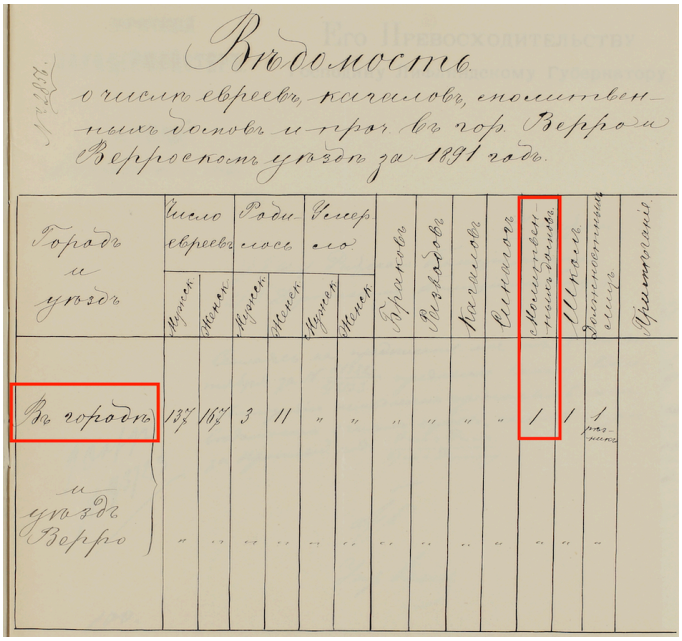

Вѣдомость

о числѣ евреевъ, начальствующихъ, молитвенныхъ домовъ и проч. въ гор. Вѣрро и Вѣрроскомъ уѣздѣ за 1891 годъ.

Городъ и уѣздъ	Число евреевъ		Родилось		Умерло		Браковъ	Раздѣловъ	Начальствующихъ	Служащихъ	Молитвенныхъ помѣщеній	Школъ	Благотворительныхъ учрежденій	Примѣчанія
	Мужск.	Женск.	Мужск.	Женск.	Мужск.	Женск.								
Въ городѣ	137	167	3	11	"	"	"	"	"	"	1	1	1	
и уѣздѣ Вѣрро	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	

1891. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.6.4188

1885

25. septembril 1885 ilmus ajalehes "Eesti Postimees" artikkel pealkirjaga "Reis Munamäele". Kirjutise autor Johannes Parv loetleb ka Võru linna vaatamisväärsusi ja tähtsamaid asutusi. Teiste hulgas leiab mainimist ka juudi palvemaja, mida reisikirjas nimetatakse juudi kirikuks.

"Muidu on linnas koolide poolest järgmised: kreiskool, elementar-kool, tütarlaste kool, köstri- ehk kiriku-kool ja Vene kihelkonna-kool. Kirikutest: Eesti, Saksa Luteruse ja Vene kirik, ka Juudi kirik, mis lihtsas majas on [1]."

[1] tänapäeval ei ole andmeid, mis majas ja aadressil võis asuda Võrus esimene juudi palvemaja, kuid tol ajal polnud tegemist spetsiaalselt palvemaja tarbeks ehitatud hoonega.

№ 39. Tartus, 25. Septembril 1885.

Eesti Postimees.

Ülevldine ajaleht Maa- ja Linnarahwale.

Kakskümnes teine (29.) aastakäik.

Tuleb igal kolmapäewal wälja.

Kunlutuste korpusrida maksab 5 kop.

Toimetuse adrese:

Tellimisi ja kuulutusi wõtawad wastu:

Kakskümnes teine (29.) aastakäik.

„Eesti Postimehe" aastahind

1886

Aastal 1970 leiti Võrus, aadressil Liiva tänav 19, endise Theodor Lange maja kuurist hõbekarikas, mille peale oli graveeritud aastaarv 1886 ja tekst Heebrea keeles, mis ütleb "Kuulub Beit midrashile [1] siin Werro, aasta 5646 [2]"

[1] õppemaja, kus õpetati Toorat

[2] aastaarv juudi kalendri järgi

Tegemist on Kiddushi karikaga – traditsioonilise juudi esemega, mida kasutatakse veini või viinamarjamahla hoidmiseks Kiddush'i ajal, mis on õnnistus, mida lausutakse šabati ja teiste juudi pühade ajal. See on sageli valmistatud hõbedast või mõnest muust dekoratiivsest materjalist ja seda võib kaunistada erinevate kujundustega.

Õppemajad asusid tol ajal samades ruumides palvemajadega. Kui võtta veel arvesse, et samas majas, mille kuurist leiti karikas, tegutses 20. sajandi algusaastatel ka juudi religioosne algkool ehk heder, siis pole välistatud, et esimene juudi palvemaja Võrus asuski Lange majas.

Aadressil Liiva tänav 19 leitud hõbekarikas
allikas: Võrumaa Muuseum, VK _ 566:1 Aj 122:1

1889–1890

Keiser Aleksander III valitsemisaeg (1881–1894) on seotud Vene riigi ääremaade venestamise uue lainega. Venestamine asendas väljakujunenud Balti erikorra [1] ning senini toiminud saksastamise. Protsessi juhtimiseks määrati 1885. aasta kevadel ametisse kubernerid – Eestimaal Sergei

Šahhovskoi ja Liivimaal kindralleitnant Mihhail Zinovjev. Ka Liivimaal elanud juudid sattusid võimude tähelepanu alla.

[1] Balti erikord oli baltisaksa aadli seisuslikel privileegidel põhinev autonoomne omavalitsussüsteem Läänemere-äärsetes provintsides Eestimaal, Liivimaal, Saaremaal ja Kuramaal.

Riia rabi abisid valiti Liivimaa kubermangu kreisilinnades kohalike juutide poolt iga kolme aasta tagant. Järjekordsed valimised Võrus leidsid aset 1889. aastal. Seni rabi abi kohustusi täitis sellele ametikohale 1882. aasta lõpus valitud ja kolm aastat hiljem tagasi valitud koššerlihunik Leib Kadišev.

Ka 28. märtsil 1889 aset leidnud kohalike juutide koosolekul valiti ta tagasi. Sellest andis teada Võru linnapea Demetrius Weyrich oma raportis kubermanguvalitsusele. “Mul on au teatada, et minu poolt kokku kutsutud Võru juutide koosolekul, kus osales 39 hääleõiguslikust isikust 26, valiti minu juuresolekul ühehäälselt Mihhaili Kušelevitsi hääle vastu rabi abiks senine rabi abi Leib Kadišev. Valitu avaldas valmisolekut ka edaspidi antud ameti kohustused enda peale võtta.”

Morduh Kušilevitš (keda linnapea eelpool Mihhail Kušelevitsiks kutsub) oma jonni ei jätnud ning 17. aprillil on ta saatnud Venemaa keisri Aleksander III ja Liivimaa kuberneri nimele järgmise sisuga palvekirja-kaebuse:

“Võru linna raad on saanud Riia linnalt korralduse kutsuda kokku kõik Võru linnas elavad juudid, umbes 50 perekonda, et valida kroonurabi abi. Selle aasta 28. märtsil ilmusid Võru rae hoonesse 28 juuti, kellest umbes kuus soovisid eelnimetatud ametikohale valida endist rabi Leib Kadiševi. Kõik teised vaikisid.

Minu arvates ei saa sellist valikut pidada õigeks, sest Leib Kadiševil ei oma elamisõigust Võru linnas ning lisaks on ta kirjaoskamatu, sest ei oska vene keelt. On olnud juhtumeid, kui mõni juut nõudis temalt meetrikatunnistust, Kadišev aga andis küsijale tühja paberilehekese koos palvega kirjutada sellele, mida viimane soovib. Ülalöeldut saan ma tõestada, seega palun alandlikult anda korralduse minu palvekirja vastuvõtmiseks ja sellise korralageduse mittelubamiseks.”

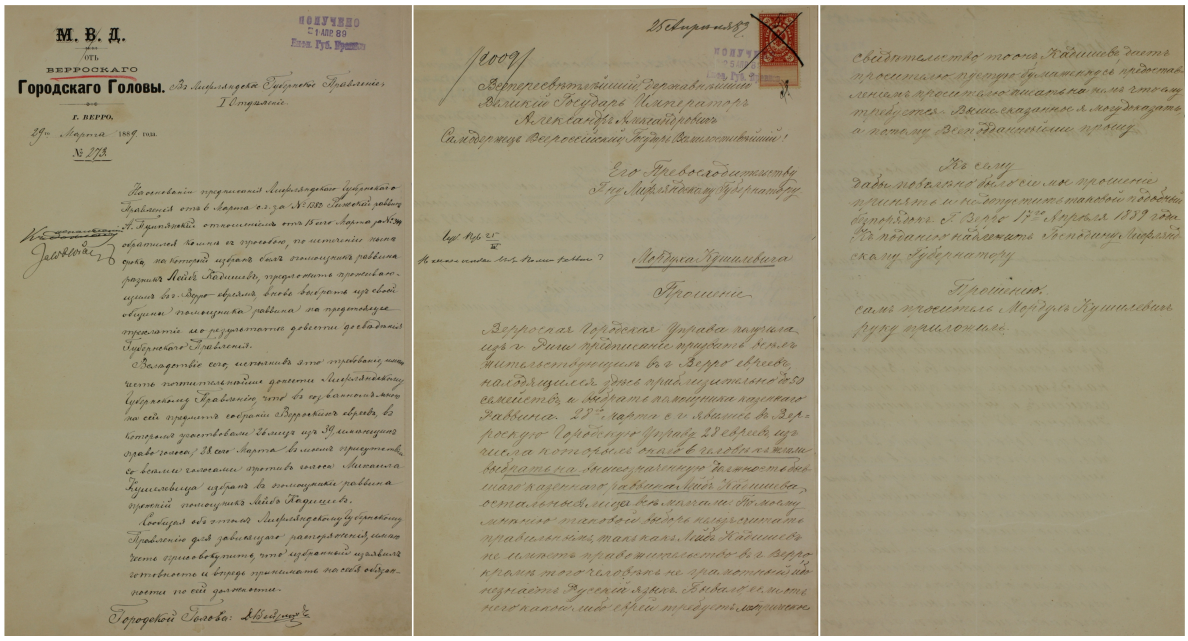

Linnapea ettekanne ja Kušilevitši kaebus toimikust “Rabi abide kinnitamise kohta kreisilinnades” allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.1.865

Võru kreisi politseivalitsuse selgituste kohaselt ei olnud Leib Kadiševil teisi dokumente peale passi ning Liivimaa kubermanguvalitsuse kinnituse rabi abi ametikohale aastal 1882. Lisaks selgus, et ta

ei oskagi vene keelt. Võru rabi abi ei olnud aga ainus, kes sattus võimude huviorbiiti – rabi abide elamisõiguse ja vene keele oskuse päringuid saadeti Liivimaa kubermanguvalitsuse poolt ka teistesse kreisilinnadesse.

Lõppkokkuvõttes keeldus Liivimaa kuberner Mihhail Zinovjev 1890. aastal kevadel nii Leib Kadiševi kui ka veel kuue linna rabi abide ametisse nimetamast. Ühe põhjusena oli toodud ka see, et juutide usuasjade küsimuste detailne läbitöötamine oli tol hetkel pooleli ning sellega tegeles Siseministeerium. Koostatavale dokumendile pidi pärast oma heakskiidu andma Vene riigi seadusandlik võim.

1890. aastal elas Võru linnas ja kreisis kokku 287 juuti. Leib Kadiševi nime saab kohata Võru linna juudi kogukonna sünniraamatutes kuni 1893. aasta juunikuuni, aastate jooksul on ta muu hulgas teostanud ka poiste ümberlõikamist.

1892

Juudi palvemaja mainitakse Võru linnas asuvate usuasutuste seas 1892. aastal Venemaal ilmunud Brockhausi ja Efroni entsüklopeedilise sõnastiku VI köites.

Loetelu ütleb, et linnas on “Üks õigeusu ja üks Luterlik kirik ning üks juudi sünagoog”.

Верро (по-эстонски Wõrro-Lin) — уездный город Лифляндской губ., по Псково-Рижской жел. дор., на 78-й версте от Пскова и на 209-й от губ. г. Риги. Расположен недалеко от границы Псковской губернии, на равнине между озерами Таммула и Ваггула и на соединяющей их р. Воо. В. основан по повелению Екатерины II в 1784 г., для оживления торговли и промышленности малонаселенной страны между Дерптом и Псковом. В 1860 г. в В. было 1485, а в 1888 г. 2922 жит. (1383 м п. и 1539 ж. п.). По переписи 1881 г. из 2697 жителей города немцев было 976, русских 215, евреев 131, латышей 36, эстов 1339. — В течение года здесь бывает 8 ярмарок, из которых две льняные. Средний годовой доход и расход города 25000 р. В 1887 г. налог с недвижимых имуществ его был исчислен в 2808 р. Одна православная и одна лютеранская церкви и 1 еврейская синагога; 2 православных приходских училища, 1 городское училище для мальчиков и 1 для девочек; мужское частное учебное заведение с курсом средних школ; сельскохозяйственное общество (отделение Лифляндского сельскохоз. общества), ссудосберегательная касса, благотворительное учреждение Феддера, 6 похоронных касс, Эстонское общество пения, 2 клуба, 1 пивоваренный завод, 1 типография, 1 литография, 1 книжный магазин, 2 библиотеки для чтения. Близ города находятся развалины замка дерптских епископов «Кирумпе».

Juudi palvemaja on mainitud ka 1892.-1893. aasta Liivimaa aadressiraamatus “Livländisches Verkehrs- und Adressbuch für 1892/93”, kus on kirjas, et tol ajal palvemaja eesotsas olid Moses Kalzov ja Samuel Blumberg.

30) Kirchenwesen.
a. Kirchenvorsteher: cand. jur. W. Beick, Stadtrath J. v. Buschhund, Kaufmann P. Krohn, Kaufmann G. Terrepson.
b. Lutherische Katharinen-Kirche, erbaut von der Kaiserin Katharina II. von 1788—92, eingeweiht am 24. Juli 1793. Die Orgel ist 1889 renovirt. Im Inneren eine Gedenktafel an den früheren Director der Knaben-Erziehungsanstalt Heinrich Krümmer, gewidmet von den dankbaren Schülern. Der Thurm der Kirche ist 126 Fuß hoch. Pastor Heinrich Struck. Cantor und Organist A. Arras.
c. griechisch-orthodoxen Katharinen-Kirche, ebenfalls auf Kosten der Kaiserin Katharina II. erbaut und 1806 eingeweiht. Blagotschinny N. Protopopow, Geistlicher N. Beschanitzky, Diakon vacant. Psalmsänger A. Solowjew u. A. Luhhe. Kirchenältester: Bauer-Commissair P. Brujewitsch.
d. Jüdisches Bethaus. Vorsteher: Moses Kalzow, Samuel Blumberg.

Väljavõte Liivimaa aadressiraamatust allikas: Digar, 134644

1892+

Pärast seda, kui Liivimaa kuberner ei kinnitanud Võrus ametisse Riia rabi abi, kadus alatest 1892. aastast tervelt 15 aastaks juudi palvemaja ära ka Võru kreisiülema või kohaliku politseivalitsuse saadetavatest iga-aastastest raportitest.

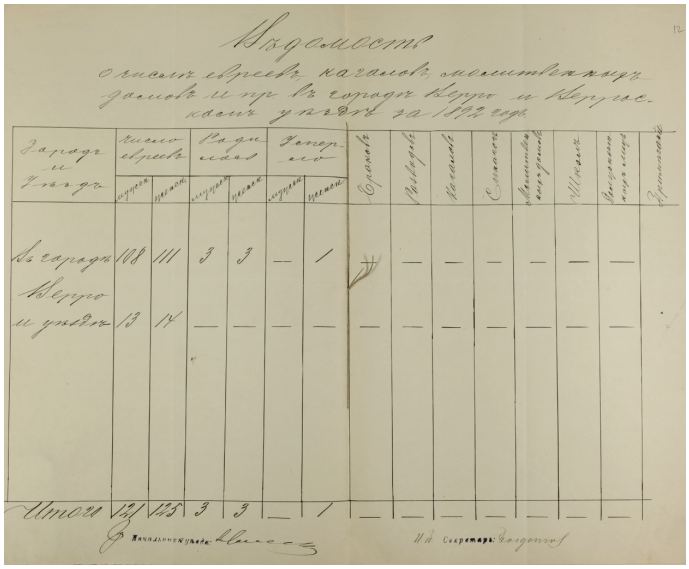

1892. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.6.4799

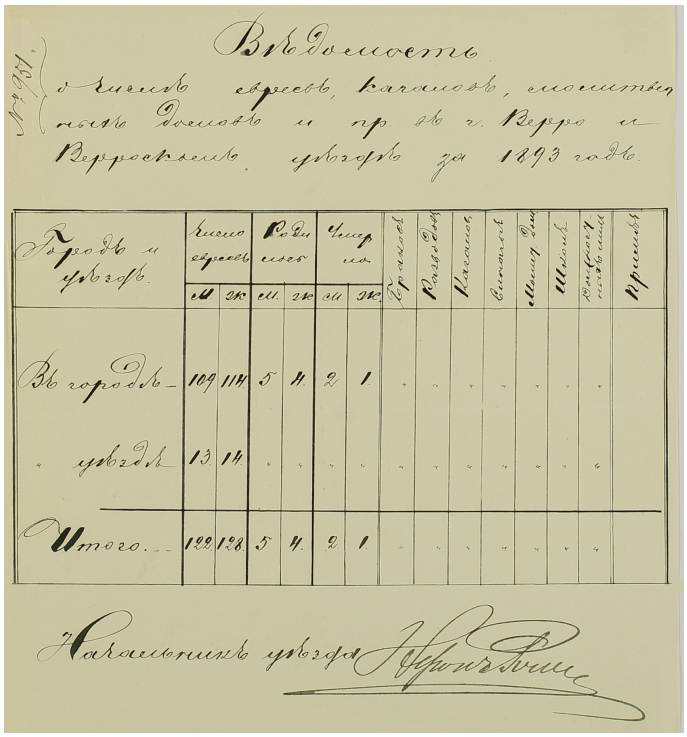

1893. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.94

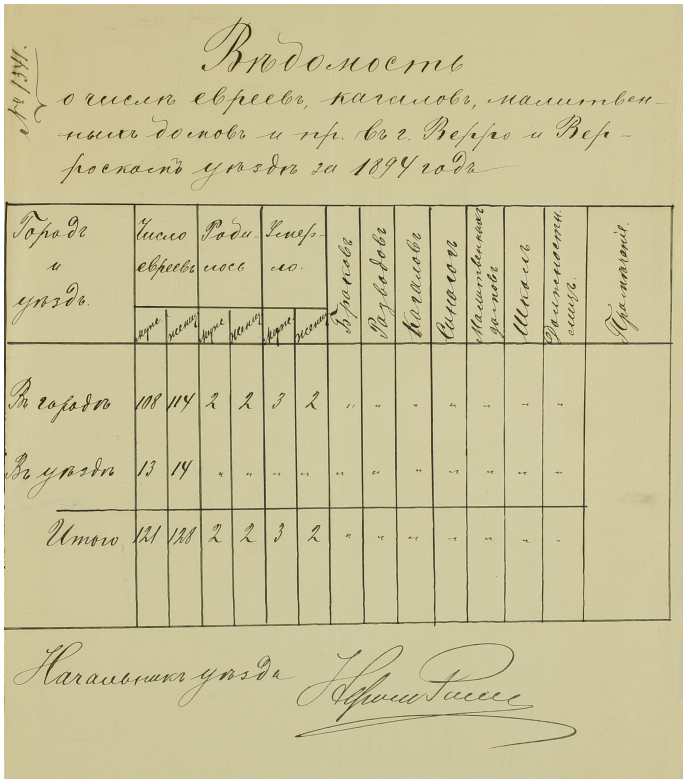

Ведомость
о числе евреев, караимов, молитвенных домов и пр. въ г. Верро и Верроскомъ уѣздѣ за 1894 годъ

Города и уѣзды	Число евреев		Родилось		Умерло		Браковъ	Разводовъ	Караимовъ	Синагогъ	Молитвенныхъ домовъ	Школъ	Фельдшерскихъ пунктовъ	Примѣчанія
	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.								
Въ городѣ	108	114	2	2	3	2	"	"	"	"	"	1	1	
Въ уѣздѣ	13	14	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	
Итого	121	128	2	2	3	2	"	"	"	"	"	1	1	

Начальникъ уѣзда

1894. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.370

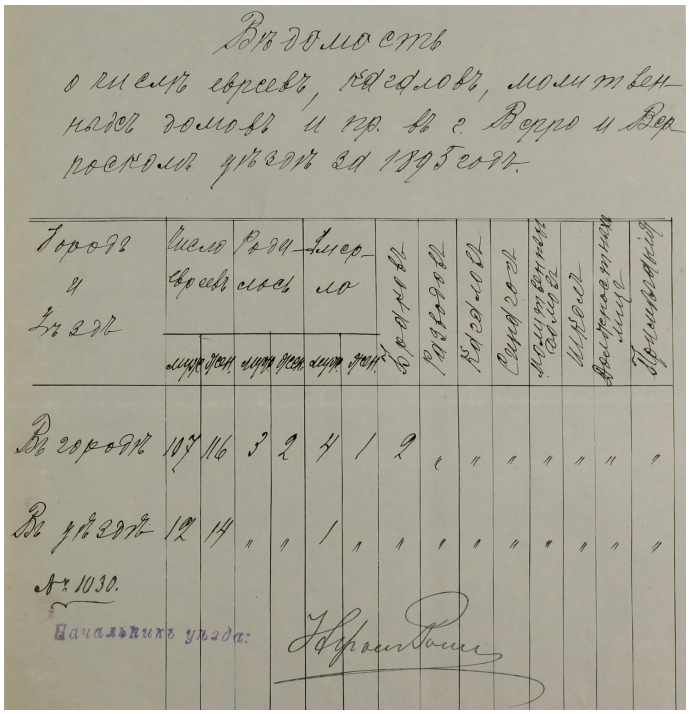

Ведомость
о числѣ евреевъ, караимовъ, молитвенныхъ домовъ и пр. въ г. Верро и Верроскомъ уѣздѣ за 1895 годъ.

Города и уѣзды	Число евреев		Родилось		Умерло		Браковъ	Разводовъ	Караимовъ	Синагогъ	Молитвенныхъ домовъ	Школъ	Фельдшерскихъ пунктовъ	Примѣчанія
	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.								
Въ городѣ	107	116	3	2	4	1	2	"	"	"	"	"	"	
Въ уѣздѣ	12	14	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	

№ 1030.
Начальникъ уѣзда:

1895. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.677

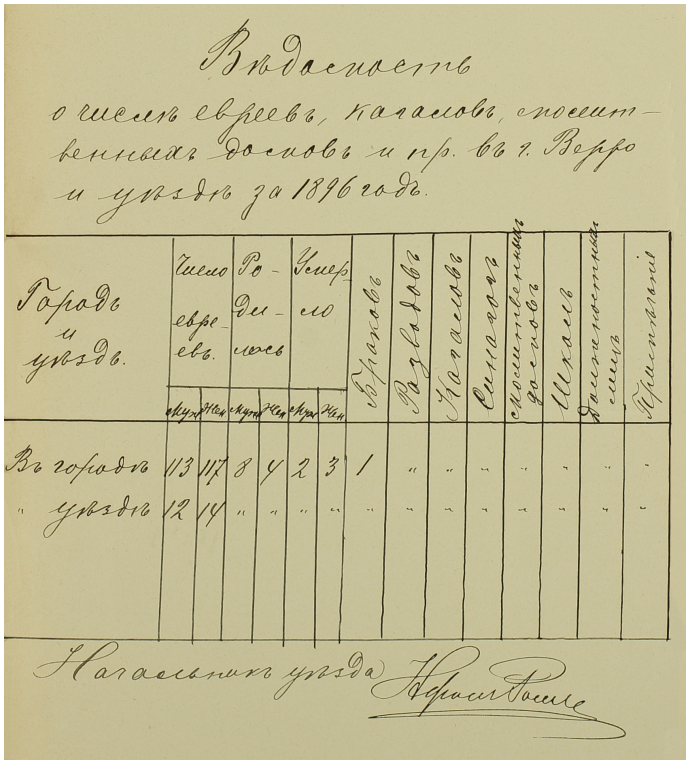

Ведомость
о числе евреев, кагалов, молитвенных домов и пр. в г. Верро и уезде за 1896 год.

Города и уезды	Число евреев		Родилось		Умерло		Браков	Разводов	Кагалов	Синагог	Молитвенных домов	Школ	Раввинских мест	Кантонистов
	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.								
В городе	113	117	8	4	2	3	1	"	"	"	"	"	"	"
" уезде	12	14	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

Начальник уезда

1896. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.984

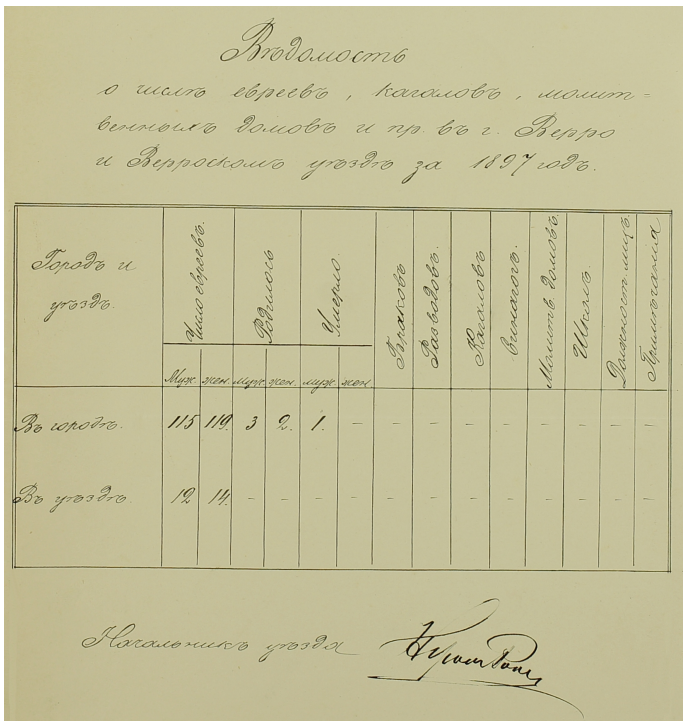

Ведомость
о числе евреев, кагалов, молитвенных домов и пр. в г. Верро и Верроского уезда за 1897 год.

Города и уезды	Число евреев		Родилось		Умерло		Браков	Разводов	Кагалов	Синагог	Молитвенных домов	Школ	Раввинских мест	Кантонистов
	Муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.								
В городе	115	119	3	2	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–
В уезде	12	11	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Начальник уезда

1897. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.1199

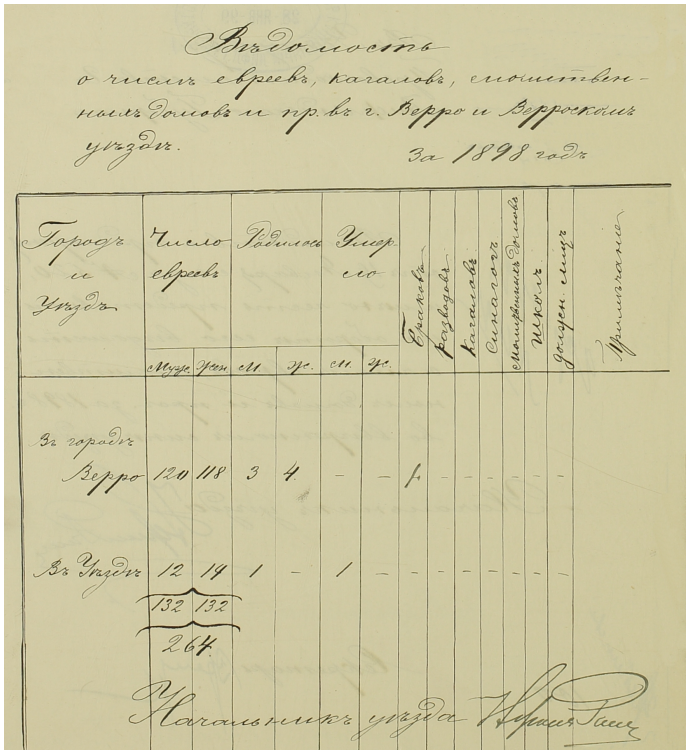

Вѣдомость
о числѣ евреевъ, кагаловъ, молитвенныхъ домовъ и пр. въ г. Верро и Верроскомъ уѣздѣ.
За 1898 годъ

Городъ и уѣздъ	Число евреевъ		Родилось		Умерло		Браковъ	Разводовъ	Кагаловъ	Синагогъ	Молитвенныхъ домовъ	Школъ	Должн. лицъ	Примѣчаніе
	Муж.	Жен.	м.	ж.	м.	ж.								
Въ городѣ Верро	120	118	3	4	–	–	1	–	–	–	–	–	–	
Въ уѣздѣ	12	14	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	
	132	132												
	264													

Начальникъ уѣзда [illegible]

1898. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.1380

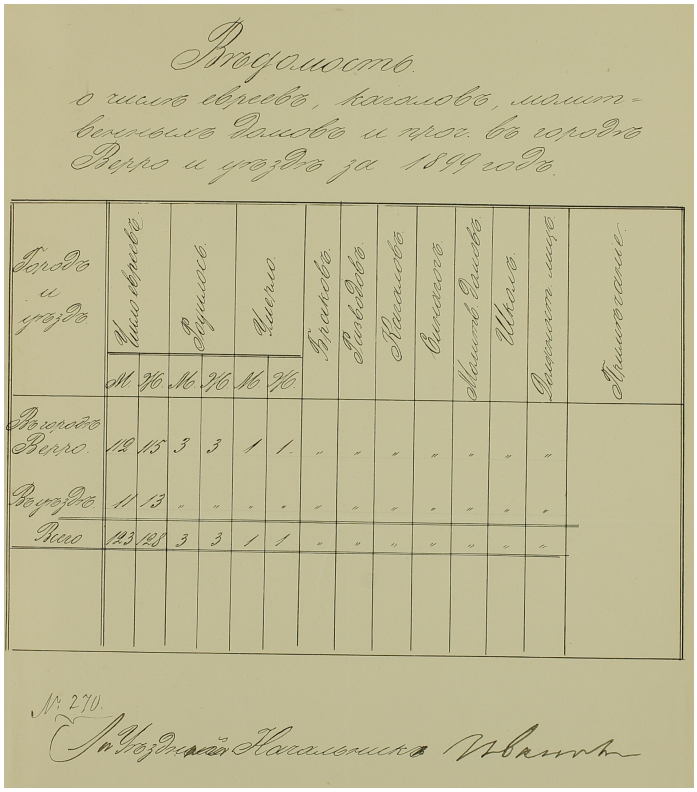

Вѣдомость
о числѣ евреевъ, кагаловъ, молитвенныхъ домовъ и проч. въ городѣ Верро и уѣздѣ за 1899 годъ.

Городъ и уѣздъ	Число евреевъ		Родилось		Умерло		Браковъ	Разводовъ	Кагаловъ	Синагогъ	Молитв. домовъ	Школъ	Должн. лицъ	Примѣчаніе
	М.	Ж.	М.	Ж.	М.	Ж.								
Въ городѣ Верро	112	115	3	3	1	1	"	"	"	"	"	"	"	
Въ уѣздѣ	11	13	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	
Всего	123	128	3	3	1	1	"	"	"	"	"	"	"	

№ 270.
Въ Уѣздный Начальникъ [illegible]

1899. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.1544

Kuigi Võru kohalike võimude 1898. ja 1899. aasta ning ka hilisemates raportites kubermanguvalitsusele juudi palvemaja ei eksisteerinud, on see sama perioodi Liivimaa

aadressiraamatus “Livländisches Verkehrs- und Adressbuch für 1898/99” siiski mainitud. Lisaks on seal välja toodud ka koššerlihuniku nimi – Hirš Bassin.

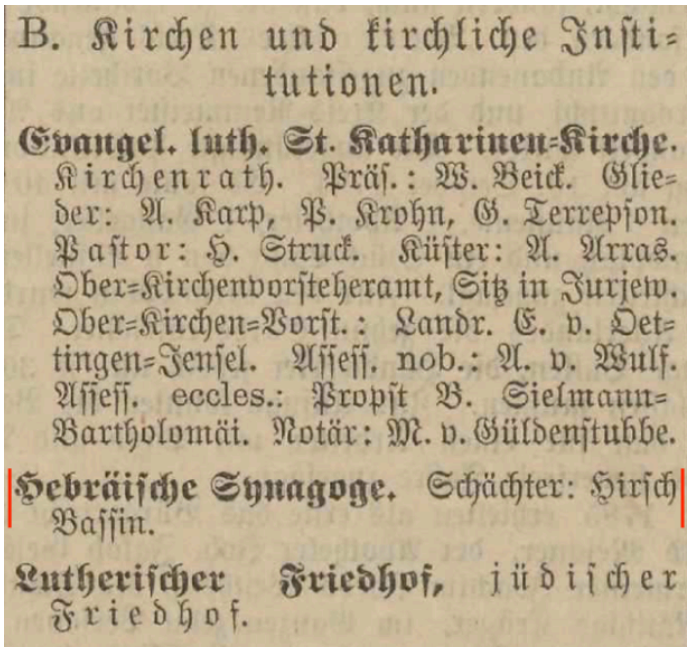

B. Kirchen und kirchliche Institutionen.

Evangel. luth. St. Katharinen-Kirche. Kirchenrath. Präs.: W. Beick. Glieder: A. Karp, P. Krohn, G. Terrepson. Pastor: H. Struck. Küster: A. Arras. Ober-Kirchenvorsteheramt, Sitz in Jurjew. Ober-Kirchen-Vorst.: Landr. E. v. Oettingen-Jensel. Assess. nob.: A. v. Wulf. Assess. eccles.: Propst B. Sielmann-Bartholomäi. Notär: M. v. Güldenstubbe.

Hebräische Synagoge. Schächter: Hirsch Bassin.

Lutherischer Friedhof, jüdischer Friedhof.

Väljavõte Liivimaa aadressiraamatust
allikas: Digar, 368495

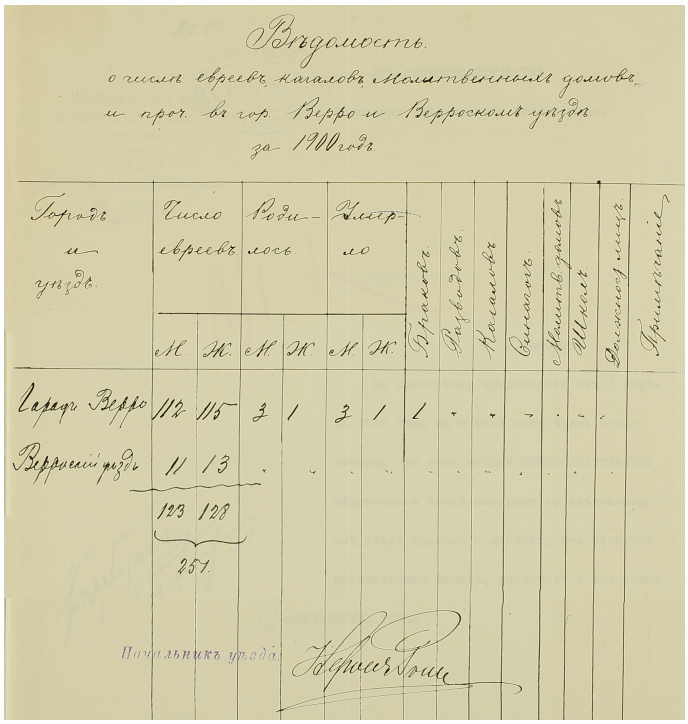

Вѣдомость

о числѣ евреевъ-ремесленниковъ молитвенныхъ домовъ и проч. въ гор. Венденѣ и Вендинскомъ уѣздѣ за 1900 годъ.

Городъ и уѣздъ	Число евреевъ		Родилось		Умерло		Браковъ	Разводовъ	Кагаловъ	Синагогъ	с Талитъ-катанъ	Мелахъ	Религіозныхъ школъ	Примѣчанія
	М.	Ж.	М.	Ж.	М.	Ж.								
Городъ Вендены	112	115	3	1	3	1	1	-	-	1	-	-	-	
Вендинскій уѣздъ	11	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	123	128												
	251													

Начальникъ уѣзда

1900. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest “Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta”
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.1706

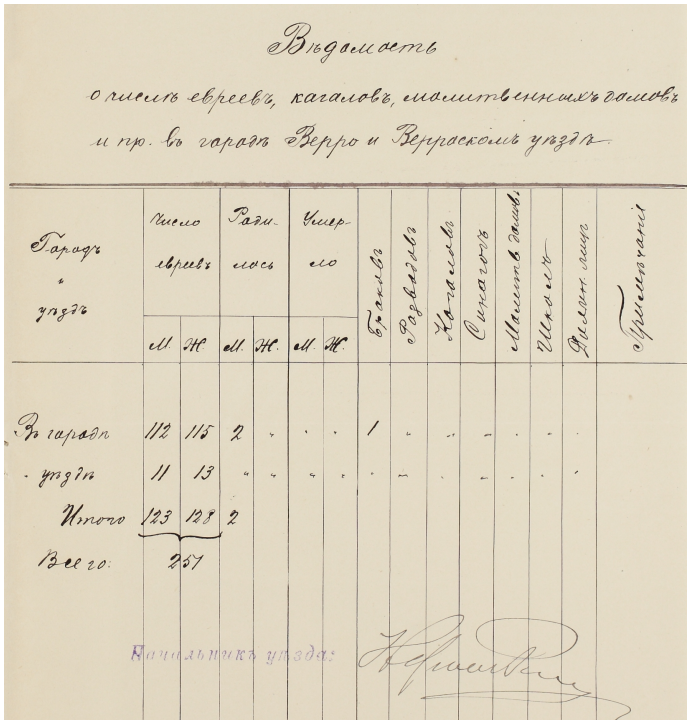

Ведомость
о числѣ евреевъ, кагаловъ, молитвенныхъ домовъ
и пр. въ городѣ Верро и Верроскомъ уѣздѣ

Городъ и уѣздъ	Число евреевъ		Родилось		Умерло		Браковъ	Разводовъ	Кагаловъ	Синагогъ	Молитвенныхъ домовъ	Школъ	Должностныхъ лицъ	Примѣчанія
	М.	Ж.	М.	Ж.	М.	Ж.								
Въ городѣ	112	115	2	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	
" уѣздѣ	11	13	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	
Итого	123	128	2											
Всего	251													

Начальникъ уѣзда:

1901. aasta raporti väljavõte kirjavahetusest "Andmed juutide, sünagoogide, palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.1911

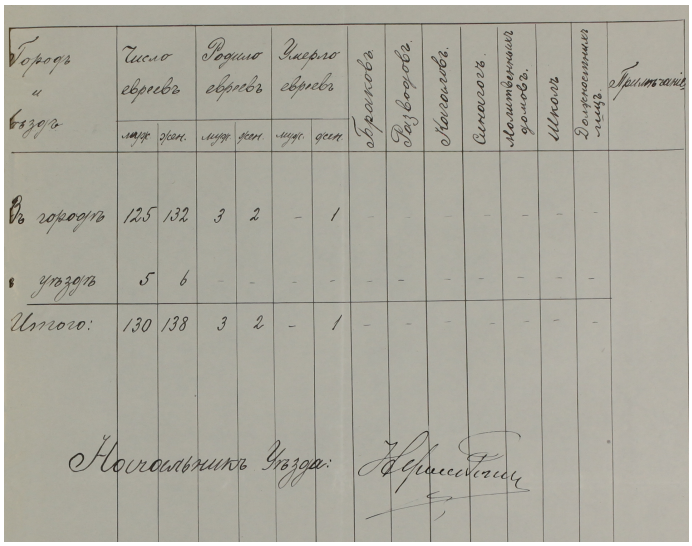

Городъ и уѣздъ	Число евреевъ		Родило евреевъ		Умерло евреевъ		Браковъ	Разводовъ	Кагаловъ	Синагогъ	Молитвенныхъ домовъ	Школъ	Должностныхъ лицъ	Примѣчанія
	муж.	жен.	муж.	жен.	муж.	жен.								
Въ городѣ	125	132	3	2	–	1	–	–	–	–	–	–	–	
" уѣздѣ	5	6	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Итого:	130	138	3	2	–	1	–	–	–	–	–	–	–	

Начальникъ уѣзда:

1903. aasta raporti väljavõte toimikust "Andmed juutide, sünagoogide, kahaalide, rabide kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.2202

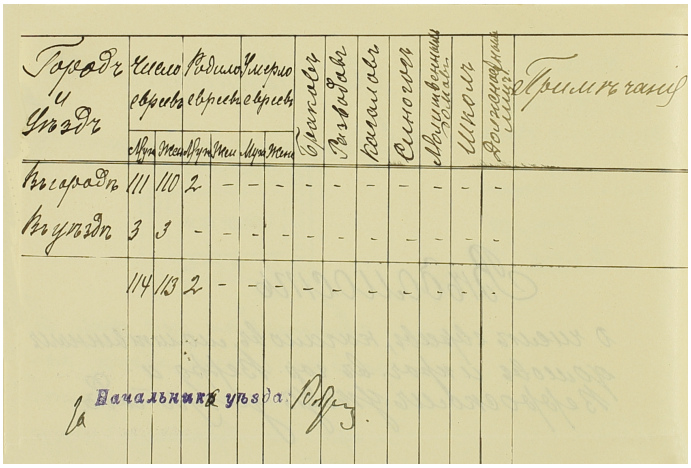

Городъ и Уѣздъ	Число евреевъ		Родило евреевъ		Умерло евреевъ		Браковъ	Разводовъ	Кагаловъ	Синогогъ	Молитвенныхъ домовъ	Школъ	Должностныхъ лицъ	Примѣчанія
	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.								
Въ городѣ	111	110	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Въ уѣздѣ	3	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
	114	113	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	

Начальникъ уѣзда

1905. aasta raporti väljavõte toimikust "Andmed juutide arvu kohta"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.2455

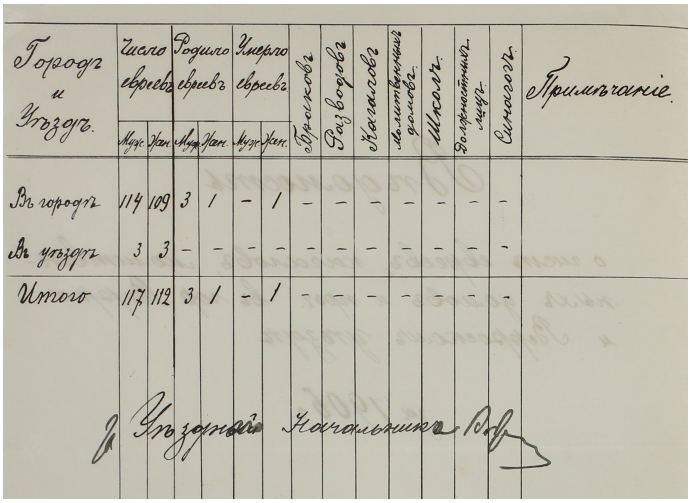

Городъ и Уѣздъ.	Число евреевъ		Родило евреевъ		Умерло евреевъ		Браковъ	Разводовъ	Кагаловъ	Молитвенныхъ домовъ	Школъ	Должностныхъ лицъ	Синогогъ	Примѣчаніе.
	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.								
Въ городѣ	114	109	3	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	
Въ уѣздѣ	3	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Итого	117	112	3	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	

Уѣздный Начальникъ

1906. aasta raporti väljavõte toimikust "Andmed juutide arvu kohta Võru kreisis"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.296.7.2604

1896

1896. aastal avaldati Venemaal uus Välismaiste usutunnistuste vaimulike asjade seadus. Vene impeeriumi seadustiku köide XI, osa I artiklid käsitlevad muu hulgas ka juudi palvelate asutamise põhimõtteid.

Nii ütleb artikkel 1299 ja selle märkus, et "Juudid võivad pidada avalikke palvusi ja jumalateenistusi nende ühistes asustuskohtades. Kellelgi ei ole õigust neid selles takistada, ei sõnade ega tegudega.

Väljaspool alalist asustuspiirkonda äsja tekkinud juudi kogukonna palvelate ja nende juures majandusjuhatuste asutamine on lubatud siseministri poolt kubermanguvalitsuste ettepanekul ning samadel põhimõtetel, mis on kehtestatud Peterburi linnas olemasolevatele sarnastele asutustele."

1299. Евреи могутъ отправлять общественныя молитвы и богомоліе въ мѣстахъ общей ихъ осѣдлости. Никто не имѣетъ права препятствовать имъ въ томъ ни словомъ, ни дѣломъ. 1835 Апр. 13 (8054) пол., § 78.

Примѣчаніе 1. Подъ именемъ общественнаго богомолія Евреевъ разумѣется собраніе ихъ при Кивотѣ, заключающемъ въ себѣ Пять Книгъ Моисеевыхъ (Тора), въ числѣ не менѣе десяти человѣкъ взрослыхъ, т. е. имѣющихъ болѣе тринадцати лѣтъ отъ роду. Тамъ же, § 78, прим.

Примѣчаніе 2. Устройство молелень и хозяйственныхъ при нихъ Правленій для вновь образовавшихся еврейскихъ обществъ, внѣ черты постоянной ихъ осѣдлости, разрѣшается Министромъ Внутреннихъ Дѣлъ, по представленіямъ губернскихъ начальствъ, на тѣхъ началахъ, кои установлены для существующихъ въ городѣ С.-Петербургѣ, подобныхъ учрежденій. 1860 Окт. 28 (36266 б, П. С. З. 1867 г.); 1865 Февр. 12 (41796); 1868 Янв. 19 (45408).

Примѣчаніе 3. Духовныя дѣла Евреевъ въ губерніяхъ Царства Польскаго управляются на основаніи особыхъ правилъ [1821 Дек. 20, Дн. зак., Т. 7, стр. 275, Выс. ук.; 1830 Сент. 7, Дн. зак., Т. 13, стр. 147, Выс. ук.; 1866 Дек. 19 (44012); 1868 Февр. 29 (45544); 1870 Іюн. 22 (48511) пол. Ком. Ц. П.; 1887 Янв. 9 (4147) пол. Ком. Мин.].

Väljavõte Välismaiste usutunnistuste vaimulike asjade seadusest allikas: Tartu Ülikooli Raamatukogu, Estonica kogu, Est.A-9042

Vastavalt seaduse artiklile 1301 “Avalikku palvust ja jumalateenistust võib pidada ainult selleks ettenähtud hoonetes, nimelt sünagoogides ja palvekoolides. Kes kubermanguvalitsuse loata lubab oma majas või muudes tema omandis või valduses olevates ruumides pidada juutide avalikku jumalateenistust, mille pidamine väljaspool kehtestatud kohti nõuab kubermanguvalitsuse luba, saab karistada vastavalt kriminaalseadustele.”

1301. Общественныя молитвы и богомоліе могутъ быть совершаемы только въ особыхъ зданіяхъ, для сего опредѣленныхъ, а именно въ синагогахъ (бесъ гакнейсысъ) и молитвенныхъ школахъ (бесъ гамедрашъ). Допустившій, безъ разрѣшенія губернскаго начальства, въ своемъ домѣ или иномъ, ему принадлежащемъ или имъ занимаемомъ помѣщеніи совершать публичное или общественное богомоленіе Евреевъ, для совершенія коего внѣ установленныхъ мѣстъ требуется разрѣшеніе начальства, подвергается взысканію по законамъ уголовнымъ. 1835 Апр. 13 (8054) пол., § 79; 1845 Авг. 15 (19283) ст. 1239; 1892 Іюн. 18 (8744).

Väljavõte Välismaiste usutunnistuste vaimulike asjade seadusest allikas: Tartu Ülikooli Raamatukogu, Estonica kogu, Est.A-9042

Artikkel 1302 täpsustab üle, et “Sünagooge ja palvekoole võib taasavada ainult kubermanguvalitsuse loal vastavalt Ehitusseadustiku eeskirjadele. Igas linnas või asulas, kus juudi majade arv ei ületa kolmkümmend, on lubatud üks palvekool. Seal, kus majade arv ei ületa kaheksakümmend, võib neil lisaks palvekoolile olla üks sünagoog. Kui majade arv on üle kaheksakümne, on lubatud avada üks palvekool iga kolmekümne maja kohta või üks sünagoog iga kaheksakümne maja kohta.”

1302. Синагоги и молитвенныя школы вновь учреждаются не иначе, какъ съ разрѣшенія губернскаго начальства (ср. ст. 1299, прим. 2), по правиламъ Устава Строительнаго. Во всякомъ городѣ или селеніи, гдѣ число еврейскихъ домовъ не превышаетъ тридцати, дозволяется имѣть одну молитвенную школу; гдѣ число домовъ не превышаетъ восьмидесяти, они могутъ имѣть, сверхъ молитвенной школы, одну синагогу; тамъ же, гдѣ число домовъ будетъ болѣе восьмидесяти, дозволяется заводить на каждые тридцать домовъ по одной школѣ или по одной синагогѣ на каждые восемьдесятъ домовъ. 1835 Апр. 13 (8054) пол., §§ 80, 81.

Примѣчаніе. Изложенныя въ сей (1302) статьѣ ограниченія не имѣютъ обратнаго дѣйствія на тѣ школы и синагоги, кои до изданія Положенія о Евреяхъ 13 Апрѣля 1835 года (8054) были учреждены и свѣдома начальства существовали. Тамъ же, § 81, прим.

Väljavõte Välismaiste usutunnistuste vaimulike asjade seadusest allikas: Tartu Ülikooli Raamatukogu, Estonica kogu, Est.A-9042

1897

Alates 1890. aastast, mil tolleaegne Liivimaa kuberner Mihhail Zinovjev ei kinnitatud ametisse Riia rabi abisid mitmes kubermangu linnas, ei olnudki Võrus ametlikult rabi abi.

Uue, 1896. aastal avaldatud Välismaiste usutunnistuste vaimulike asjade seaduse ning samal aastal ka uue Liivimaa kuberneri Vladimir Surovtsevi ametisse nimetamise valguses otsustasid Võru juudid saata 2. veebruaril 1897 viimase nimele palvekirja. Sellele andsid oma allkirja majaomanik Jossel Judeikin, II gildi kaupmees Benjamin Markus Judeikin [1], Hennoch Judeikin [1], Benjamin Pekker [2], Tsemekh Blumberg, Leib Lasikin [3].

“Meie, allakirjutanud Liivimaa kubermangu Võru linna elanikud, soovime lähtudes meie juudi seadusest loomade tapmise asjus määrata ametisse koššerlihuniku, kes omaks kõiki teoreetilisi teadmisi ja tehnilisi oskusi, mis on vajalikud koššerlihuniku ameti pidamiseks juudi koguduses nii, et loomi tapetaks kannatusteta. Kuid meie, Võru linna elanikud, ilma Riia kroonurabita üldse ei oska valida sellist lihunikku, kes tunneks eespool nimetatud seadusi, mis on vajalikud selle ametikoha pidamiseks. Riia rabi aga teab, kes sobiks antud ametikohale. Ja seetõttu on meil au alandlikult paluda delegeerida antud tegevus Riia kroonurabile, et ta meile sellise lihuniku valiks.”

[1] Jossel Judeikini vennad

[2] Jossel Judeikini naise vend

[3] Jossel Judeikini õe abikaasa

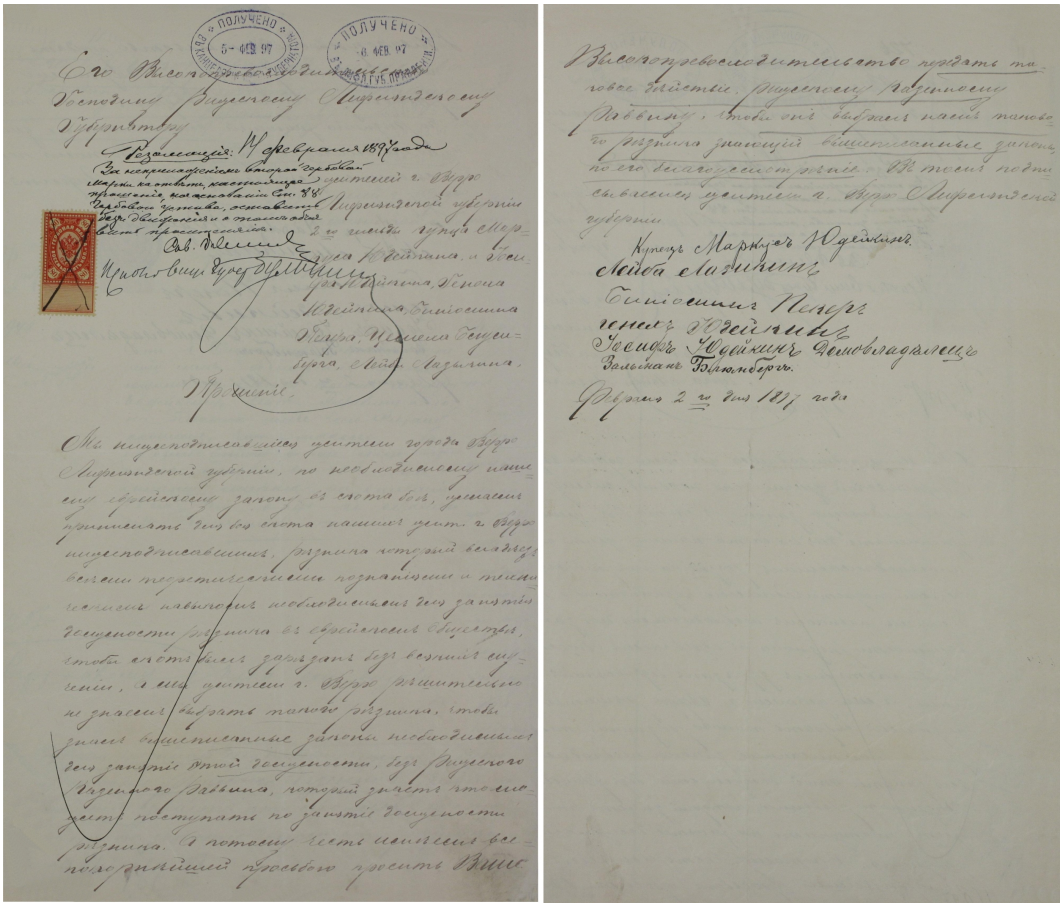

Palvekiri toimikust “Võru juudid, palvemaja avamine ning lihuniku ja rabi abi kinnitamine” allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.1.3036

Seejärel, kolm nädalat hiljem pöördus kuberneri poole teine grupp Võrus elavaid juute – kokku andis uuele palvekirjale allkirja kakskümmend inimest. Oma kirjas ei olnud nad sugugi nõus eelmise pöördumise autoritega.

“Meile on teatavaks saanud, et mõned Võru linnas elavad juudid on esitanud Teie Ekstsellentsile palve Hirsch Feigelsoni kinnitamiseks Võru linnas elavate juutide koššerlihunikuks ja rabi abi ametikohale. Võttes aga arvesse asjaolu, et Hirsch Feigelson ei ole piisavalt usaldusväärne, on meil,

allakirjutanutel, au paluda alandlikult Teie Ekstsellentsil peatada ametisse kinnitamine seni, kuni kõik Võru linnas elavad juudi perekonnad, keda on umbes viiskümmend, on esitanud Teie Ekstsellentsile vastavasisulise palve.”

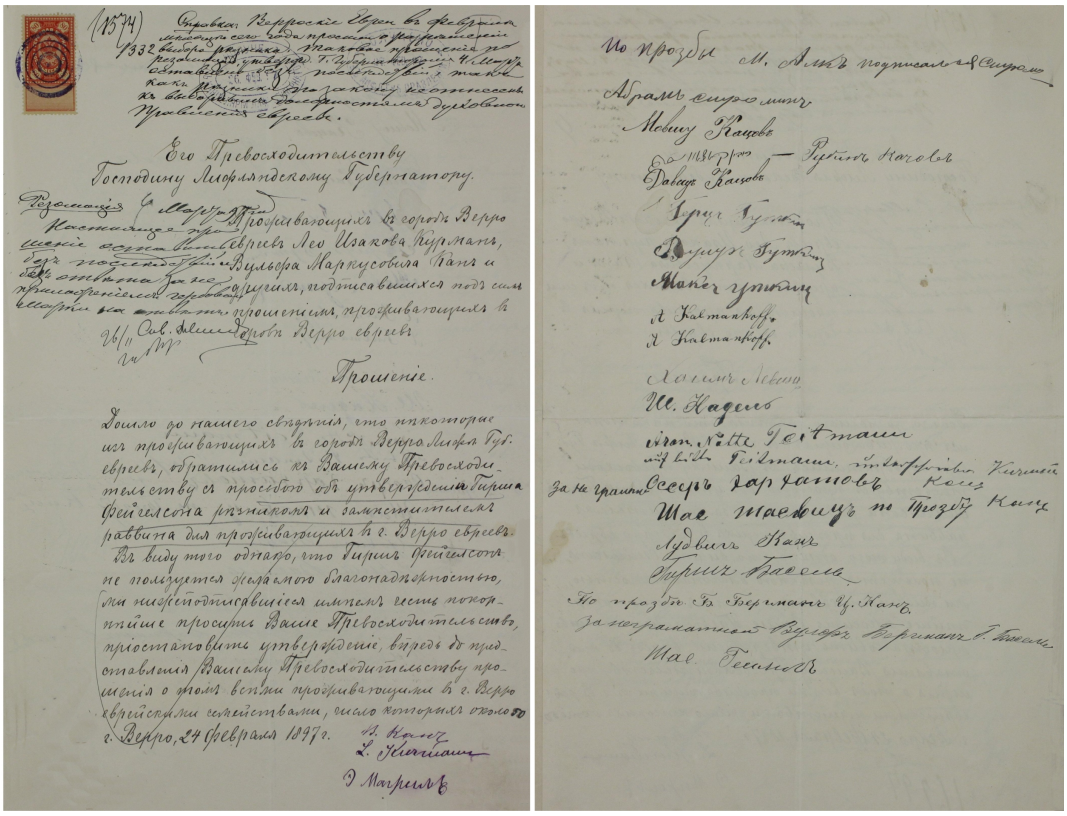

Palvekiri toimikust “Võru juudid, palvemaja avamine ning lihuniku ja rabi abi kinnitamine” allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.1.3036

Mõlemad palved jäeti kubermangu võimude poolt rahuldamata, oma otsust põhjendades sellega, et juutide vaimulike asjade seaduses ei ole öeldud, kes valib ja kes kinnitab ametisse juudi kogukondade koššerlihunikke.

Sellega aga asi ei piirdunud. 31. märtsil saatis Võru kreisiülem Liivimaa kuberneri nimele raporti, milles kirjutas järgmist:

“1891. aastal lahkus Võrust seal elanud senine Riia rabi abi ja sestsaadik pole Võrus palvemaja, uut rabi abi ega juudi kogudust. Pidades silmas, et sellest peale Võrus elava 300 juudi seas [4], kellel on täielik inventar palvemaja jaoks, samuti kõik palveraamatud ning kelle usutalitused nõuavad teatud tähtaegadel koosolekuid ja ühiseid jumalateenistusi, moodustus kaks erinevat gruppi, kes on omavahel tülis ning kelle koosolekutel erakorteris ning ühispalvustel pidevalt tekivad vaidlused, mis tihti viivad kaklusteni, olin ma sunnitud need koosolekud ära keelama, pitseerima palveraamatud ja inventari ning andma need ühe juudi kätte hoiule.

Seda kõike ettekandes ja arvestades Võru linnas elavate juutide üsna suurt arvu ning selleks, et vältida selliseid vaidlusi, on mul au paluda Teie Ekstsellentsil anda korraldus Võru juudi koguduse loomiseks, et see saaks valida endale esindaja, vanema, või uuesti määrata rabi abi.” Raporti juures oli ka märkus, et “Võru linnas ei ole olnud palvemaja juutidele lubatud.”

[4] vastavalt Võru kreisiülema ametlikele raportitele Liivimaa kubernerile elas 1890-ndate teisel poolel Võru linnas 220–230 juuti, kes moodustasid ligi 5% linna elanikkonnast.

Kuna palveruumid pandi kohaliku võimu poolt kinni, kevadised juudi pühad olid aga ukse ees, otsustasid Võru juudid suhelda otse kuberneriga. Nii saadetigi 4. aprillil 1897 tema nimele järgmise

sõnumiga telegramm:

“Alandlikult palume luba pühade ajaks avada palveruum, mis oli politsei poolt suletud. Võru linna juutidelt. Vastus Judeikinile.”

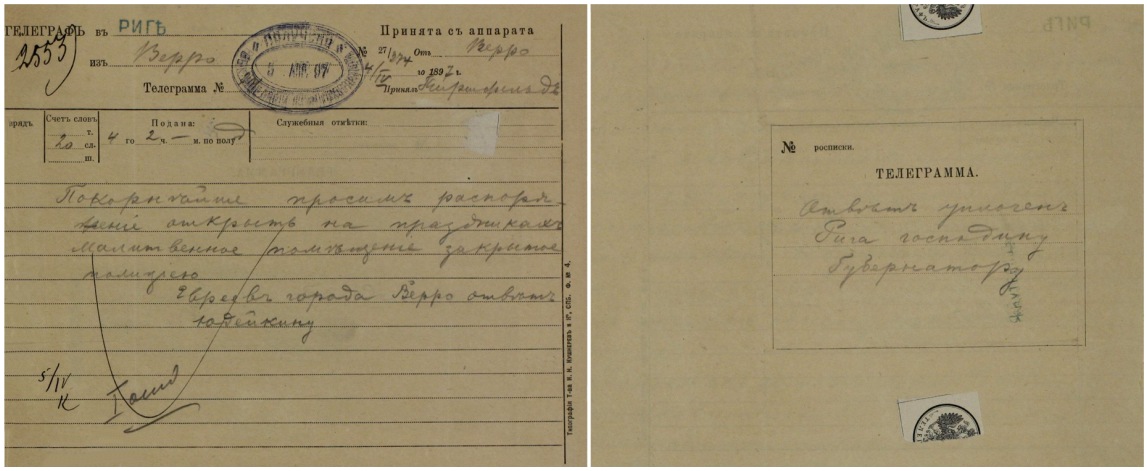

Telegramm toimikust “Võru juudid, palvemaja avamine ning lihuniku ja rabi abi kinnitamine” allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.1.3036

Neli päeva hiljem saabus Võru kreisiülema nimele Liivimaa kuberneri Surovtsevi vastus “Luban juutidel pühade ajal pidada palvusi suletud palvelas.”

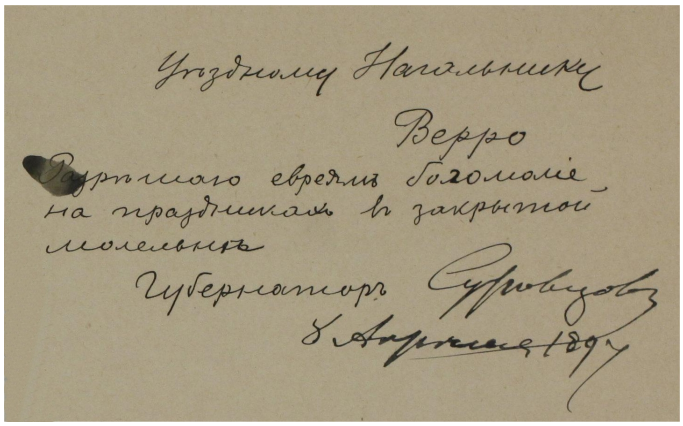

Resolutsioon toimikust “Võru juudid, palvemaja avamine ning lihuniku ja rabi abi kinnitamine” allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.1.3036

Aprillikuu lõpus saadeti Liivimaa kuberneri nimele uus palvekiri, mis oli koostatud Benjamin Markus Judeikini, Zalman Blumbergi ja Isaak Kalmansoni poolt. Kõikide Võru linna ja Võru kreisi juutide nimel paluti lubada ametlikult avada linnas juudi palvemaja.

“Käesoleval ajal on Võru linnas umbes 300 juuti ning juba ligikaudu 30 aastat meie, Võru juudid, oleme pidanud oma riituse kohaseid jumalateenistusi mitteametlikus palvemajas, mille korraldasime eraruumides, olles selle tarbeks ostnud eri inventari, mis on vastavalt meie usu sätetele vajalik jumalateenistusese juures. Nüüd aga pani Võru politsei selle meie palvemaja kinni ning meil pole enam võimalust palvetada oma riituse kohaselt kuna vastavalt meie usu sätetele peame kogunema ühisele jumalateenistusele erinevatest riitustest kinni pidades.

Võru linnas elavate juutide üsna suure arvu tõttu juba ammu aga tunneme me vajadust luua Võru linnas organiseeritud juudi kogudus ning samuti avada ka ametlik palvemaja, milles saaksime vabalt jumalateenistust pidada ja oma lapsi õpetada.

Silmas pidades, et õigesti organiseeritud juudi kogudus ja ametlik palvemaja oleksid tugevaks aluseks Võru linna juudi elanikkonna üksikliikmete vaheliste vaidluste ja lahkhelide vältimisel,

pöördume alandliku palvega lubada meil luua Võru linnas õigesti organiseeritud juudi kogudus ning avada ametlik palvemaja.”

Antud palve jäi aga võimude poolt rahuldamata.

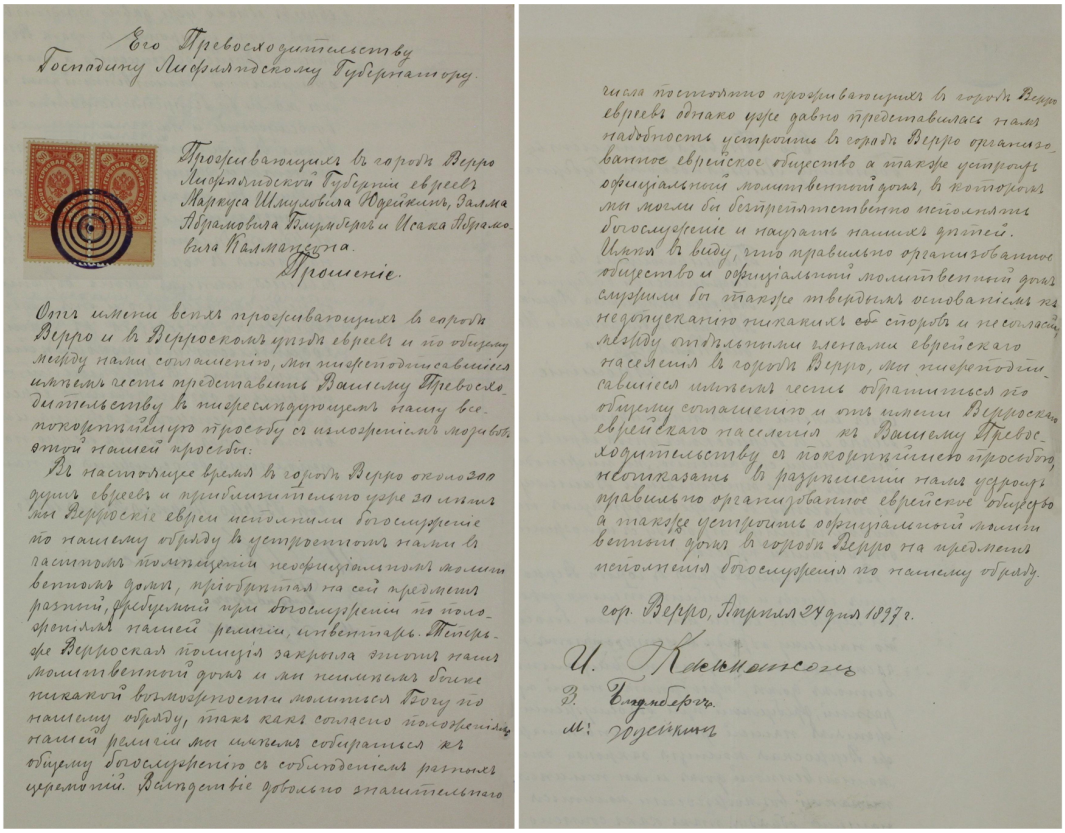

Palvekiri toimikust “Võru juudid, palvemaja avamine ning lihuniku ja rabi abi kinnitamine” allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.1.3036

Aeg läks edasi, lähenesid sügised juudi pühad ning taas otsustasid Võru juudid pöörduda Liivimaa kuberneri poole. Nii läkski 10. septembril 1897 teele uus telegramm järgmise tekstiga: “Võru juudid paluvad alandlikult luba pidada septembrikuus pühade ajal pidulikke palvusi. Pühade algus 14. septembril. Judeikin.”

Ka seekord nagu ka kevadiste pühade puhul oli kuberner Surovtsevi resolutsioon positiivne “Lubatud Võru linna juutidel pidada pühade ajal avalikke palvusi.”

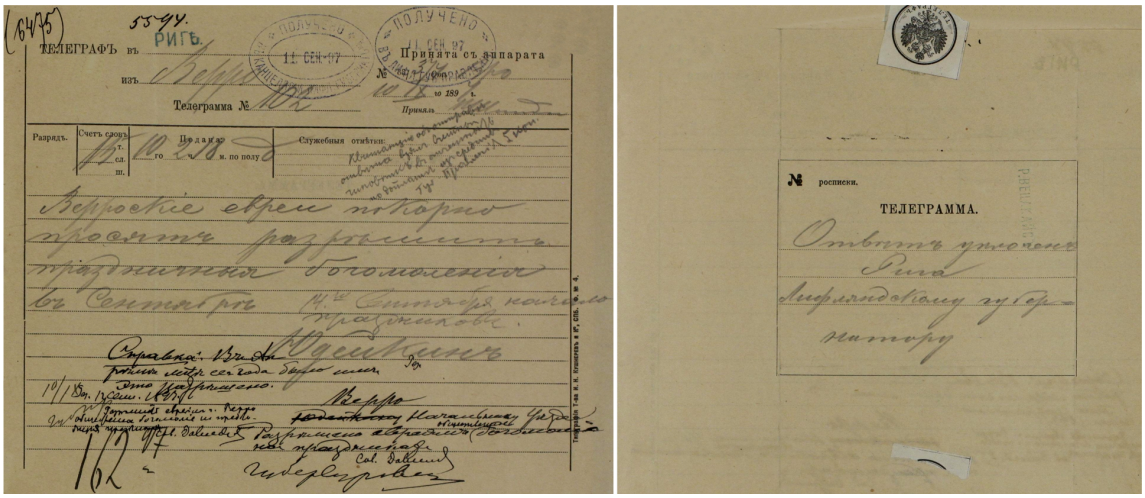

Telegramm toimikust “Võru juudid, palvemaja avamine ning lihuniku ja rabi abi kinnitamine” allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.1.3036

1901

1901. aasta suvel kinnitati Vene Riiginõukogu poolt uus juhend ja viis aastat varem vastuvõetud Välismaiste usutunnistuste vaimulike asjade seaduse lisa, mis puudutas kohalike juudi palveseltside volitatud liikmete valimisi. Palveseltside volitatud liikmetel oli omakorda õigus valida rabisid ja nende abisid.

Siseministeeriumi Välismaiste usutunnistuste vaimulike asjade osakonna poolt kuberneridele saadetud dokumendis oli muu hulgas kirjas, et:

“Rabi või tema abide valimiseks volitatud isikud valitakse nende palveseltside poolt, mis kuuluvad valitava rabi ametikoha piirkonda ja sõlmivad temaga Välismaiste usutunnistuste seadusega ette nähtud lepingu.

Volitatud liikmete valimine toimub iga kord enne rabi või tema abi valimisi, viimaste lahkumise või ametiaja lõppemise korral hiljemalt kaks kuud enne ametiaja lõppu.

Valimiste aja ja koha määrab kuberneri või linnapea loal kohalik linna raad, millest teatatakse asjaomastele palveseltsidele palvemajades välja pandud teadetega.

Isikute nimekirjad, kellel on seadusest tulenev õigus osaleda volitatud liikmete valimistel, koostab iga palveseltsi jaoks eraldi selle usu- või majandusjuhatus.

Volitatud isikute valimised peetakse nimetatud juhatuste poolt valitud ruumides (välja arvatud palvemajad). Pärast esimehe valimist valitakse lihtsa häälteenamusega vastava palveseltsi liikmete hulgast teatud arv volitatud liikmeid, mille kohta koostatakse nõuetekohane protokoll, millele kirjutavad alla valimiskoosolekust osavõtjad ja esimees.

Protokoll saadetakse pärast selle kinnitamist palveseltsi juhatuse poolt kohe valimistele järgneval päeval kohalikule linna raadile, kes kinnitab volitatud liikmete nimekirja pärast nende valiku õigsuse kontrollimist ning esitatud kaebuste läbivaatamist.

Pärast palveseltsi volitatud liikmete nimekirja kinnitamist ja väljakuulutamist, vähemalt üks kuu enne rabi või tema abi valimist, kutsub linna raad eraldi kutsega kokku tema poolt määratud päeval ja kohas palveseltsi volitatud liikmete koosoleku, kes valivad rabi või tema abi. Valimiste eesistujaks on rae poolt määratud selle liige. Kohapeal viibib ka kohaliku politseiülema poolt määratud ametnik, kes teostab järelevalvet valmiste korra üle.

Rabi ja tema abide valimised toimuvad kinnise hääletamise ja kandidaatide nimedega sedelite esitamise teel. Valituks loetakse enamik hääle saanud ja valitavale ametikohale vastavaid dokumente esitanud isikud.

Valimised tunnistatakse õigeks, kui neis osaleb vähemalt üks kolmandik liikmetest. Vastasel juhul kutsutakse kahe nädala pärast kokku korduskoosolek ning see tunnistatakse seaduslikult õigeks ükskõik millise osalejate arvu juures.

Palveseltside volitatud liikmete volitused lõpevad nende poolt valitud isikute ametisse kinnitamisega.”

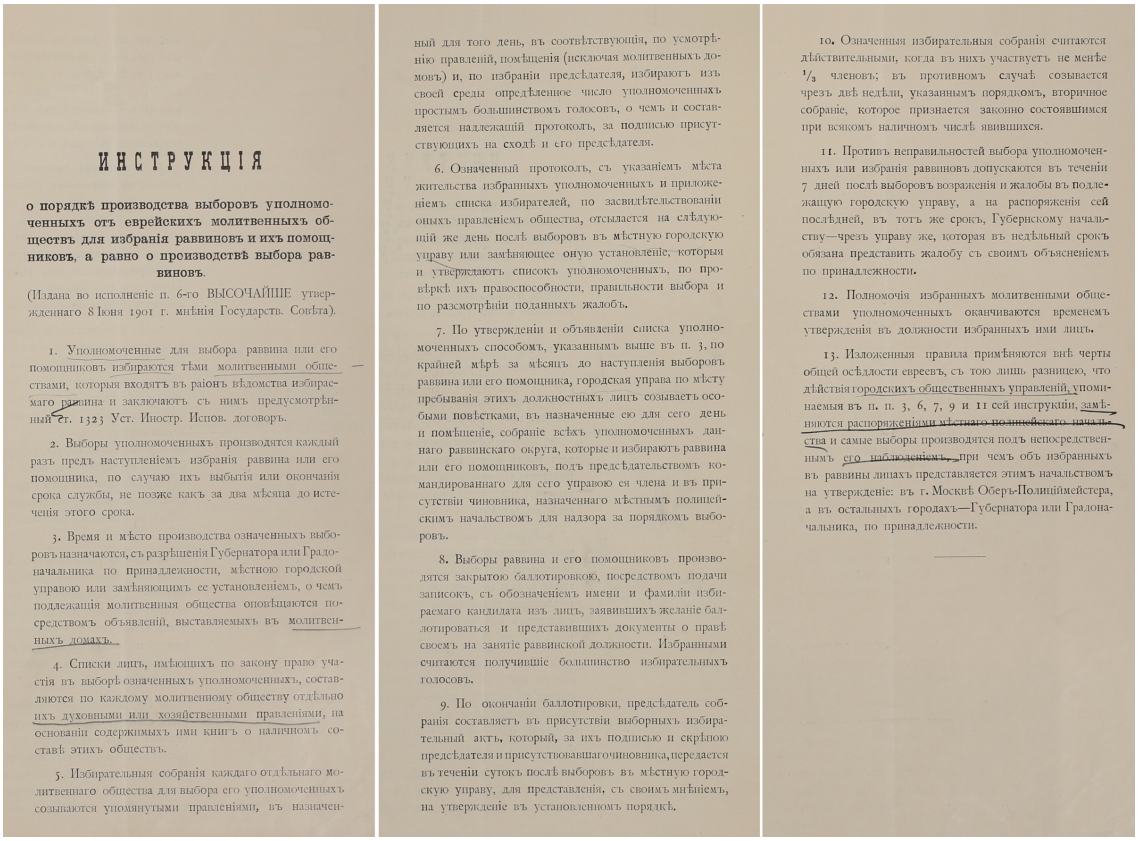

ИНСТРУКЦІЯ

о порядкѣ производства выборовъ уполномоченныхъ отъ еврейскихъ молитвенныхъ обществъ для избранія раввиновъ и ихъ помощниковъ, а равно о производствѣ выбора раввиновъ.

(Издана во исполненіе п. 6-го ВЫСОЧАЙШЕ утвержденнаго 8 Іюня 1901 г. мнѣнія Государств. Совѣта).

1. Уполномоченные для выбора раввина или его помощниковъ избираются тѣми молитвенными обществами, которыя входятъ въ районъ вѣдомства избираемаго раввина и заключаютъ съ нимъ предусмотрѣнный ст. 1323 Уст. Иностр. Испов. договоръ.

2. Выборы уполномоченныхъ производятся каждый разъ предъ наступленіемъ избранія раввина или его помощника, по случаю ихъ выбытія или окончанія срока службы, не позже какъ за два мѣсяца до истеченія этого срока.

3. Время и мѣсто производства означенныхъ выборовъ назначаются, съ разрѣшенія Губернатора или Градоначальника по принадлежности, мѣстною городской управою или замѣняющимъ ее установленіемъ, о чемъ подлежащія молитвенныя общества оповѣщаются посредствомъ объявленій, выставляемыхъ въ молитвенныхъ домахъ.

4. Списки лицъ, имѣющихъ по закону право участія въ выборѣ означенныхъ уполномоченныхъ, составляются по каждому молитвенному обществу отдѣльно ихъ духовными или хозяйственными правленіями, на основаніи содержимыхъ ими книгъ о наличномъ составѣ этихъ обществъ.

5. Избирательныя собранія каждаго отдѣльнаго молитвеннаго общества для выбора его уполномоченныхъ созываются упомянутыми правленіями, въ назначенный для того день, въ соотвѣтствующія, по усмотрѣнію правленій, помѣщенія (исключая молитвенныхъ домовъ) и, по избраніи предсѣдателя, избираютъ изъ своей среды опредѣленное число уполномоченныхъ простымъ большинствомъ голосовъ, о чемъ и составляется надлежащій протоколъ, за подписью присутствующихъ на сходѣ и его предсѣдателя.

6. Означенный протоколъ, съ указаніемъ мѣста жительства избранныхъ уполномоченныхъ и приложеніемъ списка избирателей, по засвидѣтельствованіи оныхъ правленіемъ общества, отсылается на слѣдующій же день послѣ выборовъ въ мѣстную городскую управу или замѣняющее оную установленіе, которыя и утверждаютъ списокъ уполномоченныхъ, по провѣркѣ ихъ правоспособности, правильности выбора и по разсмотрѣніи поданныхъ жалобъ.

7. По утвержденіи и объявленіи списка уполномоченныхъ способомъ, указаннымъ выше въ п. 3, по крайней мѣрѣ за мѣсяцъ до наступленія выборовъ раввина или его помощника, городская управа по мѣсту пребыванія этихъ должностныхъ лицъ созываетъ особыми повѣстками, въ назначенные ею для сего день и помѣщеніе, собраніе всѣхъ уполномоченныхъ даннаго раввинскаго округа, которые и избираютъ раввина или его помощниковъ, подъ предсѣдательствомъ командированнаго для сего управою ея члена и въ присутствіи чиновника, назначеннаго мѣстнымъ полицейскимъ начальствомъ для надзора за порядкомъ выборовъ.

8. Выборы раввина и его помощниковъ производятся закрытою баллотировкою, посредствомъ подачи записокъ, съ обозначеніемъ имени и фамиліи избираемаго кандидата изъ лицъ, заявившихъ желаніе баллотироваться и представившихъ документы о правѣ своемъ на занятіе раввинской должности. Избранными считаются получившіе большинство избирательныхъ голосовъ.

9. По окончаніи баллотировки, предсѣдатель собранія составляетъ въ присутствіи выборныхъ избирательный актъ, который, за ихъ подписью и скрѣпою предсѣдателя и присутствовавшаго чиновника, передается въ теченіи сутокъ послѣ выборовъ въ мѣстную городскую управу, для представленія, съ своимъ мнѣніемъ, на утвержденіе въ установленномъ порядкѣ.

10. Означенныя избирательныя собранія считаются дѣйствительными, когда въ нихъ участвуетъ не менѣе $^1/_3$ членовъ; въ противномъ случаѣ созывается чрезъ двѣ недѣли, указаннымъ порядкомъ, вторичное собраніе, которое признается законно состоявшимся при всякомъ наличномъ числѣ явившихся.

11. Противъ неправильностей выбора уполномоченныхъ или избранія раввиновъ допускаются въ теченіи 7 дней послѣ выборовъ возраженія и жалобы въ подлежащую городскую управу, а на распоряженія сей послѣдней, въ тотъ же срокъ, Губернскому начальству—чрезъ управу же, которая въ недѣльный срокъ обязана представить жалобу съ своимъ объясненіемъ по принадлежности.

12. Полномочія избранныхъ молитвенными обществами уполномоченныхъ оканчиваются временемъ утвержденія въ должности избранныхъ ими лицъ.

13. Изложенныя правила примѣняются внѣ черты общей осѣдлости евреевъ, съ тою лишь разницею, что дѣйствія городскихъ общественныхъ управленій, упоминаемыя въ п. п. 3, 6, 7, 9 и 11 сей инструкціи, замѣняются распоряженіями мѣстнаго полицейскаго начальства и самые выборы производятся подъ непосредственнымъ его наблюденіемъ, при чемъ объ избранныхъ въ раввины лицахъ представляется этимъ начальствомъ на утвержденіе: въ г. Москвѣ ОберъПолиціймейстера, а въ остальныхъ городахъ—Губернатора или Градоначальника, по принадлежности.

Judend toimikust "Rabide ja nende abide valimiste korrast" allikas: Rahvusarhiiv, EAA.30.9.5718

Eraldi toodi võimude poolt välja ka nõuded valitavate palveseltsi volitatud liikmete osas. Nii näiteks, oli Välismaiste usutunnistuste vaimulike asjade seaduse lisa tekstis öeldud, et:

"Õigus osaleda valimistel on neil palveseltsi liikmetel, kes on Vene riigi alamad, meessoost, vanuses vähemalt 25 aastat ja kes on olnud palveseltsi liikmed vähemalt kahe valimiseelse aasta jooksul.

Iga palveseltsi volitatud liikmete arv määratakse kindlaks järgmiselt: kuni saja liikmega palveseltsi puhul valitakse kümme volitatud liiget ja üle saja liikmega palveseltsi puhul lisandub nimetatud arvule üks volitatud liige iga saja valija või selle arvu murdosa kohta.

Valimistel ei tohi osaleda isikud:

– kes on olnud antud kohtu alla kuri- ja väärtegude eest, millega kaasneb õiguste äravõtmine või piiramine, samuti ka kuritegude eest, millega kaasnevad rahukohtunike poolt määratud karistused kriminaalseaduse artiklite 169–177 kohaselt ning seda juhul, kui süüalused ei ole kohtuotsusega õigeks mõistetud. Lisaks ka isikud, kes on veel kohtu all.

– kõik maksejõuetud, välja arvatud need, kes on tunnistatud õnnetuks [1]

– palveseltsi koosseisust välja arvatud isikud

– isikud, kes on avaliku politseijärelevalve all

– kangete alkohoolsete jookide müügiga tegelevate asutuste omanikud või neis kauplejad."

[1] isik, kelle maksejõuetus on tekkinud temast mitteolenevatel põhjustel

1903

20. oktoobril 1903 saatis Plyeshchanitsy [1] linnakodanik [2] Leib Berko p. Gurevitš [3], kes elas Võru linnas, Riia tänaval [4] Judeikini majas, Liivimaa kuberneri Mihhail Paškovi nimele palvekirja, soovides hakata täitma Võru linnas rabi kohustusi.

“Esitades notariaalselt tõestatud koopia Riia rabi poolt 14. märtsi 1901 välja antud tunnistusest №341, on mul au alandlikult paluda Teie Ekstsellentsil lubada mul Võru linnas täita rabi, koššerlihuniku ja ümberlõikaja ametikohustusi. Lisan sellele ka Võru kreisi politseivalitsuse tunnistuse №158 16. novembrist 1900”

[1] asula tänapäeva Valgevenes

[2] vene keeles *мещанин*, ehk madalama kategooria linnakodanik – sh. käsitööliste ja väikekaupmeeste kiht

[3] Josseli Judeikini vennatütre abikaasa

[4] Kreutzwaldi tänava endine nimi

Riia rabi I. Mihelsoni tunnistus, mille viitab Gurevitš, kõlas järmiselt: “Tunnistus väljastatud selles, et Leib Gurevitš, kes hetkel elab Võru linnas, omab temal olevate dokumentide ning kuulsate rabide ja pädevate usuteadlaste poolt välja antud tunnistuste kohaselt suuri Talmudi teadmisi loomade rituaalses tapatöös, vastsündinute ümberlõikamises ja muudes ortodoksse juudi usuõpetuse küsimustes. Nii et tema, Leib Gurevitš, on täiesti võimeline olema rabi, koššerlihunik ja ümberlõikaja.”

Gurevitši palve aga jäeti 31. oktoobril Liivimaa kubermanguvalitsuse poolt tagajärjeta.
1903. aastal Võru kreisiülema poolt Liivimaa kubermeri nimele saadetud raporti kohaselt elas Võru linnas 257 juuti.

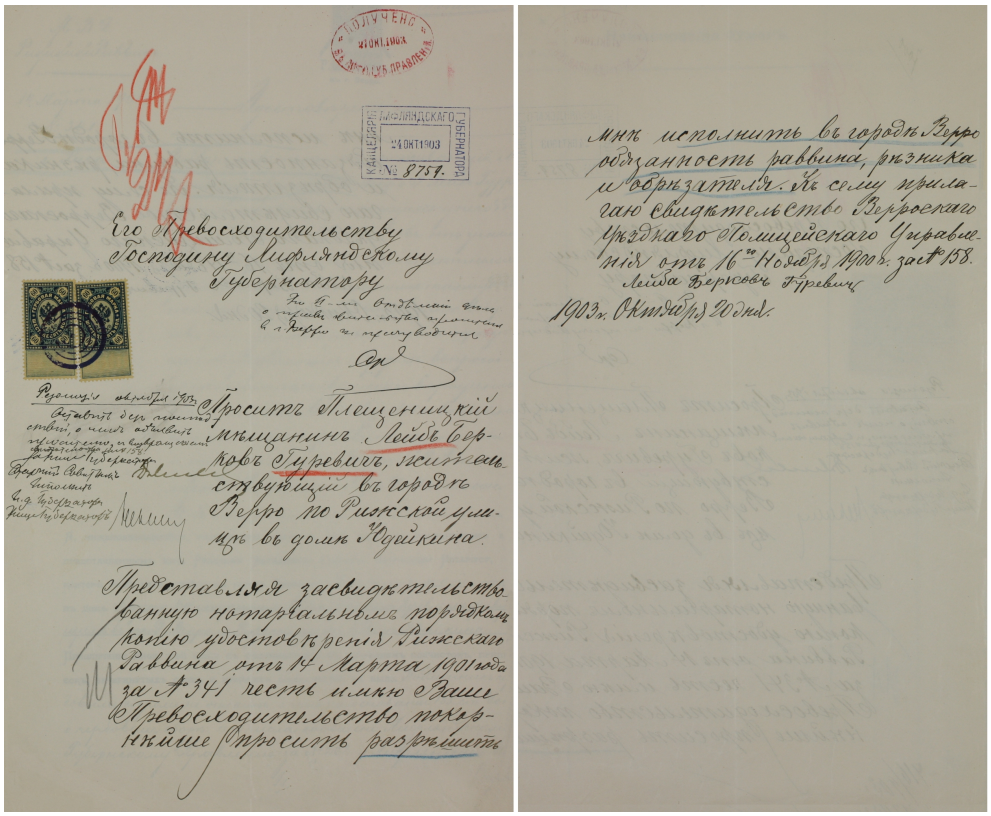

Palvekiri toimikust “L. Gurevitši nimetamine rabi ametisse Võru linnas” allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.1.4552

1907

Esimene juudi palvemaja Võrus sai ametliku tegevusloa alles 29. novembril 1907. Sellele viitab Võru kreisiülema üks iga-aastastest raportitest Liivimaa kubermanguvalitsusele kubermangus elavatest juutidest, lahkusulistest ja baptistidest.

Muu hulgas ütleb dokument, et “Veel asub Võru linnas üks juudi palvela (Liivimaa kubermanguvalitsuse ettekirjutus №9364 29. novembrist 1907). Palvela jaoks eraldi hoonet pole ning see asub eramajas. Usulise juhendajana teenib palvela juures koššerlihunik David Glezer.”

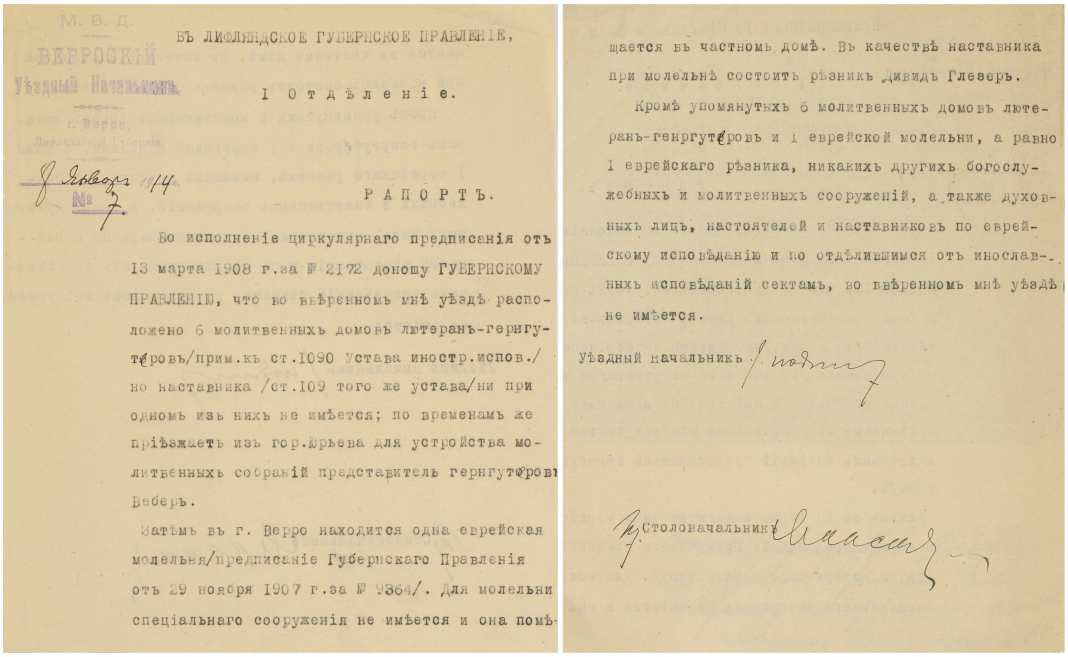

ВЪ ЛИФЛЯНДСКОЕ ГУБЕРНСКОЕ ПРАВЛЕНІЕ,

I Отдѣленіе.

9 Января 14

№ 7

РАПОРТЪ.

Во исполненіе циркулярнаго предписанія отъ 13 марта 1908 г.за № 2172 донесу ГУБЕРНСКОМУ ПРАВЛЕНІЮ, что во вѣренномъ мнѣ уѣздѣ расположено 6 молитвенныхъ домовъ лютеранъ-генгутеровъ/прим.къ ст.1090 Устава иностр.испов./ но наставника /ст.109 того же устава/ни при одномъ изъ нихъ не имѣется; по временамъ же пріѣзжаетъ изъ гор.Юрьева для устройства молитвенныхъ сосранiй представитель генгутеровъ Беберъ.

Затѣмъ въ г. Верро находится одна еврейская молельня/предписаніе Губернскаго Правленія отъ 29 ноября 1907 г.за № 9364/. Для молельни спеціальнаго сооруженія не имѣется и она помѣщается въ частномъ домѣ. Въ качествѣ наставника при молельнѣ состоитъ рѣзникъ Давидъ Глезеръ.

Кромѣ упомянутыхъ 6 молитвенныхъ домовъ лютеранъ-генгутеровъ и 1 еврейской молельни, а равно 1 еврейскаго рѣзника, никакихъ другихъ богослужебныхъ и молитвенныхъ сооруженій, а также духовныхъ лицъ, настоятелей и наставниковъ по еврейскому исповѣданію и по отдѣлившимся отъ инославныхъ исповѣданій сектамъ, во вѣренномъ мнѣ уѣздѣ не имѣется.

Уѣздный начальникъ

Столоначальникъ

Raport toimikust “Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest”
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1401

Võimude poolt lubatud juudi palvemaja olemasolu Võrus aastal 1907 kinnitab ka 1910-ndal ilmunud Brockhausi ja Efroni juudi entsüklopeedia Vene väljaanne, kus Võru linna juudi elanikkonna andmeid sisaldavas lõigus on kirjas, et “Võru – Liivimaa kubermangu kreisilinn... 1907. aastal oli ametlikult üks palvemaja.”

Верро—уѣздн. городъ Лифляндской губ. Въ 1864 г. были зарегистрированы лишь 4 еврея; по переписи 1897 г., въ уѣздѣ около 97 тысячъ жителей, изъ коихъ евр. 321, въ томъ числѣ въ г. В. жит. 4152, евр. 258. Въ 1907 г. оффиціально существовалъ одинъ молитвенн. домъ.

Juudi palvemaja Võru linnas 1900-ndate alguses mainib oma 1946. aastal Rootsis ilmunud mälestusraamatus “Väikelinna moosekant” ka Eesti luuletaja, näitekirjanik, teatrikriitik ja memuarist Artur Adson (1889–1977). Teos räägib perioodist 1901–1907, ajast, mil Adson õppis Võru Linnakoolis. “Ja mis meil veel oli? Üks laatsaret, üks sünagoog, üks mirovoikohtunik, kaks “keegelpaani”, kaks ämmaemandat, kaks metsaäri, kaks lihunikku...”

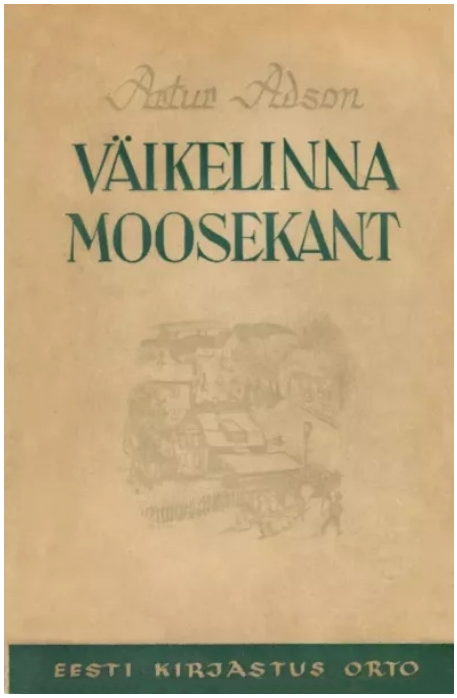

Raamatu "Väikelinna moosekant" esmatrüki esikaas

1908

1908. aastal leidis Võrus aset kurioosne juhtum kohaliku koššerlihuniku Šmuel-David Glezeri ja majaomaniku ja metsatöösturi Jossel Judeikini poja Meier-Mordke osalusel. Viimasel sündis 31. jaanuaril poeg Šleime ning juudi kombetalituste kohaselt pidi koššerlihunik nädal hiljem poisile ümberlõikust teostama.

Kuid 7. veebruaril pöördus Glezer Võru kreisiülema poole kaebusega, et poisi isal on plaanis kaasata hoopiski teine koššerlihunik:

"Vastavalt Riia rabi korraldusele olen ma juba üle 11 aasta teeninud rabina mitte ainult Võru linnas, vaid ka kreisis. Seega on mul õigus juute laulatada, sündinud poistele ümberlõikamisi teostada ja tüdrukutele nimesid anda, millele leiab tõestust ka meetrikaraamatutest. Meier Judeikinil, kes elab Riia tänaval Judeikini majas, sündis poeg, kuid ta ei rääkinud mulle sellest midagi. Olen terve, kuid ta tahab, et täna kella 12 paiku teostaks nimetatud poisile ümberlõikamist teine võõras koššerlihunik. Eespool öeldut silmas pidades palun alandlikult Teie Kõrgeaususel teha nõuetekohane korraldus ja keelata nimetatud Meier Judeikinil oma poja ümberlõikamist võõra koššerlihuniku poolt."

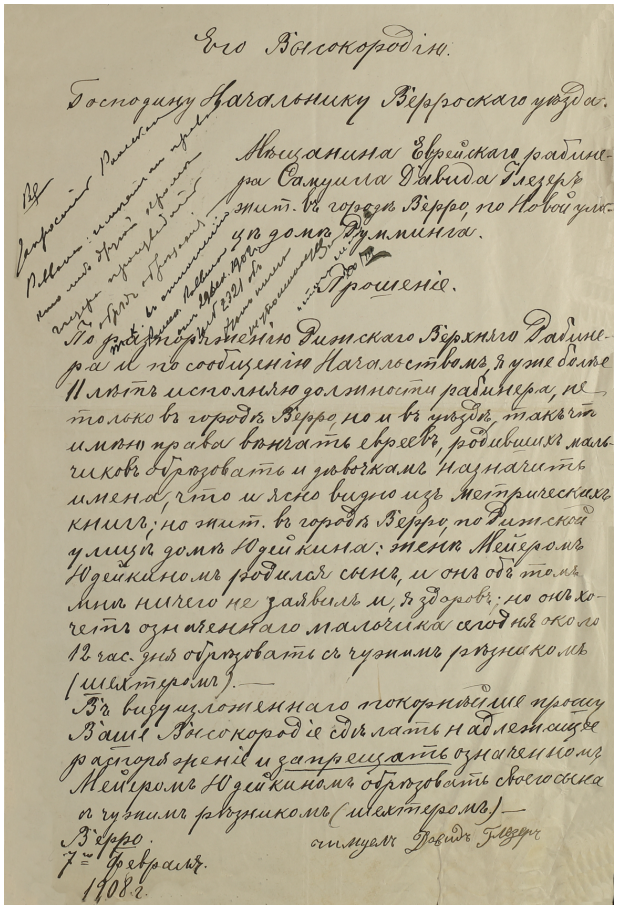

Его Высокородію.

Господину Начальнику Верроскаго уѣзда.

Мѣщанина Еврейскаго рабинера Самуила Давида Глезеръ жит. въ городѣ Верро, по Новой улицѣ домъ Думминга.

Прошеніе.

По распоряженію Рижскаго Верхняго Рабинера и по сообщенію Начальствомъ, я уже болѣе 11 лѣтъ исполняю должности рабинера, не только въ городѣ Верро, но и въ уѣздѣ, такъ что имѣю права вѣнчать евреевъ, родившихъ мальчиковъ обрѣзовать и дѣвочкамъ назначить имена, что и ясно видно изъ метрическихъ книгъ; но жит. въ городѣ Верро, по Рижской улицѣ домъ Юдейкина: женѣ Мейеромъ Юдейкиномъ родился сынъ, и онъ объ томъ мнѣ ничего не заявилъ и, я здоровъ; но онъ хочетъ означеннаго мальчика сегодня около 12 час. дня обрѣзовать съ чужимъ рѣзникомъ (шехтеромъ).—

Въ виду изложеннаго покорнѣйше прошу Ваше Высокородіе сдѣлать надлежащее распоряженіе и запрещать означенному Мейеромъ Юдейкиномъ обрѣзовать своего сына съ чужимъ рѣзникомъ (шехтеромъ).—

Верро.
7го Февраля.
1908 г.

Подпись Давидъ Глезеръ

Kaebus toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1394

Ümberlõikamist siiski teostas juba eelpool mainitud Valmiera linnas elav rabi Leib Gurevitš [1]. Selle valguses otsustas Võru kreisiülem pöörduda Riia rabi poole, et välja selgitada, kas kellelgi teisel peale Glezeri oli õigus teostada Võrus ümberlõikamise riitust.

[1] Meier Judeikini onutütre abikaasa

Riiast vastati, et "Võru linnas on ümberlõikamise riituste läbiviimise õigus reserveeritud Glezerile. Mis aga antud juhtumisse puutub, siis Rabinaadile teadaolevalt on Gurevitš Judeikini sugulane. Seetõttu ei saa Riia Rabinaat tunnistada, et Gurevitši poolt ümberlõikamise riituse läbiviimine küll mitte tema enda rajoonis, ent sugulase juures, kuidagi riivaks Glezeri kui Võru linnas teeniva koššerlihuniku huve ja õigusi."

1908

1908. aasta suvel tegi Liivimaa kubermanguvalitsus Riia rabile korralduse edastada talle alluvate juudi koguduste kohta lisaandmeid.

30. juulil saatis Riia rabi kohusetäitja Itshak Iljon Võru kreisiülemale järgmise päringu: "Vastavalt selle aasta 28. juuli Liivimaa kubermanguvalitsuse määrusele №6349 on mul au alandlikult paluda Teie Kõrgeaususe korraldust Teile usaldatud kreisi palvemajade ja sünagoogide usujuhatuste liikmete detailse nimekirja saatmiseks. Seda koos viitega, millal täpselt sellised juhatused valitud said, kelle poolt kinnitatud ning mis perioodiks, samuti ka juhatuse esimehe isiku kohta."

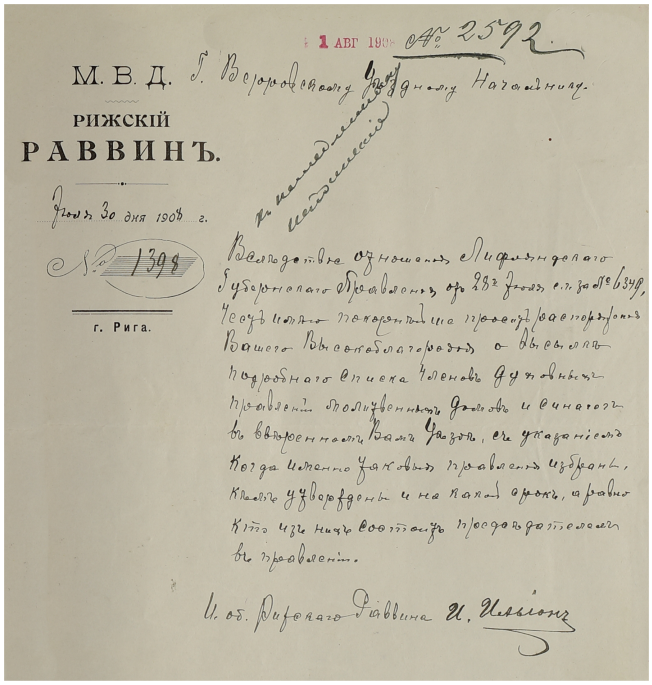

М. В. Д.
РИЖСКІЙ
РАВВИНЪ.

г. Рига.

Riia rabi kiri toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1394

Kubermanguvalitsuse ja Riia abi kohusetäitja päringu valguses toimusid Võrus juudi palvemaja majandusjuhatuse liikmete valimised. 3. augustil lihtsal ruudukujulisel paberitükil koostatud protokolli kohaselt "Kohal viibisid kaheksa valijat. Häälteenamusega esimeheks sai valitud Jossel Šmuli p. Judeikin – seitse häält. Tema asetäitjaks Meier Judeikin [1] – kuus häält. Laekuriks Samuil Judeikin [1] ning sekretäriks Govsei Šer [2]."

[1] Jossel Judeikini pojad

[2] Võrus tegutsenud riideärimees

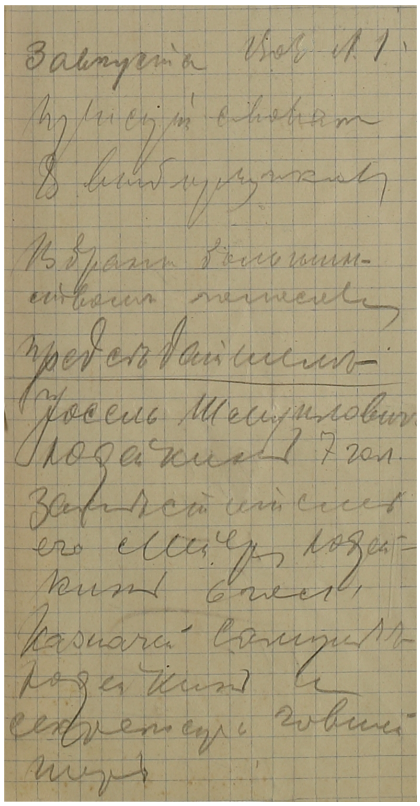

Valimise protokoll toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1394

Poolteist kuud hiljem, 28. septembril teatas Võru kreisiülem Riia rabile, et:

“Võru linnas on vaid üks juudi palvela. Antud palvela majandusjuhatuse liikmeteks on 25. mail valitud Jossel Šmuli p. Judeikin, Samuel Josseli p. Judeikin, Benjamin (ka Markus) Šmuli p. Judeikin, Govsei Judeli p. Šer, Meier Josseli p. Judeikin ja Samuil (ka Šmul) Leibi p. Lasikin. Kandidaatideks Movša (ka Mooses) Benjamini p. Veinberg, Vulf Movša (Moosesi) p. Bergman ja Benjamin Marki p. Pakker.

Majandusjuhatuse liikmete koosseis uueneb järk-järgult kolme aasta jooksul seeläbi, et igal aastal kolmandik koosseisust välja vahetatakse, täpsemalt kaks liiget ja üks kandidaat. Kahel esimesel aastal lahkuvad liikmed loosi alusel, seejärel kehtestatud järjekorras.”

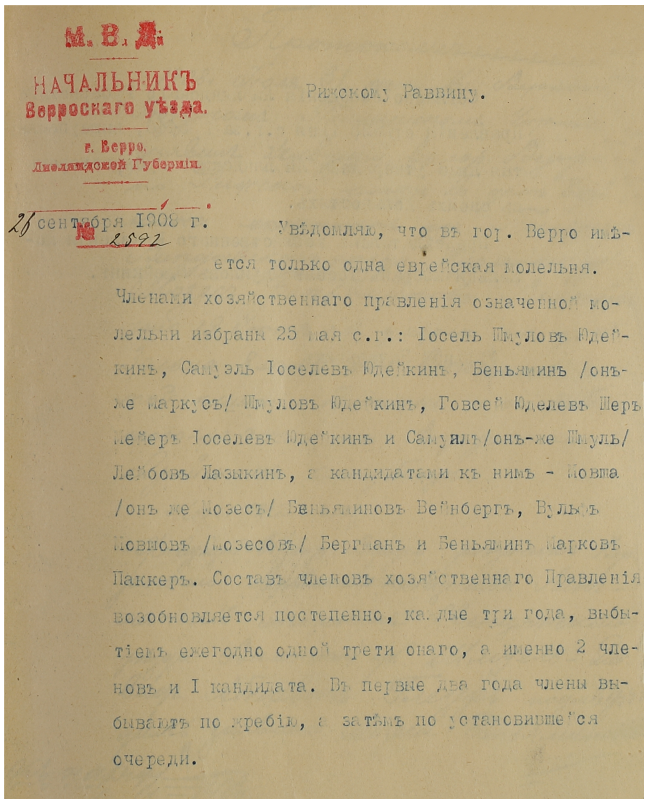

М. В. Д.

НАЧАЛЬНИКЪ
Верроскаго уѣзда.

г. Верро.
Лифляндской Губерніи.

Раввину.

28 сентября 1908 г.
№ 2892

Увѣдомляю, что въ гор. Верро имѣ-
ется только одна еврейская молельня.
Членами хозяйственнаго правленія означенной мо-
лельни избраны 25 мая с.г.: Іосель Шуловъ Юде-
кинъ, Самуэль Іоселевъ Юдекинъ, Беньяминъ /онъ-
же Маркусъ/ Шуловъ Юдекинъ, Говсей Юделевъ Шеръ
Меерь Іоселевъ Юдекинъ и Самуилъ /онъ-же Шуль/
Лейбовъ Ласикинъ, а кандидатами къ нимъ - Мовша
/онъ же Мозесъ/ Беньяминовъ Вейнбергъ, Вульфъ
Мовиовъ /Мозесовъ/ Бергманъ и Беньяминъ Марковъ
Паккеръ. Составъ членовъ хозяйственнаго Правленія
возобновляется постепенно, каждые три года, выбы-
тіемъ ежегодно одной трети онаго, а именно 2 чле-
новъ и 1 кандидата. Въ первые два года члены вы-
бываютъ по жребію, а затѣмъ по установившейся
очереди.

Raport toimikust “Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest”
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1394

1909–1915

Alates 1909. aastast figureeris taas Võru juudi palvemaja Võru kreisiülema raportites Liivimaa kubermanguvalitsusele.

Nii, 4. jaanuaril 1910 eelneva aasta andmetega saadetud dokumendis kirjutatakse, et:

“Võru linnas asuvad üks juudi palvela ning üks juudi kool (heder) [1]. Nii palvela kui ka hederi jaoks eraldi hooneid pole ning need asuvad eramajades. Usuliste juhendajatena teenivad palvela juures koššerlihunik David Glezer ning hederi juures melamed [2] Haim Levin, kellel on Võru kreisi rahvakoolide inspektori poolt 30. jaanuari 1907 väljastatud tunnistus №86.

Peale mainitud... ühe juudi palvela, ühe juudi kooli, samuti ka ühe juudi koššerlihuniku ning ühe melamedi mingeid teisi jumala teenimiseks või palvetamiseks mõeldud ehitisi ega ka juudiusu vaimulikke, ülemaid ja usulisi juhendajaid... mulle usaldatud kreisis pole.”

[1] juudi religioosne algkool

[2] õpetaja

Veel üks raport pandi teele 15. jaanuaril – andmetega elavate, sündinud, abiellunud, lahutatud ja lahkunud juutide arvu ning nende palvemajade, koolide ja ametiisikute arvu kohta Võru linnas ja Võru kreisis 1909. aasta seisuga. Selles on kirjas, et Võru linnas asub üks juudi palvemaja, Võru kreisis juudi palvemaju pole ning et ametiisikute hulgas on üks melamed hederi juures, üks koššerlihunik ja kuus majandusjuhatuse liiget palvemaja juures.

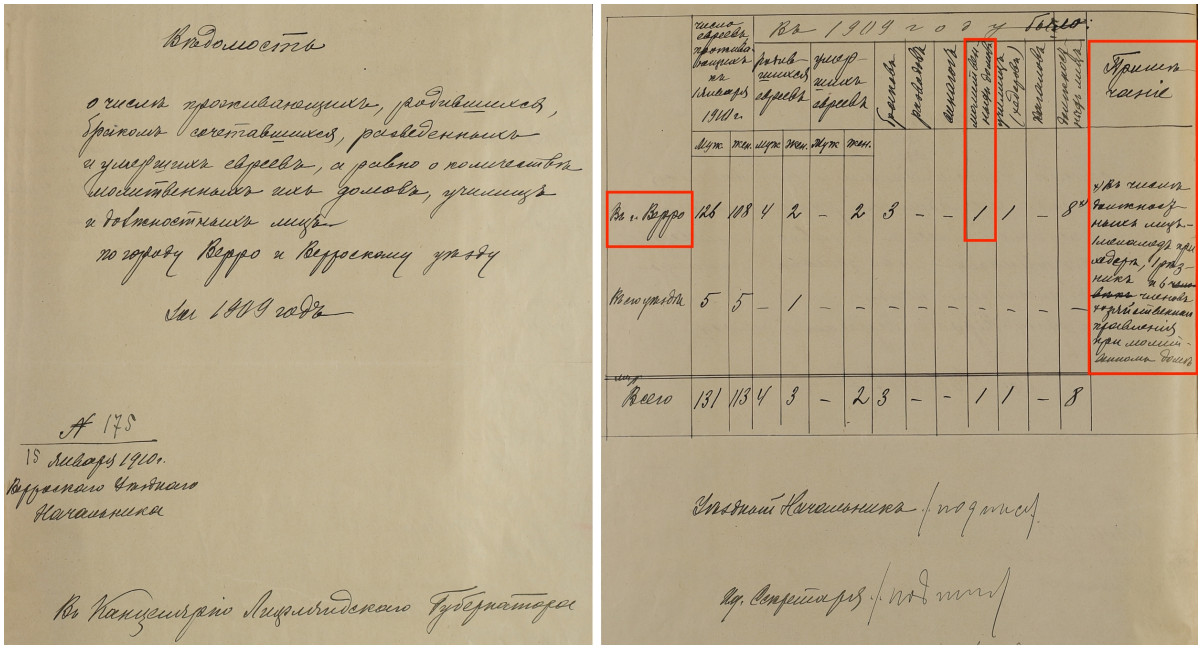

1909. aasta raport toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1396

Võru juudi palvemaja on mainitud ka Adolf Richteri 1909. aasta Balti aadressiraamatus "Baltische Verkehrs- und Adressbücher. Bd. 1, Livland", kus palvemaja aadressiks on märgitud Peterburi tänav 15 [3] ning koššerlihunikuna on kirjas hoopiski Šmul Abeli p. Haser. Väljaandes on mainitud ka Võru juudi kalmistut, mille valitsejana on nimetatud Jossel Judeikin.

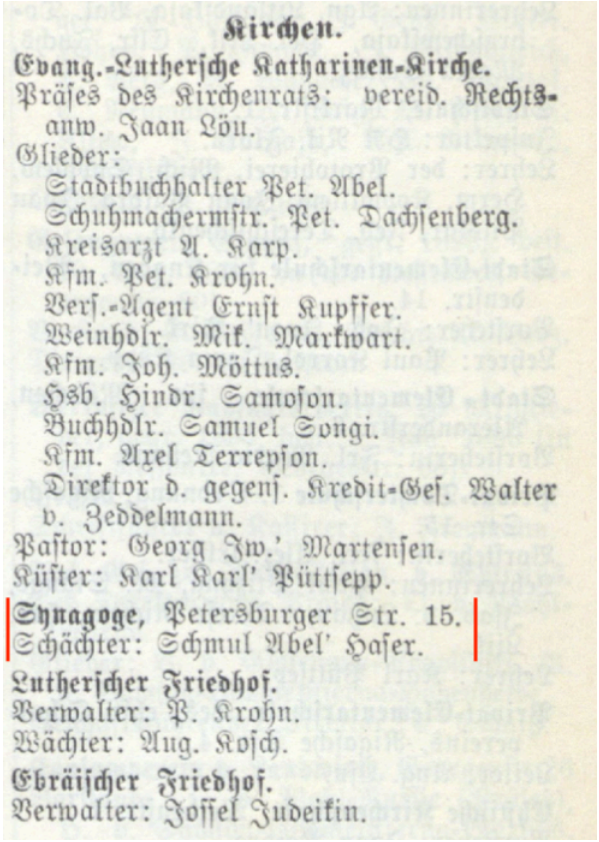

Kirchen.

Evang.-Lutherſche Katharinen-Kirche.
Präſes des Kirchenrats: vereid. Rechtsanw. Jaan Lõu.
Glieder:
Stadtbuchhalter Pet. Abel.
Schuhmachermſtr. Pet. Dachſenberg.
Kreisarzt A. Karp.
Kfm. Pet. Krohn.
Verſ.-Agent Ernſt Kupffer.
Weinhdlr. Mik. Markwart.
Kfm. Joh. Möttus.
Hsb. Hindr. Samoſon.
Buchhdlr. Samuel Songi.
Kfm. Axel Terrepſon.
Direktor d. gegenſ. Kredit-Geſ. Walter v. Zeddelmann.
Paſtor: Georg Jw.' Martenſen.
Küſter: Karl Karl' Püttſepp.

Synagoge, Petersburger Str. 15.
Schächter: Schmul Abel' Haſer.

Lutherſcher Friedhof.
Verwalter: P. Krohn.
Wächter: Aug. Koſch.

Ebräiſcher Friedhof.
Verwalter: Joſſel Judeikin.

Väljavõte Liivimaa aadressiraamatust
allikas: Tartu Ülikooli raamatukogu, Estonica kogu

[3] ilmselgelt on tegemist näpuveaga – Võrus pole kunagi Peterburi tänavat olnud. Tõenäoliselt aeti selle saksakeelne nimetus "Petersburger" kirjapildi sarnasuse tõttu segi Petseri tänavaga, mille saksakeelne nimetus oli "Petschursche". Sama aadress on mainitud ka 1909. aasta aadressiraamatus Jossel Judeikini koduaadressina. Väljaandes avaldatud linnaplaani järgi võis tollane aadress Petseri 15 kuuluda hoonele, mis tänapäeval asub aadressil Petseri 23 või Petseri 25. Seega võib oletada, et 1909. aastal asus Võru juudi palvemaja ühes neist Jossel Judeikinile kuulunud majadest.

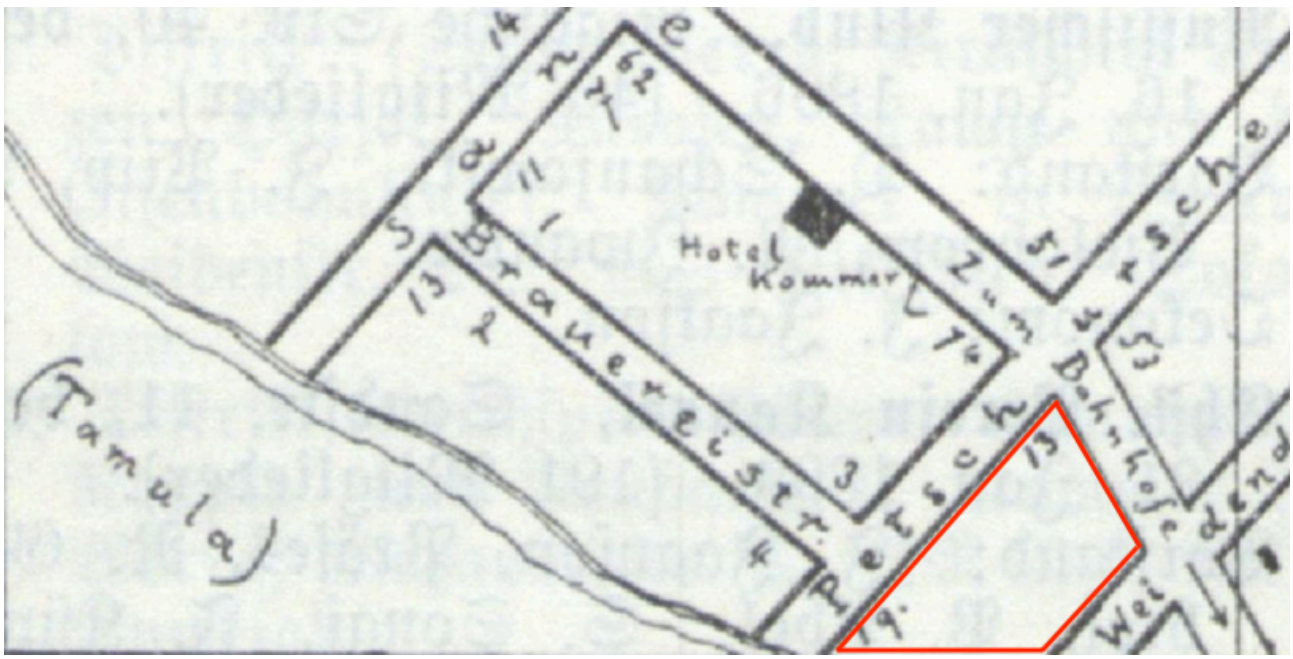

Väljavõte Liivimaa aadressiraamatust
allikas: Tartu Ülikooli raamatukogu, Estonica kogu

Võru kreisiülema raportid Liivimaa kubermanguvalitsusele saadeti aastani 1914, ainsa vahega, et alates aastast 1911 enam eraldi religioosset algkooli ehk hederi Võrus ei mainita. Juudi palvemaja endiselt asus eramajas ning selle juures olev majandusjuhatus koosnes kuuest liikmest. Usulise juhendajana teenis nende aastate jooksul košserlihunik David Glezer. Aastail 1909–1914 elas Võru linnas ja Võru kreisis kokku ligi 230-250 juuti.

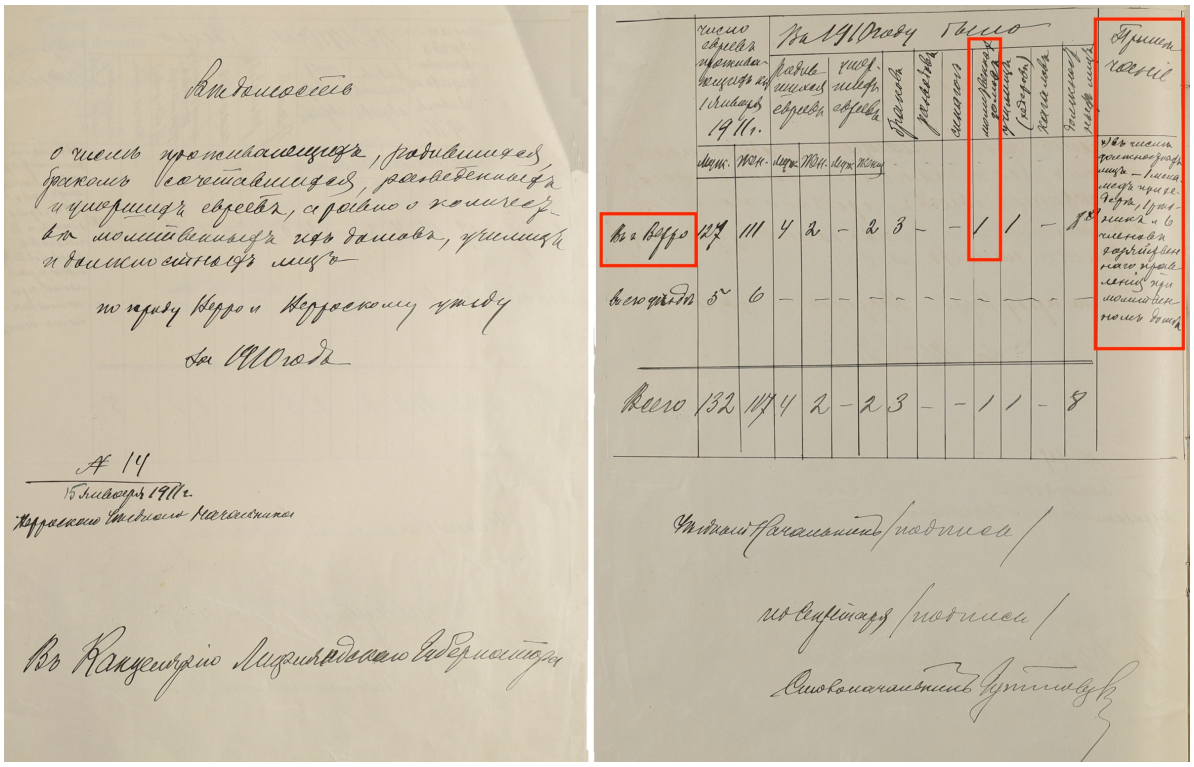

1910. aasta raport toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1398

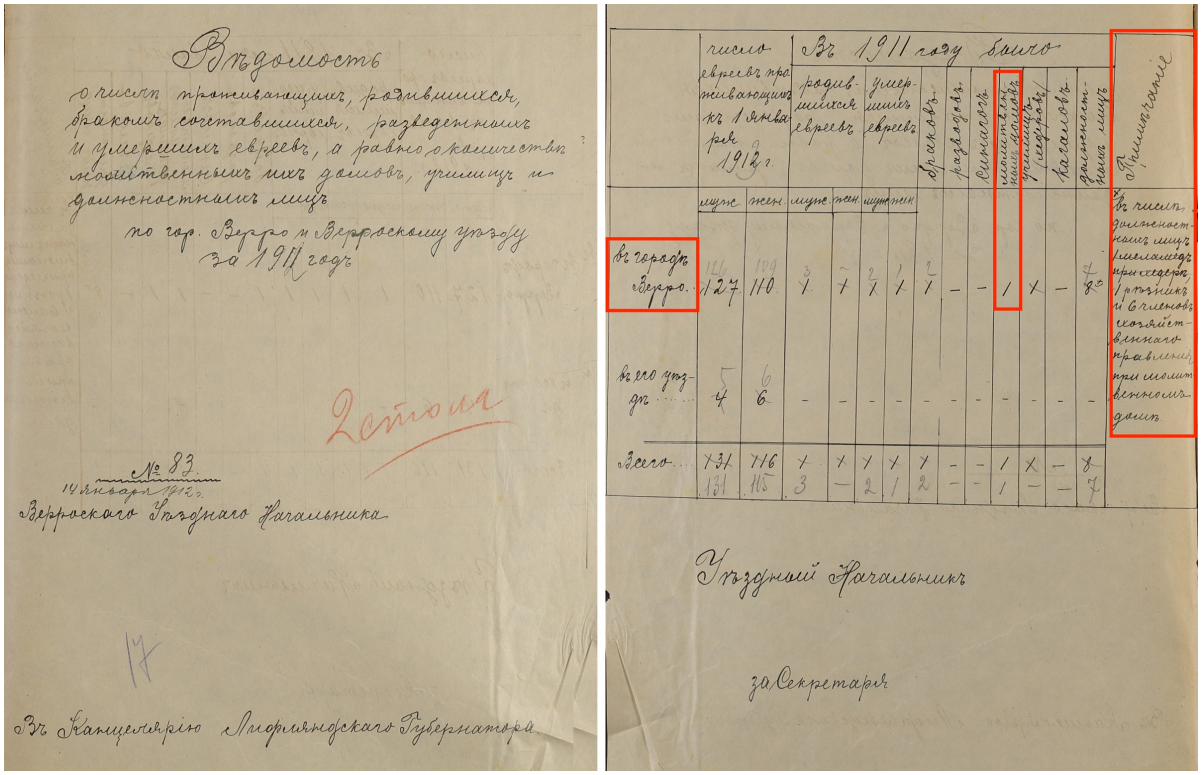

1911. aasta raport toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1399

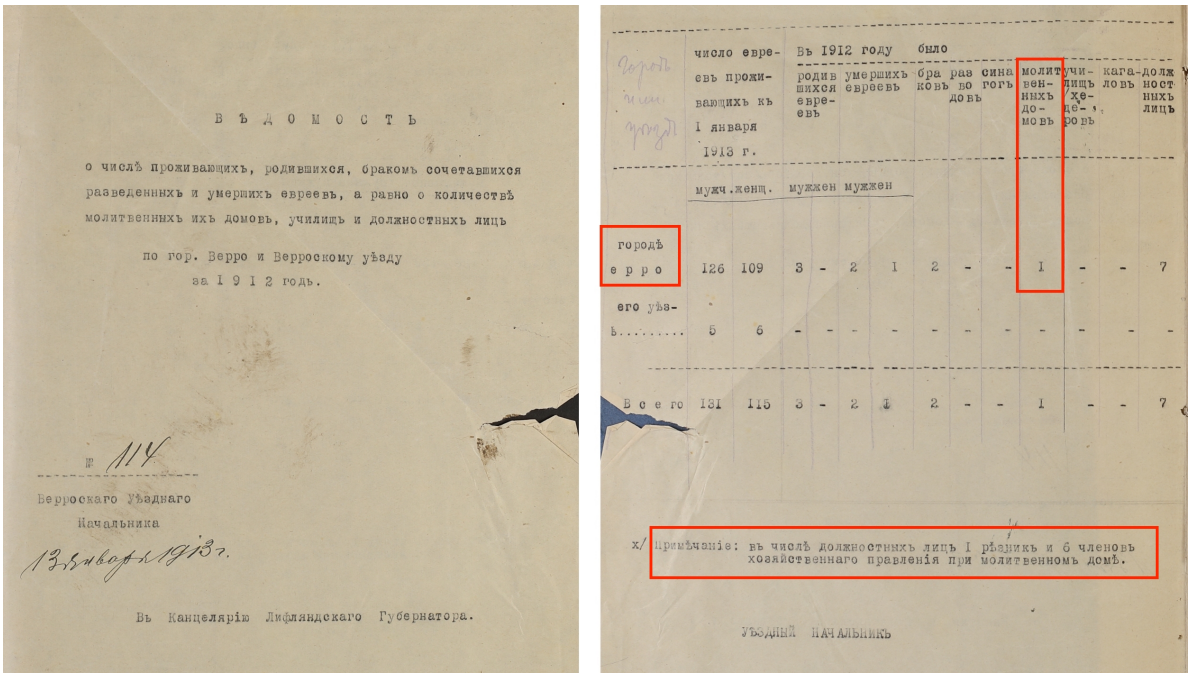

ВѢДОМОСТЬ

о числѣ проживающихъ, родившихся, бракомъ сочетавшихся разведенныхъ и умершихъ евреевъ, а равно о количествѣ молитвенныхъ ихъ домовъ, училищъ и должностныхъ лицъ

по гор. Верро и Верроскому уѣзду
за 1912 годъ.

№ 114

Верроскаго Уѣзднаго
Начальника
13 января 1913 г.

Въ Канцелярію Лифляндскаго Губернатора.

Городъ или уѣздъ	число евреевъ проживающихъ къ 1 января 1913 г.		Въ 1912 году было родившихся евреевъ		умершихъ евреевъ		бракосочетавшихся		разводовъ		молитвенныхъ домовъ	училищъ хедеровъ	кагаловъ	должностныхъ лицъ
	мужч.	женщ.	мужчинъ	мужчинъ										
городъ Верро	126	109	3	-	2	1	2	-	-		1	-	-	7
его уѣздъ.....	5	6	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-
Всего	131	115	3	-	2	1	2	-	-		1	-	-	7

х/ Примѣчаніе: въ числѣ должностныхъ лицъ 1 раввинъ и 6 членовъ хозяйственнаго правленія при молитвенномъ домѣ.

УѢЗДНЫЙ НАЧАЛЬНИКЪ

1912. aasta raport toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1400

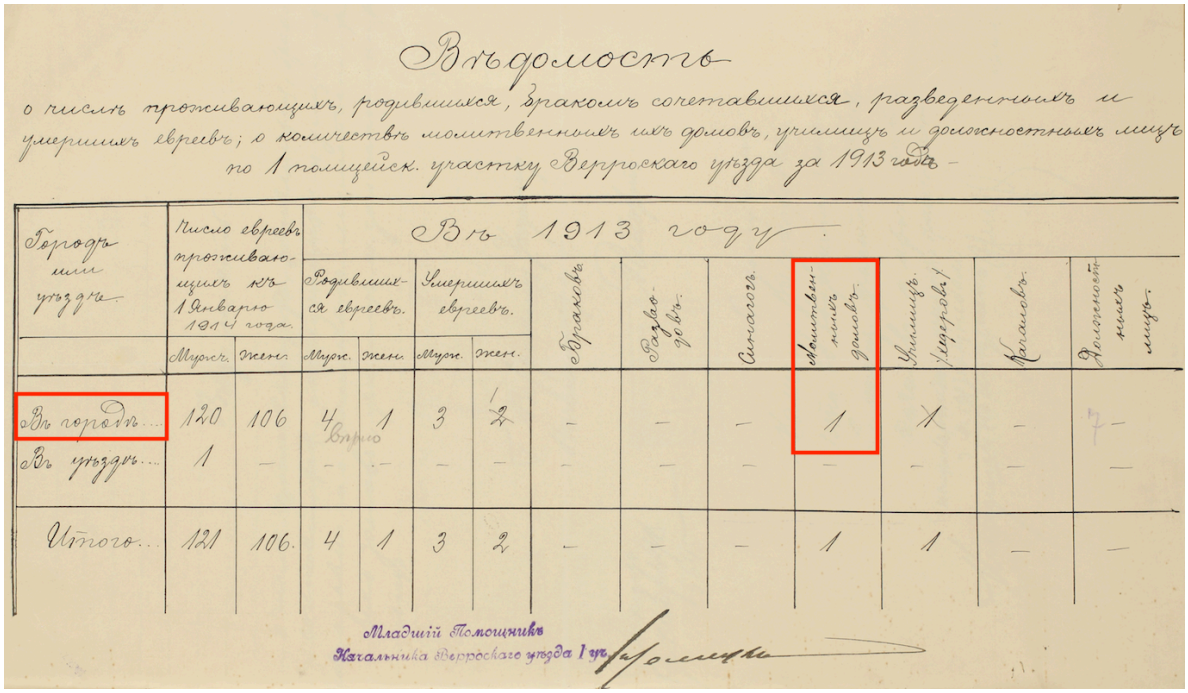

Вѣдомость

о числѣ проживающихъ, родившихся, бракомъ сочетавшихся, разведенныхъ и умершихъ евреевъ; о количествѣ молитвенныхъ ихъ домовъ, училищъ и должностныхъ лицъ по 1 полицейск. участку Верроскаго уѣзда за 1913 года.

Городъ или уѣздъ	Число евреевъ проживающихъ къ 1 Января 1913 года.		Въ 1913 году. Родившихся евреевъ.		Умершихъ евреевъ.		Браковъ.	Разводовъ.	Синагогъ.	Молитвенныхъ домовъ.	Училищъ (хедеровъ).	Кагаловъ.	Должностныхъ лицъ.
	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.							
Въ городѣ...	120	106	4	1	3	2	–	–	–	1	1	–	7
Въ уѣздѣ...	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Итого...	121	106	4	1	3	2	–	–	–	1	1	–	–

Младшій Помощникъ
Начальника Верроскаго уѣзда 1 уч.

1913. aasta raport toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1401

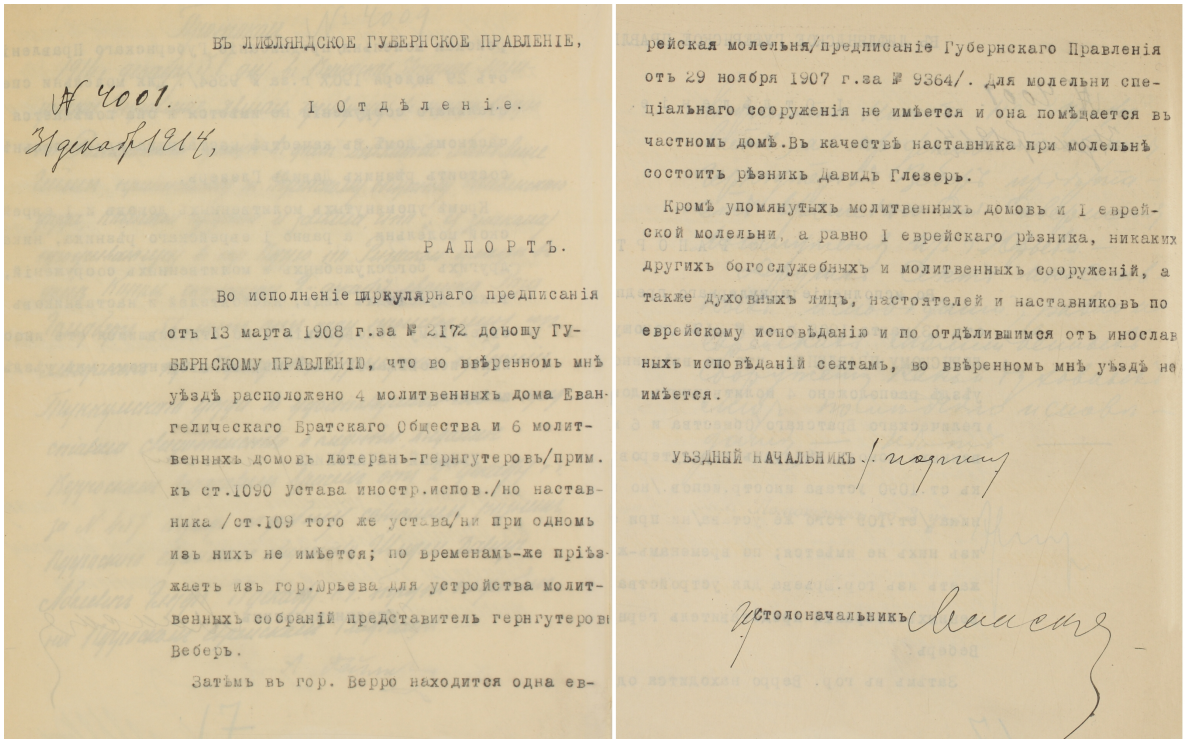

Въ Лифляндское Губернское Правленіе,

№ 4001.
31 декабря 1914.

I Отдѣленіе.

Р А П О Р Т Ъ.

Во исполненіе циркулярнаго предписанія отъ 13 марта 1908 г.за № 2172 доношу ГУБЕРНСКОМУ ПРАВЛЕНІЮ, что во ввѣренномъ мнѣ уѣздѣ расположено 4 молитвенныхъ дома Евангелическаго Братскаго Общества и 6 молитвенныхъ домовъ лютеранъ-гернгутеровъ/прим. къ ст.1090 Устава иностр.испов./но наставника /ст.109 того же устава/ни при одномъ изъ нихъ не имѣется; по временамъ-же пріѣзжаетъ изъ гор.Юрьева для устройства молитвенныхъ собраній представитель гернгутеровъ Веберъ.

Затѣмъ въ гор. Верро находится одна еврейская молельня/предписаніе Губернскаго Правленія отъ 29 ноября 1907 г.за № 9364/. Для молельни спеціальнаго сооруженія не имѣется и она помѣщается въ частномъ домѣ.Въ качествѣ наставника при молельнѣ состоитъ рѣзникъ Давидъ Глезеръ.

Кромѣ упомянутыхъ молитвенныхъ домовъ и 1 еврейской молельни, а равно 1 еврейскаго рѣзника, никакихъ другихъ богослужебныхъ и молитвенныхъ сооруженій, а также духовныхъ лицъ, настоятелей и наставниковъ по еврейскому исповѣданію и по отдѣлившимся отъ инославныхъ исповѣданій сектамъ, во ввѣренномъ мнѣ уѣздѣ не имѣется.

Уѣздный Начальникъ /подпись/

Столоначальникъ

1914. aasta raport toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1401

Eraldi alates 1911. aasta lõpust kuni 1915. aasta lõpuni raporteeriti iga-aastaselt Liivimaa kubermanguvalitsusele, et Võrus linnas asuva ühe juudi palvemaja kasuks mingisuguseid annetusi ei kinkeaktide ega testamentide näol vastaval ajavahemikul saabunud pole.

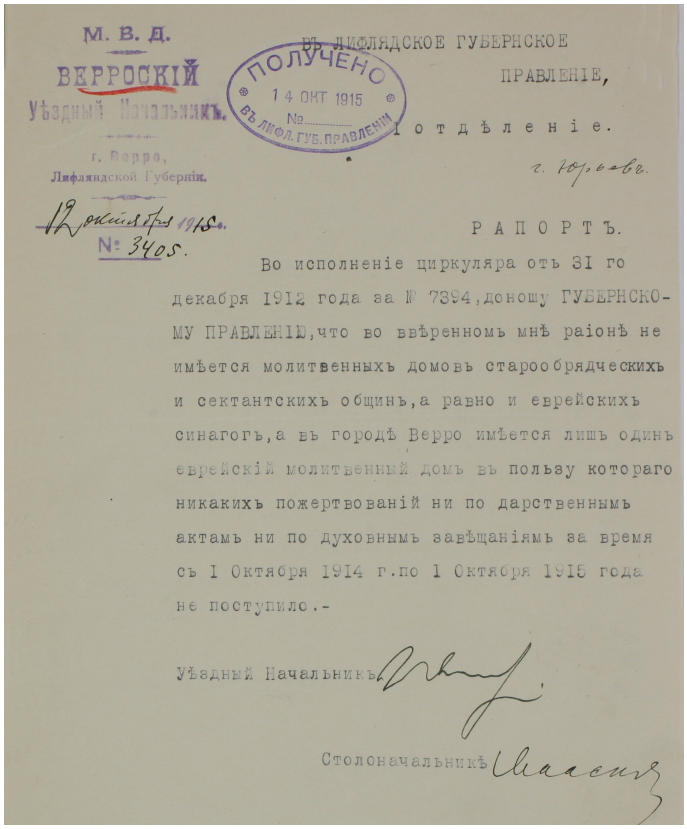

М. В. Д.
Верроскій
Уѣздный Начальникъ.
г. Верро,
Лифляндской Губерніи.

Получено
14 Окт 1915
№
Въ Лифл. Губ. Правленіи

12 октября 1915 г.
№ 3405.

Въ Лифляндское Губернское Правленіе,

I отдѣленіе.

г. Юрьевъ.

Р А П О Р Т Ъ.

Во исполненіе циркуляра отъ 31 го декабря 1912 года за № 7894, доношу ГУБЕРНСКОМУ ПРАВЛЕНІЮ, что во ввѣренномъ мнѣ раіонѣ не имѣется молитвенныхъ домовъ старообрядческихъ и сектантскихъ общинъ, а равно и еврейскихъ синагогъ, а въ городѣ Верро имѣется лишь одинъ еврейскій молитвенный домъ въ пользу котораго никакихъ пожертвованій ни по дарственнымъ актамъ ни по духовнымъ завѣщаніямъ за время съ 1 Октября 1914 г.по 1 Октября 1915 года не поступило.-

Уѣздный Начальникъ

Столоначальникъ

1914.–1915. aasta raport toimikust "Juudi sünagoogide, vana- ja lahkusuliste koguduste kasuks annetuste laekumise kohta andmete edastamine Siseministeeriumile"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.297.8.1041

1910–1911

1910. aasta lõpus sattus koššerlihunik Šmuel-David Glezer võimude tähelepanu alla, kui hakati kontrollima tema elamisõigust Võru linnas.

15. detsembril koostas Võru kreisiülema 1. piirkonna noorem abi järgmise protokolli:

“Kontrollides juutide elamisõigust Võru linnas, väljaspool neile kehtestatud alalist asustuspiirkonda, leidsin, et Riia tänaval Klausi majas elav Vilno kubermangu, Sventsyansky kreisi, Linkmenyse [1] koguduse linnakodanikust juut Šmuel-David Abeli p. Glezer ei oma õigust Võru linnas elamiseks.”

[1] küla tänapäeva Leedus

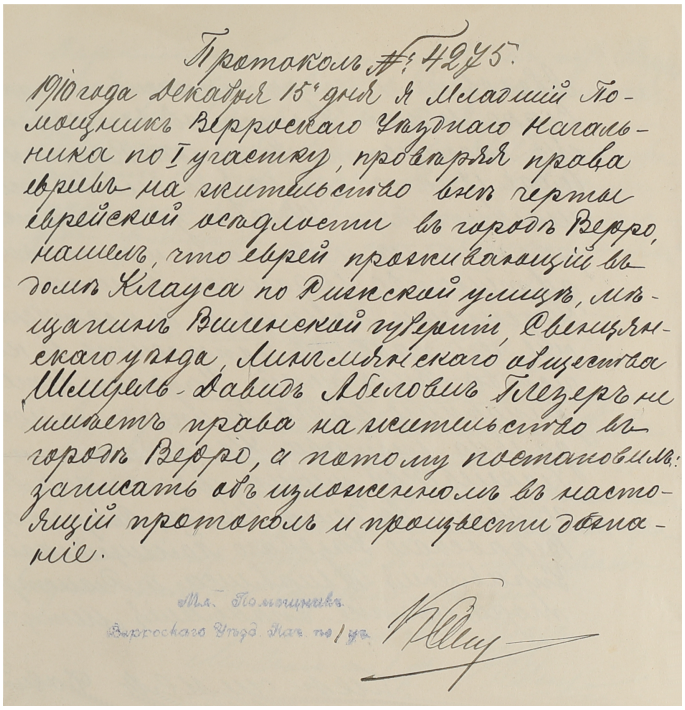

Protokoll toimikust “Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest”
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1398

Glezer oma poolt selgitas, et elab Võru linnas juba üle 17 aasta, esialgu teenis ta teritajana, kuid viimased 14 aastat teenib koššerlihunikuna, omades selleks Riia kroonurabi poolt välja antud tõendavat tunnistust. Ühtlasi palus ta üle kuulata tunnistajad, mida ka tehti.

Velsker Gustav Lange ütles. et elab Võru linnas ligi 50 aastat ning teab, et juut Glezer elab Võru üle kümne aasta, sest aastaid tagasi teda rõugete vastu vaktsineerinud.

Majaomaniku Gustav Kondi sõnul, umbes 12 või 13 aastat tagasi tegeles ta leiva ja jahu kauplemisega ning mäletab hästi, et tol ajal elas koššerlihunik Glezer Võru linnas, sest müüs talle sööta lehma ja kitse jaoks.

Võru kreisi veterinaararst Evald Tamper ütles, et ta on olnud Võru linna elanik juba kaksteist aastat ning tapamaja juhatajana teab, et juba tema nimetatud ametikohale asumise ajal teenis Glezer koššerlihunikuna, milleks oli viimasel ka vastav luba olemas.

Majaomanikust Võru kreisi politseivalitsuse sekretär Ludvig Žvirblis kinnitas, et Glezer elab Võrus 11 või 12 aastat ja kogu see aeg teenib koššerlihunikuna. Sama ütles ka majaomanikust Võru kreisi politseivalitsuse registreerija Gustav Mets.

Kuid need ütlused ei aidanud ning vaatamata asjaolule, et Võru kreisi politseivalitsuse raamatust sündinud juutide kohta selgus, et Glezer on alates 30. septembrist 1897 kuni käesoleva ajani teostanud Võru linnas ümberlõikamise riitusi, käskis Võru kreisiülema 1. piirkonna noorem abi Glezeril kahe nädala jooksul linnast lahkuda.

"Võttes arvesse, et juut Šmuel Glezer [2] ei oma ettenähtud luba Võru linnas elamiseks, ning et tema, Glazer, kuulub juudiseaduse kohaselt ümberasutamisele kohta, kuhu ta on sisse kirjutatud, määrasin: kohustada Šmuel Abeli p. Glezerit tema allkirjaga vabatahtlikult 14 päeva jooksul Võru linnast lahkuma kohta, kuhu ta on sisse kirjutatud, keeldumise korral aga saata ta tapikorras välja."

[2] juutide kaksiknimede puhul nagu oli see ka Šmuel-David Glezeril oli tavapraktikaks, et ühes kohas võidi kasutada ühte kahest nimest – siin näiteks kas Šmuel või David, teises aga mõlemat korraga.

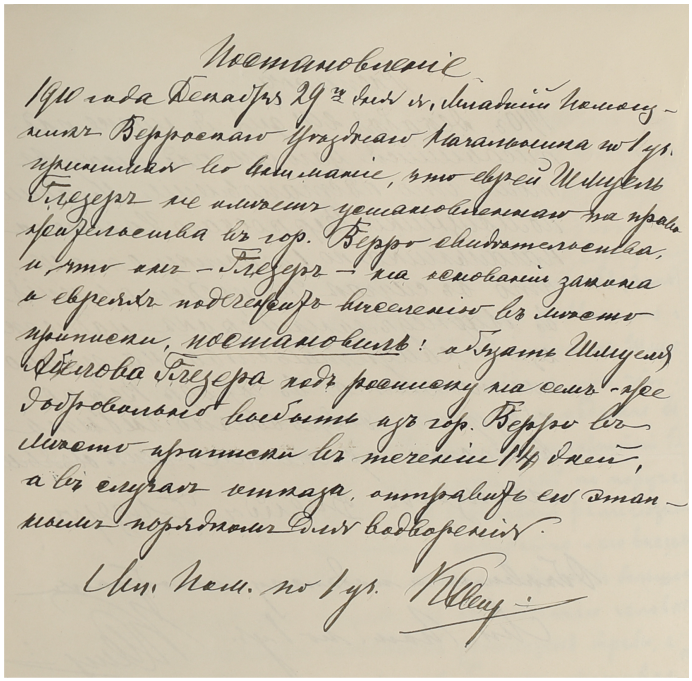

Määrus toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1398

Võru koššerlihuniku kaitseks astus välja Riia rabi Lev Kantor, kes saatis 9. jaanuaril 1911 Võru kreisiülemale järgmise kirja:

"Koššerlihunik ning Võru linnas Riia rabi abi ameti pidav Šmuel-David Glezer teatas mulle, et kohalik administratsioon kohustas teda viivitamatult sealt lahkuma. Kuna mainitud Glezer on Riia rabi ülesandel kõiki ametiga seotud funktsioone kohusetundlikult ja korralikult täitnud ning tema ootamatu ärasõit paneks kohalikud juudid raskesse olukorda, jättes neid ilma ainsast inimesest, kes viib läbi vajalikke usulisi talitusi, aga samuti ka sellepärast, et tema, Glezer, elab Võru linnas juba 16 aastat, on mul au paluda Teie Kõrgeaususelt leida võimalus tema ümberasustamine kaheks kuuks edasi lükata. Seda selleks, et anda tal võimalus hankida endale kubermangu ülema käest luba edaspidiseks elamiseks Võru linnas."

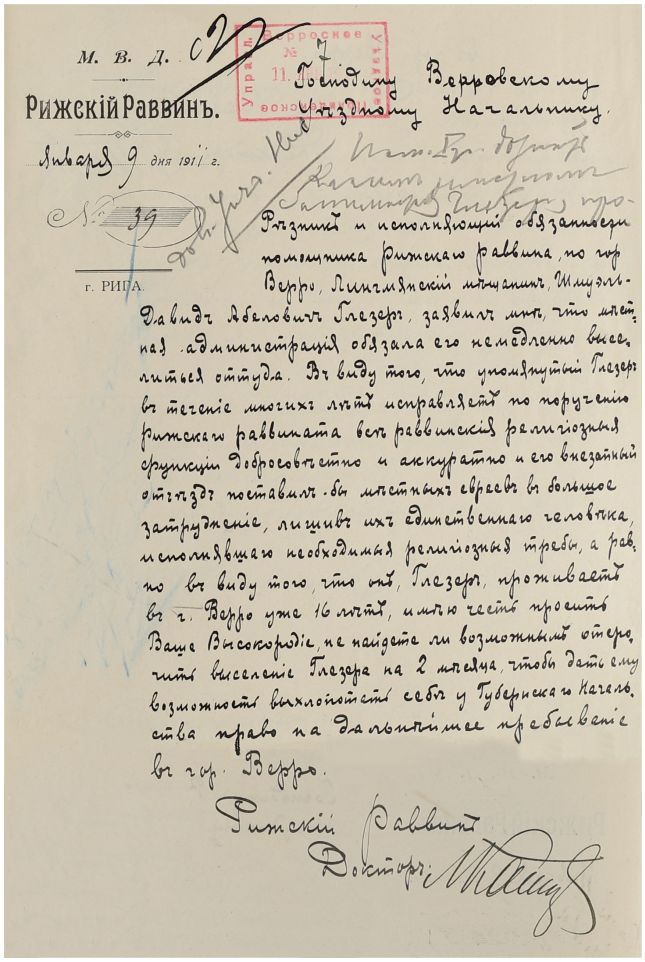

Rabi kiri toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1398

Politseivalitsuse andmetel Glezer ei olnud ega ole praegu kohtuliku uurimise all, tal on naine ja üheksa last – neli poega ja viis tütart, ta omab püsikorterit ning vajalikku inventari sisustamiseks ja majapidamiseks. Elab rahulikku elu ning rahulolematuseks kohalikus elanikkonnas põhjust ei anna.

Peale Riia rabi poolt välja antud loa teenida Võrus rabi abina, ei olnud Glezeril võimude taotlusel ette näidata ei käsitöölise ega meistri või selle käealuse tunnistust. Seega oligi ta sunnitud 14. veebruaril 1911 andma oma nõusoleku linnaks lahkumiseks:

"Mina, allakirjutanu David Glezer annan oma allkirja selle kohta, et kohustun Võru linnast lahkuma juutidele kehtestatud alalisse asustuspiirkonda kahe kuu jooksul, mis tähendab mitte hiljem kui selle aasta 14. aprillil"

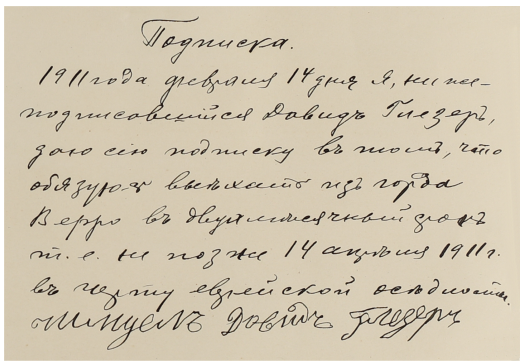

Allkiri toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1398

Kuid juba kaks päeva hiljem saabus Liivimaa kubermanguvalitsuse korraldus Võru kreisiülemale jätta Glezer rahule:

“Liivimaa kubermanguvalitsuse II osakond teatab Teie Kõrgeaususele teadmiseks ja korraldusteks, et vastavalt härra Kuberneri resolutsioonile tuleb Linkmenyse linnakodanikust juut Šmuel–David Abeli p. Glezer Võru linna elama jätta.”

1910–1913

Seaduse kohaselt pidi juudi palvemajade majandusjuhatuste liikmete koosseis uuenema järk–järgult kolme aasta jooksul seeläbi, et igal aastal kolmandik koosseisust välja vahetatakse, täpsemalt kaks liiget ja üks kandidaat. Tulenevalt sellest viidi läbi aastal 1910–1913 ka Võrus rida valimisi.

Nii kinnitas veebruaris 1910 Liivimaa kuberner Nikolai Zvegintsov ametisse Võru juudi palvemaja majandusjuhatuse liikmed, millest anti teada Võru kreisiülemale:

“Kubermanguvalitsuse I osakond teatab Teie Kõrgeaususele teadmiseks ja vastavateks korraldusteks, ning ka Võru juudi palvemaja majandusjuhatusele teadaandmiseks, et 20. juunil 1887 Siseministeeriumi poolt juudi palvemajade kohta kehtestatud reeglite artikli 3 alusel on Liivimaa kubermangu ülema poolt valimistulemuste põhjal mainitud juudi palvemaja majandusjuhatuse liikmeteks kinnitatud kolmaastakuks 1910–1912 juudid Jossel Judeikin ja Meier Judeikin, kandidaadiks aga Bentse Kušner [1].”

[1] tegelik nimi Bentsion Kušnerov

Palvemaja majandusjuhatuse liikmete kinnitamise teadaanne ilmus ka 9. aprillil Liivimaa kubermangu ajalehes “Лифляндские губернские ведомости = Livländische Gouvernements–Zeitung”.

“Kuberneri poolt on valimistulemuste põhjal Võru juudi palvemaja majandusjuhatuse liikmeteks kinnitatud kolmaastakuks 1910–1912 juudid Jossel Judeikin ja Meier Judeikin, kandidaadiks aga Bentse Kušner.”

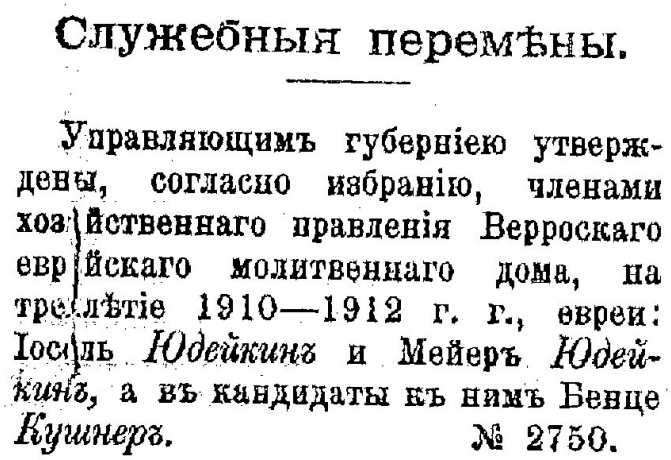

Служебныя перемѣны.

Управляющимъ губерніею утверждены, согласно избранію, членами хозяйственнаго правленія Верроскаго еврейскаго молитвеннаго дома, на трехлѣтіе 1910—1912 г. г., евреи: Іоссль *Юдейкинъ* и Мейеръ *Юдейкинъ*, а въ кандидаты къ нимъ Бенце *Кушнеръ*. № 2750.

31. detsembril 1910 lubas Liivimaa kubermanguvalitsus oma kirjaga Võru kreisiülemale viia läbi järjekordsed valimised. “Kubermanguvalitsuse I osakond vastavalt asekuberneri resolutsioonile teatab Teie Kõrgeaususele, et Võru juudi palveseltsil on lubatud kokku kutsuda üldkoosolekud 2. ja 9. jaanuaril 1911, ning et valimiste vaatlemiseks tuleks Teil ametnik komandeerida. Pärast valimiste lõppu aga esitada kubermanguvalitsusele valimisprotokoll ja valitud isikute nimekiri.”

Võru linna juudi palvemaja majandusjuhatuse liikmeteks aastaks 1911–1913 sai valitud riideärimehed Govsei Šer ja Samuil Judeikin. Majandusjuhatuse liikmete kandidaadiks aga Leiba Pil. Võimude kinnitusel "kõik mainitud isikud on üle 25–aastased, omavad luba Võru linnas elamiseks, ei ole kohtulikult karistatud ega ole praegu kohtuliku uurimise all."

Pärast valimiste läbiviimist raporteeris Võru kreisi 1. piirkonna noorem abi kreisiülemale, et "valimistel mingisuguseid korralagedusi ega seadusetusi juhtunud pole."

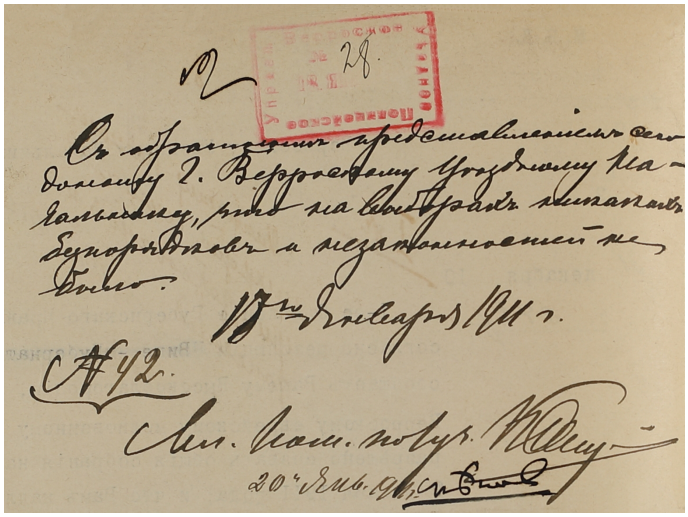

Teadaanne toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1398

Valitud majandusjuhatuse liikmed said kinnitatud Liivimaa kubermangu ülema poolt, millest anti teada ka kohalikule palveseltsile. Selle esimeheks oli 1911. aastal metsatööstur Meier Judeikin, kes võttiski allkirjaga võimude otsuse teatavaks:

"Mina, allakirjatanu juudi palveseltsi esimees Meier Judeikin annan allkirja selle kohta, et antud ettekirjutuse sisu on mulle teatavaks tehtud."

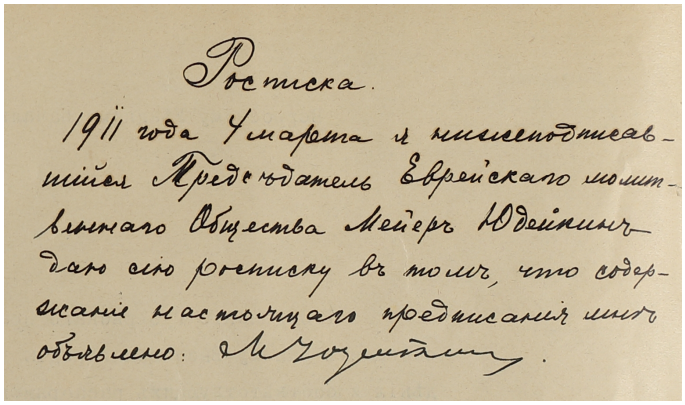

Allkiri toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1398

Palvemaja majandusjuhatuse liikmete kinnitamise teadaanne ilmus ka seekord, 16. märtsil 1911 Liivimaa kubermangu ajalehes "Лифляндские губернские ведомости = Livländische Gouvernements-Zeitung":

"20. juunil 1887 Siseministeeriumi poolt juudi palvemajade kohta kehtestatud reeglite artikkel 3 alusel on Liivimaa kuberneri poolt valimistulemuste põhjal kinnitatud Võru juudi palvemaja majandusjuhatuse liikmeteks kolmaastakuks 1911–1913 juudid Govsei Šer ja Samuil Judeikin, kandidaadiks aga Leiba Pil."

Распоряженія и объявленія административныя.

Лифляндскимъ Губернаторомъ, на основаніи ст. 3 правилъ для еврейскихъ молитвенныхъ домовъ, утвержденныхъ Министерствомъ Внутреннихъ Дѣлъ 20 іюня 1887 года, утверждены, согласно избранію, членами хозяйственнаго правленія Верроскаго еврейскаго молитвеннаго дома, на трехлѣтіе 1911—1913 г.г., евреи Гоэсѣй *Шеръ* и Самуилъ *Юдейкинъ*, а въ кандидаты къ нимъ Лейба *Пиль*.

№ 1187.

1912. aasta alguses lubati Võru juudi palveseltsil Liivimaa kuberneri resolutsiooniga kokku kutsuda järjekordsed koguduse liikmete üldkoosolekud, et valida majandusjuhatuse liikmed.

27. jaanuaril raporteeris Võru kreisiülem kubermanguvalitsusele järgmist:

“Vastavalt 3. jaanuari ettekirjutusele №63 esitan kubermanguvalitsusele kinnitamiseks koopia Võru linna juudi palvemaja liikmete üldkoosoleku protokollidest №17, 18, 19 ja 20 aruande arutamise ja kinnitamise ning majandusjuhatuse liikmete valimiste kohta, eraldi ka valitud isikute nimekirja.

Nimekiri isikutest, kes 8. jaanuaril osutasid valituks Võru linna juudi palvela majandusjuhatuse liikmeteks ning kandidaatideks aastaks 1912–1914: majandusjuhatuse liikmed Markus Šmuili p. Judeikin ja Mooses Benjamini p. Veinberg, kandidaadid – Benjamin Marki p. Peker.

Kõik mainitud isikud on üle 25-aastased, omavad luba Võru linnas elamiseks, kohtulikult karistatud pole.”

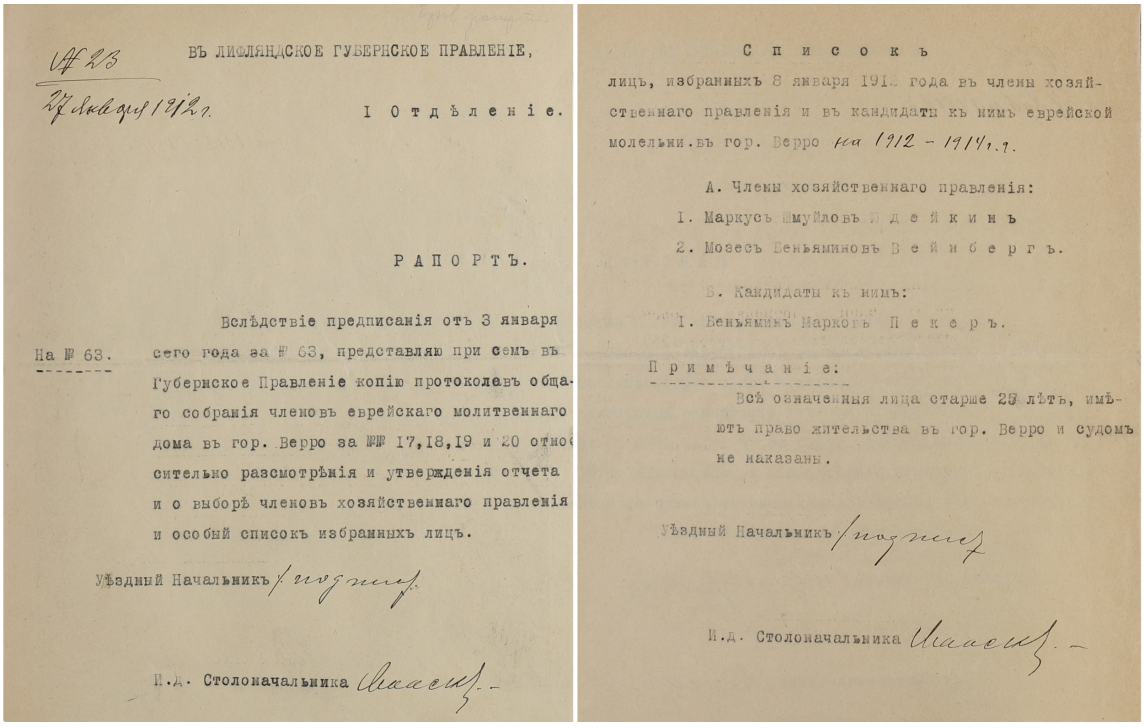

ВЪ ЛИФЛЯНДСКОЕ ГУБЕРНСКОЕ ПРАВЛЕНІЕ,

I Отдѣленіе.

РАПОРТЪ.

На № 63.

Вслѣдствіе предписанія отъ 3 января сего года за № 63, представляю при семъ въ Губернское Правленіе копію протоколовъ общаго собранія членовъ еврейскаго молитвеннаго дома въ гор. Верро за №№ 17,18,19 и 20 относительно разсмотрѣнія и утвержденія отчета и о выборѣ членовъ хозяйственнаго правленія и особый списокъ избранныхъ лицъ.

Уѣздный Начальникъ

И.д. Столоначальника

Списокъ

лицъ, избранныхъ 8 января 1912 года въ члены хозяйственнаго правленія и въ кандидаты къ нимъ еврейской молельни въ гор. Верро на 1912 – 1914 г.г.

А. Члены хозяйственнаго правленія:

1. Маркусъ Шмуйловъ Йдейкинъ
2. Моисъ Веньяминовъ Вейнбергъ.

Б. Кандидаты къ нимъ:

1. Веньяминъ Марковъ Пекеръ.

Примѣчаніе:

Всѣ означенныя лица старше 25 лѣтъ, имѣютъ право жительства въ гор. Верро и судомъ не наказаны.

Уѣздный Начальникъ

И.д. Столоначальника

Raport toimikust “Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest”
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1399

1912. aastal ilmusid Võru Juudi palvemaja majandusjuhatuse kinnitamise kuulutused kahes väljaandes. 19. märtsil avaldati Liivimaa kubermangu ajalehes “Лифляндские губернские ведомости = Livländische Gouvernements-Zeitung” tekst sisuga:

“Kubermangu ülema poolt on valimistulemuste põhjal Võru juudi palvemaja majandusjuhatuse liikmeteks kinnitatud kolmaastakuks 1912–1914 juudid Markus Šmuili p. Judeikin ja Mooses Benjamini p. Veinberg, kandidaadiks aga Benjamin Marki p. Peker.”

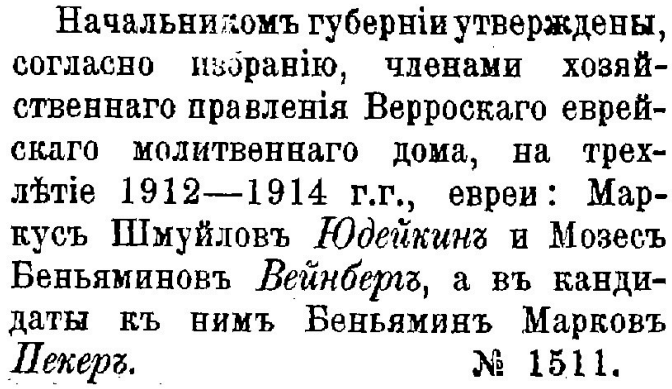

Начальникомъ губерніи утверждены, согласно избранію, членами хозяйственнаго правленія Верроскаго еврейскаго молитвеннаго дома, на трехлѣтіе 1912—1914 г.г., евреи: Маркусъ Шмуйловъ *Юдейкинъ* и Мозесъ Беньяминовъ *Вейнбергъ*, а въ кандидаты къ нимъ Беньяминъ Марковъ *Пекеръ*. № 1511.

Ja 24. märtsil trükiti ajalehes “Postimees” järgmine teadaanne: “Võru Juudi palvemaja juhatusesse on Liivimaa kuberneri poolt Markus Judeikin ja Mooses Veinberg, kandidaadiks aga Benjamin Peker kinnitatud.”

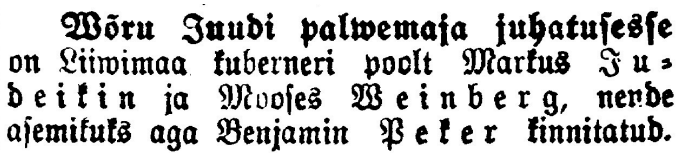

Wõru Juudi palwemaja juhatuſesſe on Liiwimaa kuberneri poolt Markus Judeikin ja Mooſes Weinberg, nende aſemikuks aga Benjamin Peker kinnitatud.

1913. aastal toimusid Võru juudi palvemaja majandusjuhatuse valimised augustikuus. Vastava loaga kirja edastas Liivimaa kubermanguvalitsus Võru kreisiülemale 13. augustil:

“Võru juudi palveseltsil on lubatud koguneda 17. ja 18. augustil selleks, et valida majandusjuhatuse liikmed. Ning et valimiste vaatlemiseks tuleb Teil komandeerida üks teile alluvatest ametnikest. Pärast valimiste lõppu aga esitada kubermanguvalitsusele valimisprotokoll ja valitud isikute nimekiri ning ära märkida, kas valitud isikud omavad luba Võru linnas elamiseks ja mille alusel, samuti ka nende karistuste kohta.”

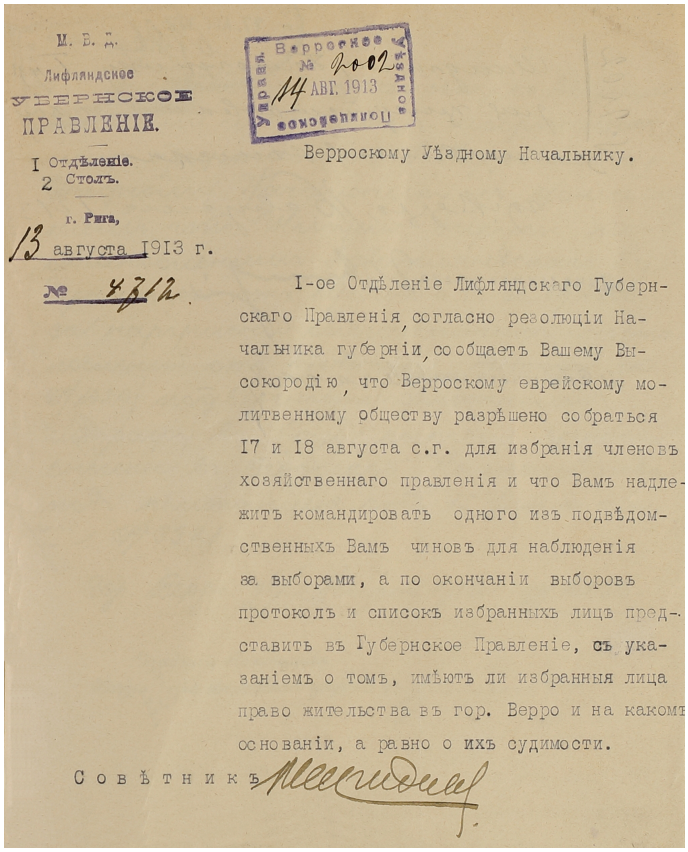

М. В. Д.
Лифляндское
ГУБЕРНСКОЕ
ПРАВЛЕНІЕ.
I Отдѣленіе.
2 Столъ.
г. Рига,
13 августа 1913 г.
№ 4711.

Верроскому Уѣздному Начальнику.

I-ое Отдѣленіе Лифляндскаго Губернскаго Правленія, согласно резолюціи Начальника губерніи, сообщаетъ Вашему Высокородію, что Верроскому еврейскому молитвенному обществу разрѣшено собраться 17 и 18 августа с.г. для избранія членовъ хозяйственнаго правленія и что Вамъ надлежитъ командировать одного изъ подвѣдомственныхъ Вамъ чиновъ для наблюденія за выборами, а по окончаніи выборовъ протоколъ и списокъ избранныхъ лицъ представить въ Губернское Правленіе, съ указаніемъ о томъ, имѣютъ ли избранныя лица право жительства въ гор. Верро и на какомъ основаніи, а равно о ихъ судимости.

Совѣтникъ

Kubermanguvalitsuse kiri toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1400

Teate võttis vastu Meier Judeikin:

"Mina, allakirjatanu juudi palvela juhatuse liige Meier Judeikin olen kätte saanud Liivimaa kubermanguvalitsuse teate, mis lubab koguneda 17. ja 18. augustil selleks, et valida juhatuse liikmed."

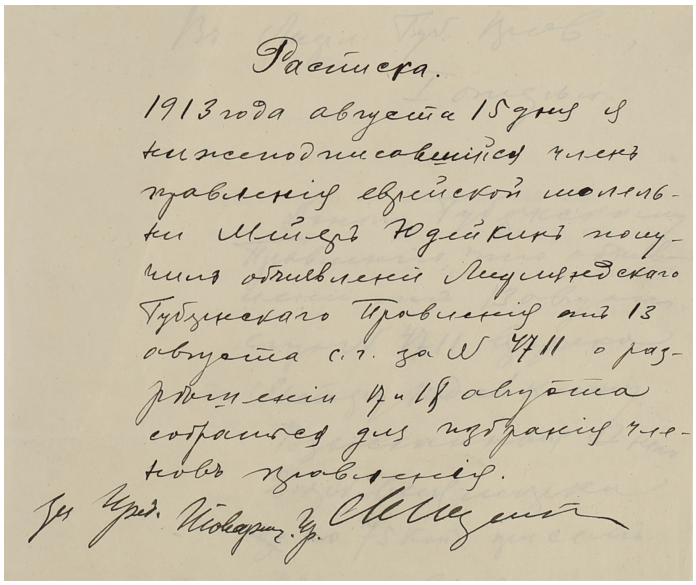

Расписка.

1913 года августа 15 дня я нижеподписавшійся член правленія еврейской молитвенной Мейеръ Юдейкинъ получилъ объявленіе Лифляндскаго Губернскаго Правленія отъ 13 августа с.г. за № 4711 о разрѣшеніи 17 и 18 августа собраться для избранія членовъ правленія.

Allkiri toimikust "Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1400

Seekord valiti Võru juudi palvemaja majandusjuhatuse liikmeks kolmaastakuks 1913–1915 Jossel Šmuli p. Judeikin, kandidaadiks Šmuel Nohhimi p. Eirus.

Teiseks liikmeks valitud Isaak Abrami p. Kalmanson keeldus aga ameti vastuvõtmisest, seega tuli majandusjuhatuse esimehel Meier Judeikinil anda korraldus loobunu kohale ühe majandusjuhatuse liikme uute valimiste korraldamiseks kuu aja jooksul:

“Annan allkirja selle kohta, et 3. oktoobri Liivimaa kubermanguvalitsuse ettepanek №5376 mulle teatavaks tehtud ning kohustun 3. novembril kell 11 hommikul kokku kutsuma üldkoosoleku, et valida oma kohast loobunud Isaak Kalmansoni asemele teine majandusjuhatuse liige.”

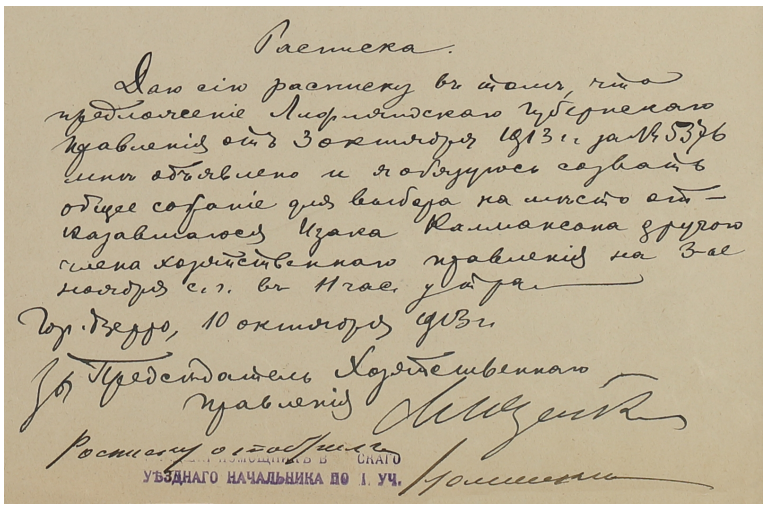
Расписка.

Даю сію расписку въ томъ, что предложеніе Лифляндскаго Губернскаго Правленія отъ 30 октября 1913 г. за №5376 мнѣ объявлено и я обязуюсь созвать общее собраніе для выбора на мѣсто отказавшагося Исака Калмансона другого члена хозяйственнаго правленія на 3-е ноября с. г. въ 11 час. утра.

Гор. Верро, 10 октября 1913 г.

Председатель Хозяйственнаго Правленія

Расписку отобрано

УѢЗДНАГО НАЧАЛЬНИКА ПО I. УЧ.

Allkiri toimikust “Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest”
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1400

II gildi kaupmees Meier Judeikin osutuski taasvalituks majandusejuhatuse liikme kohale kolmaastakuks 1913–1915 loobunud Isaak Kalmansoni asemele. Võru kreisiülem lisas oma poolt, et Judeikin “kohtulikult karistatud pole ning omab 21. juuli 1893. aasta ukaasi alusel luba Võru linnas elamiseks.” Meier Judeikini kandidatuur sai kinnitatud ka Liivimaa kuberneri poolt.

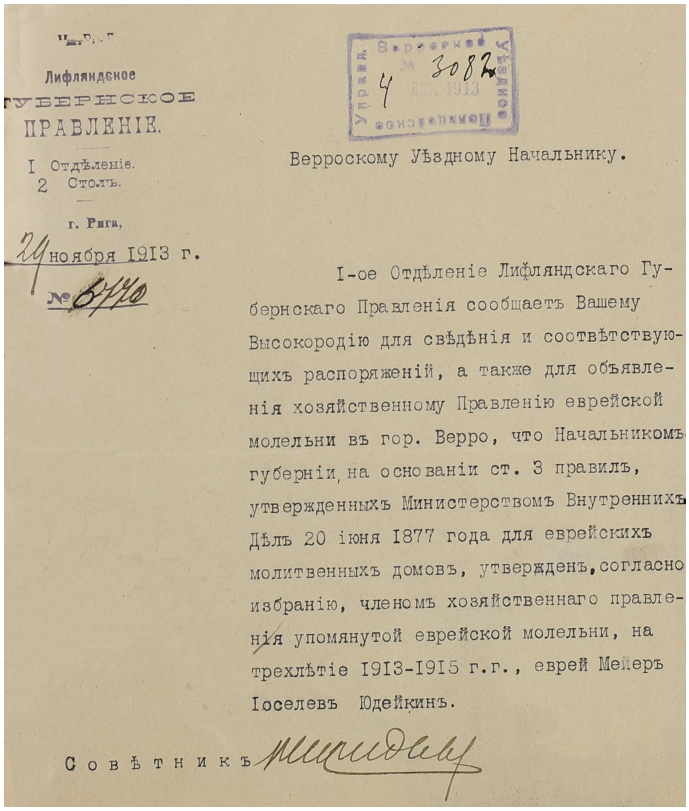
Лифляндское
ГУБЕРНСКОЕ
ПРАВЛЕНІЕ.

I Отдѣленіе.
2 Столъ.

г. Рига,
24 ноября 1913 г.
№ 6740

Верроскому Уѣздному Начальнику.

I-ое Отдѣленіе Лифляндскаго Губернскаго Правленія сообщаетъ Вашему Высокородію для свѣдѣнія и соотвѣтствующихъ распоряженій, а также для объявленія хозяйственному Правленію еврейской молельни въ гор. Верро, что Начальникомъ губерніи, на основаніи ст. 3 правилъ, утвержденныхъ Министерствомъ Внутреннихъ Дѣлъ 20 іюня 1877 года для еврейскихъ молитвенныхъ домовъ, утвержденъ, согласно избранію, членомъ хозяйственнаго правленія упомянутой еврейской молельни, на трехлѣтіе 1913-1915 г.г., еврей Мейеръ Іоселевъ Юдейкинъ.

Совѣтникъ

Teadeanne toimikust “Juutidest, lahkusulistest ja baptistidest”
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.337.1.1400

1914–1923

1884. aastal ostis Jossel Judeikin Võru linnas krundi №149, mis asus Petseri ja Vee [1] tänava linnapoosel nurgal. 1914. aastaks olid sellele krundile Josseli poolt juba ehitatud kaks üürikorteritega elumaja koos abihoonetega.

[1] Kreutzwaldi tänava endine nimi

29. märtsil 1914 kinnitati Võru linnapea allkirjaga ehitusprojekt, mille kohaselt oli Jossel Judeikinil kavas ehitada antud krundile veel üks elumaja koos pesuköögi ja käimlaga puukuuriga, mis pidi asuma krundi Petseri tänava poolsel otsal, aadressil Petseri tänav 16.

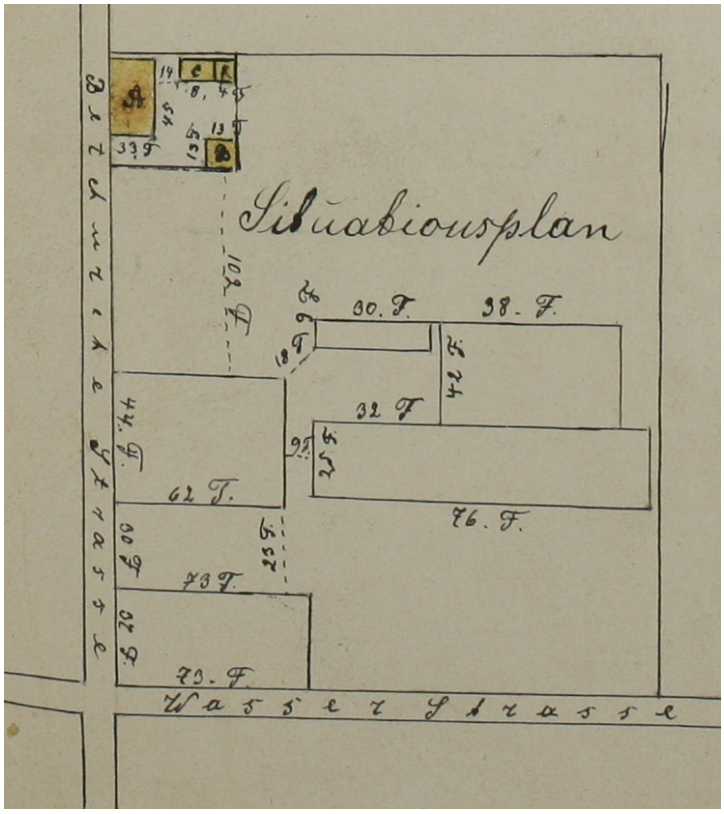

Uue elamu koos juurdeehitistega asendiplaan. Väljavõte ehitusplaanist toimikust "Petseri tänava elumaja plaan koos juurdeehitistega. Krunt №149"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.3843.1.7

Projekt oli koostatud Tartust pärit maamõõtja Aleksander Jacoby poolt, kelle käega on tehtud ka pea pooled Võru linna majade projektid ajavahemikus 1895–1914. Projekti lähemalt vaadates ei tundu aga see hoone elumaja moodi olevat.

Muinsuskaitse spetsialisti Epp Needo (AS Kurmik) sõnul, kui vaadata asendiplaanil hoone mõõte [2], siis selgub, et majad on joonistatud palju väiksemana.

"Kui aga jätta kõrvale eksitavad proportsioonid ja proovida süveneda lahendusse, siis selgub, et see on üks väga kummaline elamu. Siledast plekist katusega puumajal on tänavapoolsel küljel läbi kahe korruse ulatuv suur saal kõrgete akende ja välisuksega Kreutzwaldi tänava poolsel otsal. Hoovi pool on kaks korrust, esikorruse kahte ruumi pääseb uste kaudu hoovilt, saalist vaheuks suuremasse tagaruumi. Samuti teise korruse pikka välistrepiga [3] ruumi, mille kõrvale jääb esikorruse saali õhuruum. Pole nagu üldse elamu lahendus. See tundubki ju olevat otsitava palvemaja projekt! Huvitav on, et maja otstarvet ja suurust nagu varjata püütud."

[2] elamu mõõtmed olid 33,9 x 45 x 19 jalga = 10,33 x 13,71 x 5,79 meetrit. Viimane number on saali sisekõrgus. Hoone kogukõrgus oli ca. 10,67 meetrit.

[3] välistrepp viis naiste rõdule

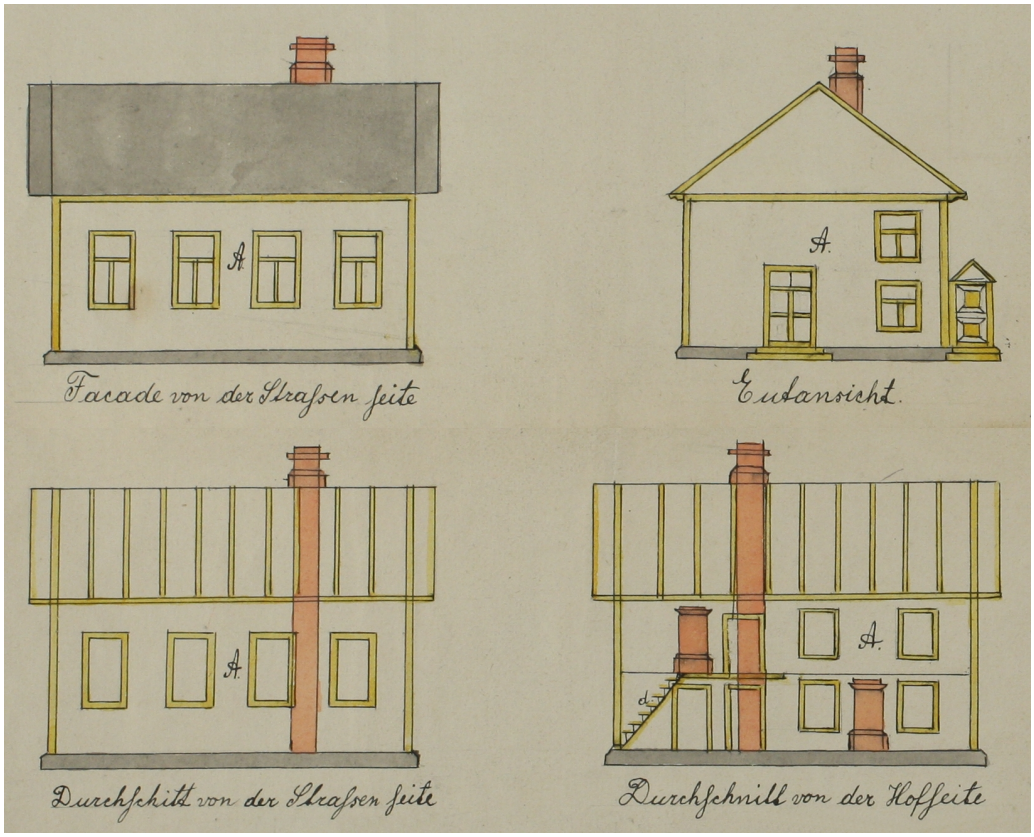

Juudi palvemaja hoone eshitusplaan toimikust "Petseri tänava elumaja plaan koos juurdeehitistega. Krunt №149"
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.3843.1.7

Juudi palvemaja 3D-mudel
teostaja: Aigar Needo (Kurmik Projekt OÜ)

Projekt kinnitati neli kuud enne Esimese maailmasõja algust. Tänapäeval pole teada, millal ehitustöödega alustati. Rahvusarhiivi Tartu kasutusosakonna arhivaari Maive Piiki sõnul, seaduse järgi pidi ka tsaariajal enne ehitustegevuse algust olemas olema tulevase hoone projekt, mille pidi 1877. aastal Eesti- ja Liivimaal kehtima hakanud üldise Venemaa linnaseaduse järgi kinnitama kohalik omavalitsus.

“A. Jacoby poolt koostatud projekti kinnitaski Võru linnavalitsus 29. märtsil 1914. Projekti järgi pidi kinnistule №149 ehitatama kolm hoonet – plekk-katusega puidust elumaja, papp-katusega puidust pesuköök ning puidust puukuur-käimla. Selle kohta, kas ehitustöödega alustati kohe pärast projekti kinnitamist või hoopis enne seda – nagu ka, küll harvem, praktikas ette tuli – arhiiviallikates andmed puuduvad. Teada on, et ilmasõja tingimustes ehitustegevus küll aeglustus, ent ei seiskunud.”

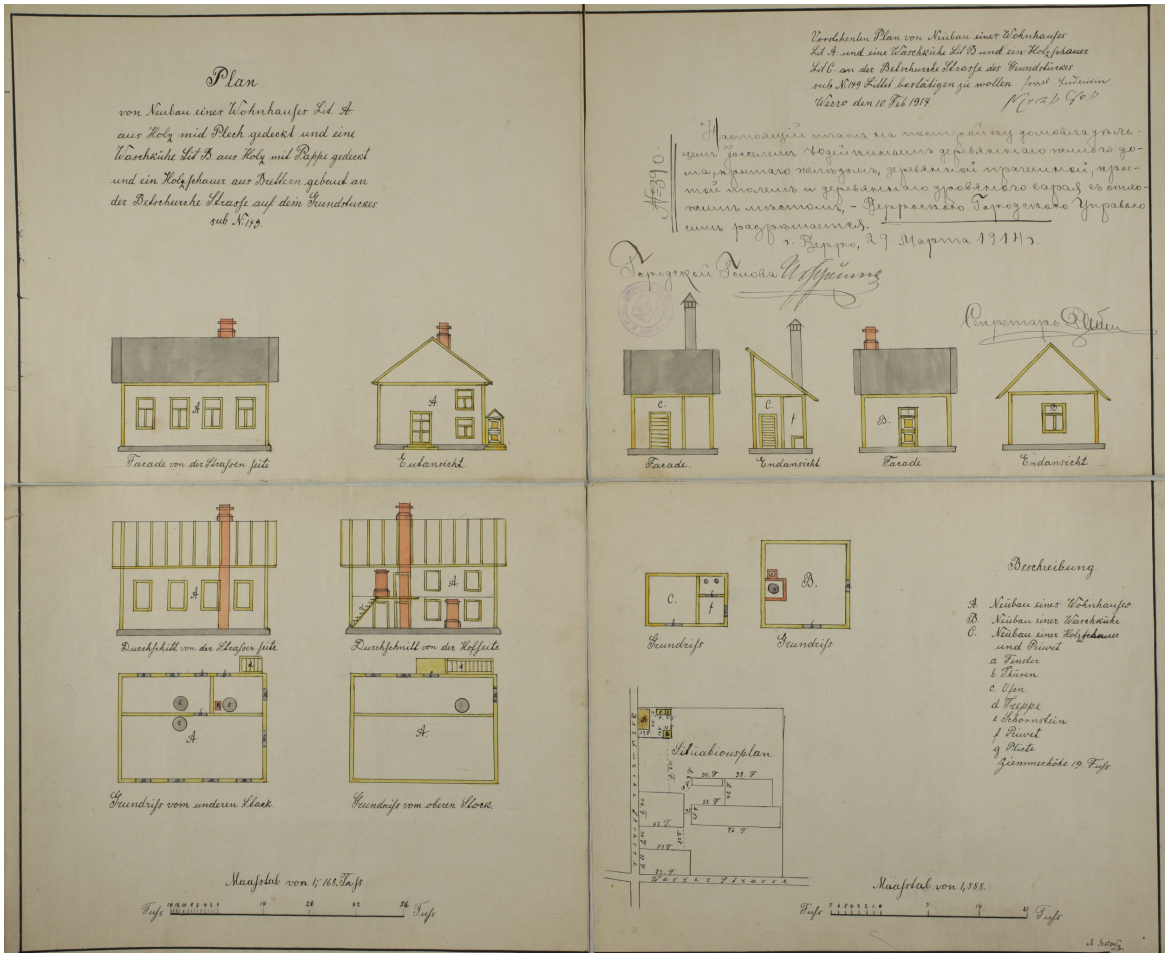

Uue elamu koos juurdeehitistega ehitusplaan toimikust “Petseri tänava elumaja plaan koos juurdeehitistega. Krunt №149”
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.3843.1.7

Juudi palvemaja 3D-mudel
teostaja: Aigar Needo (Kurmik Projekt OÜ)

Võru juudi palvemaja sisustuse kohta ühtegi joonist ega pilti tänapäeval pole. Allpool on palvemajade kohustuslike sisustuse elementide võimaliku paigutuse rekonstruktsioon.

Ner Tamid ehk kustumatu lamp, mis asub Aron kodeshi kohal. Varem kasutati selle tarbeks õliküünalt. See põleb alati, sümboliseerides menorat, Jeruusalemma templi õlilampi. Menoras oli seitse tahti, millest üks põles pidevalt.

Aron Kodesh ehk püha kapp, Toora rullide panipaik, mis sümboliseerib Jeruusalemma templis olnud Seaduselaegast.

Amud ehk pult, mis paigutatakse kas bimah ja Aron kodese vahele või viimase kõrvale. See on koht, kust juhatatakse üldist palvet.

Bimah ehk sageli sünagoogi keskel asuv poodium lauaga, millelt loetakse ette Toora rulli. See meenutab platvormi, millelt Toorat loeti Jeruusalemma templis**.**

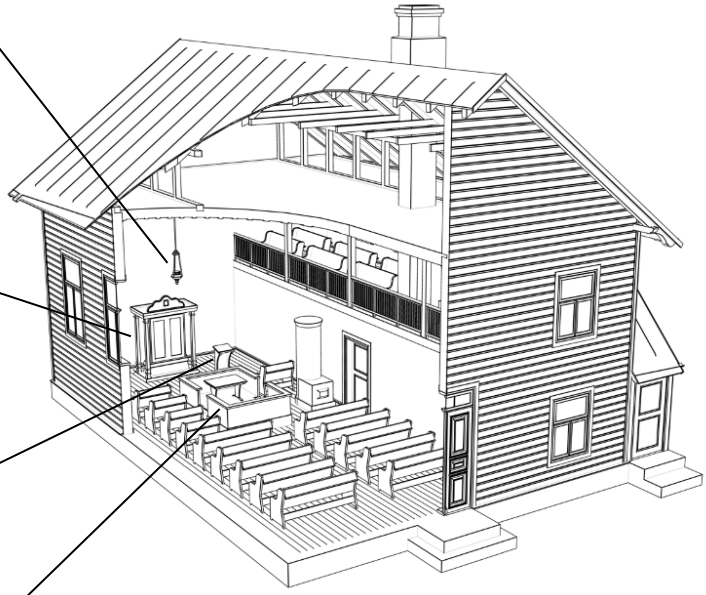

Nii nagu pole teada, millal juudi palvemaja hoone ehitustöödega alustati, pole tänapäeval ka teada, millal see püsti sai. Kuid võib kindlalt öelda, et 1919. aastal oli hoone juba olemas. See tuleneb Võru linna kinnisvaraomanike nimekirjast, kus on mainitud, et Jossel Judeikinile muu hulgas kuulub ka maja aadressil Petseri uulits 16 / krunt 149.

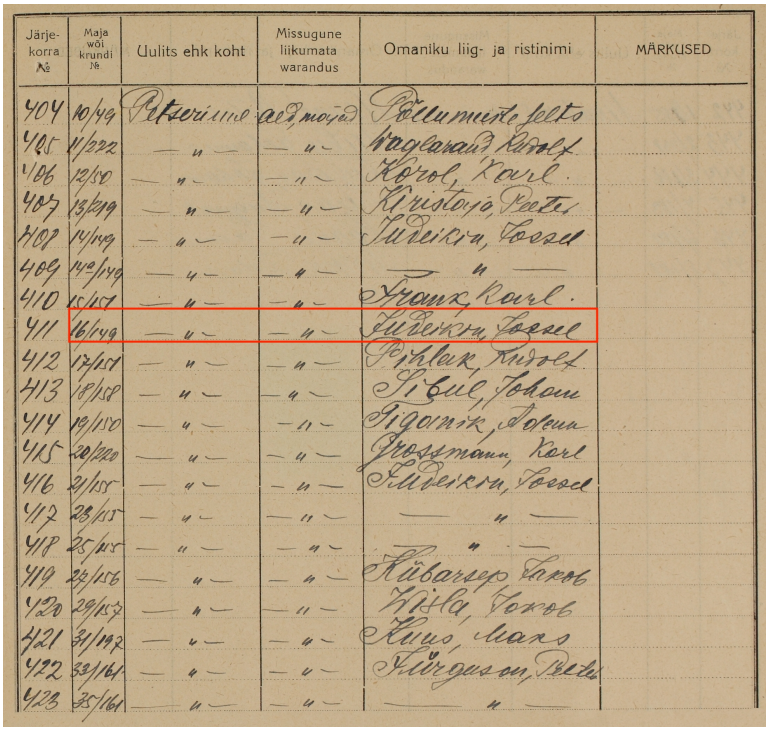

Järje-korra №	Maja või krundi №	Uulits ehk koht	Missugune liikumata warandus	Omaniku liig- ja ristinimi	MÄRKUSED
404	10/49	Petserimaa	aed, majad	Põllumeite felts	
405	11/222	— " —	— " —	Waglaraud, Rudolf	
406	12/50	— " —	— " —	Korol, Karl	
407	13/219	— " —	— " —	Kiristaja, Peeter	
408	14/149	— " —	— " —	Judeikin, Jossel	
409	14a/149	— " —	— " —	— " —	
410	15/151	— " —	— " —	Frank, Karl	
411	16/149	— " —	— " —	Judeikin, Jossel	
412	17/151	— " —	— " —	Pihlak, Rudolf	
413	18/158	— " —	— " —	Sibul, Johan	
414	19/150	— " —	— " —	Gigonik, Adam	
415	20/220	— " —	— " —	Grossmann, Karl	
416	21/155	— " —	— " —	Judeikin, Jossel	
417	23/155	— " —	— " —	— " —	
418	25/155	— " —	— " —	— " —	
419	27/156	— " —	— " —	Kübarsep, Jakob	
420	29/157	— " —	— " —	Wisla, Jakob	
421	31/197	— " —	— " —	Kuus, Maks	
422	33/161	— " —	— " —	Jürgason, Peeter	
423	35/161	— " —	— " —	— " —	

Väljavõte Võru linna liikumata varanduse omanikute raamatust allikas: Rahvusarhiiv, ERA.29.1.395

Maja aadressil Petseri tänav 16 mainitakse ka Jossel Judeikini Eesti kodakondsuse toimikus, kus on 5. augustil 1920 koostatud Võru linna politseiülema tunnistuse tekstis kirjas, et “Võru linna politsei tõendab, et Võru linna elanikul Jossel Šmuili p. Judeikinil on järgmine liikumata ja liikuv varandus: majad 60, 62, 62a Riia tänaval [4] ja 14a, 16, 23, 25 Petseri tänaval.”

[4] Kreutzwaldi tänava endine nimi

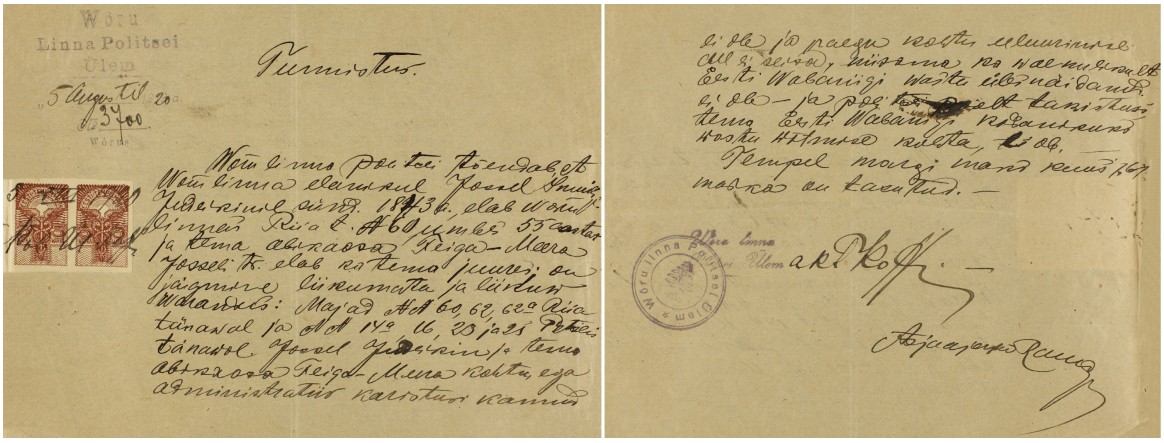

Tunnistus Jossel Judeikini kodakondsuse toimikust
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.14.13.1776

Samuti figureerib Jossel Judeikinile kuuluv maja aadressil Petseri tänav 16 Võru maakonna politseijaoskondade kirjelduse raamatus aastast 1922–1923.

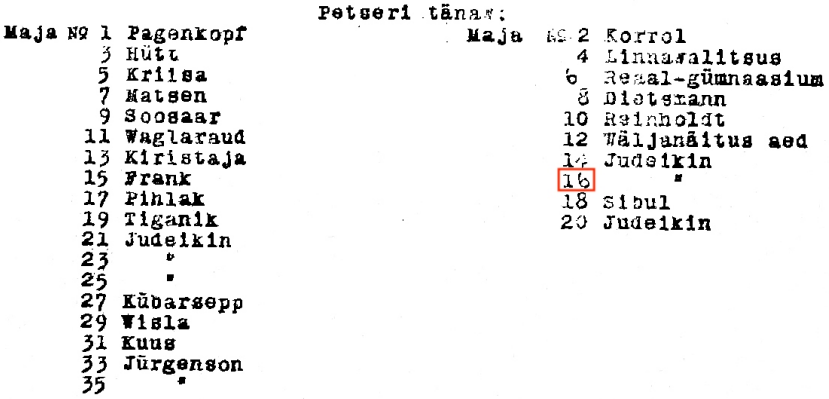

Petseri tänav:

Maja №	1	Pagenkopf	
	3	Hütt	
	5	Kriisa	
	7	Matsen	
	9	Soosaar	
	11	Waglaraud	
	13	Kristaja	
	15	Frank	
	17	Pihlak	
	19	Tiganik	
	21	Judeikin	
	23	"	
	25	"	
	27	Kübarsepp	
	29	Wisla	
	31	Kuus	
	33	Jürgenson	
	35	"	
Maja №	2	Korrol	
	4	Linnavalitsus	
	6	Reaal-gümnaasium	
	8	Dietzmann	
	10	Reinholdt	
	12	Väljanäitus aed	
	14	Judeikin	
	16	"	
	18	Sibul	
	20	Judeikin	

Väljavõte politseijaoskondade kirjelduse raamatust
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.1.4.200

Samas raamatus mainitakse Võru linna palvemajade loetelus ka juudi palvemaja, mida nimetatakse juudi kirikuks:

1. Adventistide palvemaja
2. Baptistide palvemaja
3. Juudi kirik (sünagoog)

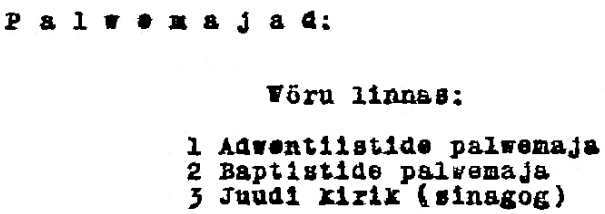

P a l v e m a j a d:

Võru linnas:

1 Adventistide palvemaja
2 Baptistide palvemaja
3 Juudi kirik (sinagog)

Ka 1923. aasta septembrikuust pärit kindlustusaktsiaseltsi Polaris poliiside žurnaalist leiab aadressil Petseri tänav 16 asuva ja Jossel Judeikinile kuuluva hoone 12-kuuks võetud kindlustuse sissekande.

Poliis nr.	16866
Linn	Võru
Tänav	Riia [5]
Maja nr.	60 / 14 / 16 [5]
Majaomaniku nimi	J. Judeikin
Kinnitaja nimi	J. Judeikin
Kinnitatud varandus	hoone
Ehituslaad seinad	puit
Ehituslaad katus	kõva

[5] tänava nimeks on siin kahe hoone kohta märgitud ekslikult Riia tänav, kuid majade numbrid 14 ja 16 kuulusid hoonetele, mis asusid samal krundil Petseri tänava poolt.

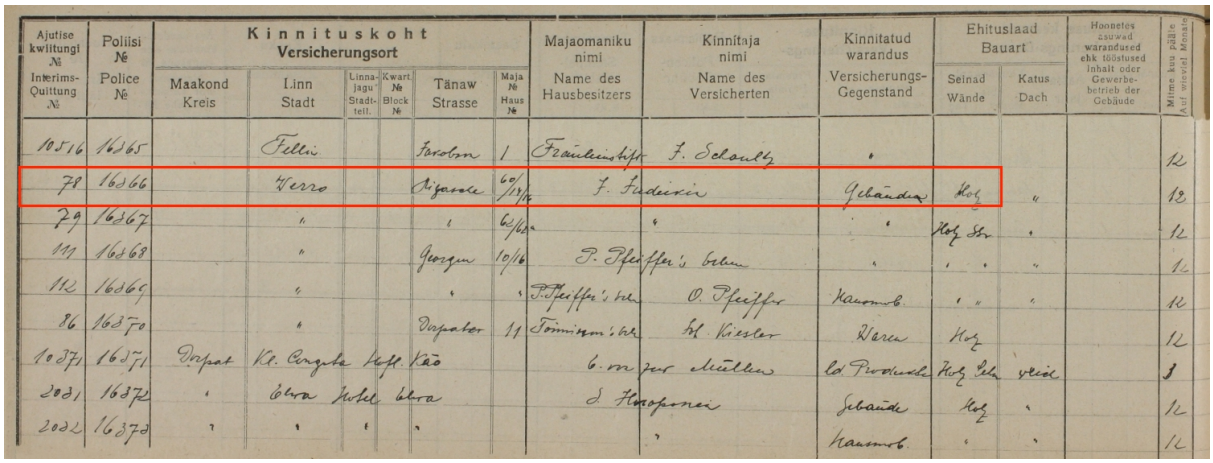

Väljavõte kindlustusaktsiaseltsi Polaris poliiside žurnaalist
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.885.2.12

1919–1923

1919. aastal koostati Võru juutide kogukonna põhikirja projekt, kus selle esimeses paragrahvis oli muu hulgas juttu ka Võrus asuva sünagoogi korras pidamisest.

“Võru juutide kogukond koondab enesesse kõik Võrus elavaid juute ja kogukonna liikmeks loetakse igat mõlemat soost juuti, kes ... aastat vanaks saanud, elab Võrus, varguse, petmise ehk mõne muu häbistava süüteo eest kohtu poolt trahvitud ei ole ja oma väljaastumisest kogukonnast teadustatud pole.

Võru juutide kogukonna ülesandeks on Võrus elavate juutide kultuurliste, rahvusliste, ekonomiliste ja majandusliste huvide eest muretseda ja neid kaitsada. Selleks otstarbeks on tema kohustatud:

– avama juudi laste jaoks tarvilisel määral rahvakoolisid ja lasteaedasid, kus lapsed üleüldise ja rahvusliste hariduse omandaks ning tarve korral ka keskkoolisi ja muretseb selle eest, et kehvemad lapsed saavad koolides õpetust ja õpeabinõud maksuta; paneb täiskasvanutele üleüldise ja rahvusliste harituse sisuga kursusi toime, asutab raamatukogusi jne.

– hoolitsema sinagogi korras pidamise eest, see tähendab võimaldada maksuta sinagogis käimist igaühele kes palvetada tahab; kutsub ja palkab rabbit ja teisi ametimehi, keda usu ja kultuse kombete täitmise juures tarvis läheb; peab korras surnuaia, hoolitseb surnude matmise eest ja muretseb juudi rahvale nende usukombete tallitamise juures tarvisminevaid asju.

– hoolitsema puudust kannatava kogukonna liikete ja nende perekonna liikete ning jõudu mööda ka teiste vaeste eest...”

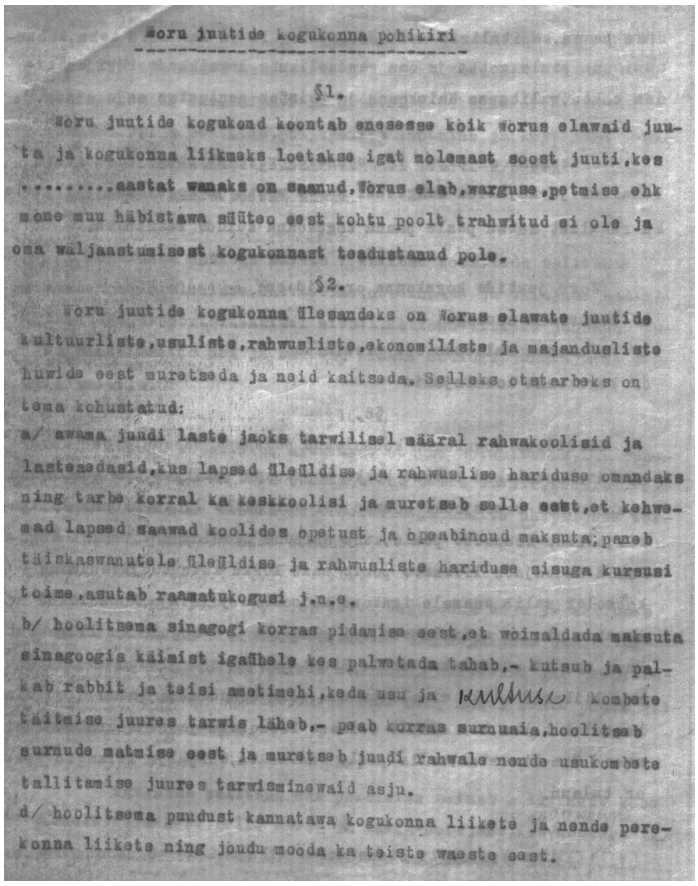

Võru juutide kogukonna põhikiri

§1.

Võru juutide kogukond koontab enesesse kõik Võrus elavaid juuta ja kogukonna liikmeks loetakse igat mõlemast soost juuti, kes .....aastat vanaks on saanud, Võrus elab, warguse, petmise ehk mõne muu häbistava süüteo eest kohtu poolt trahvitud ei ole ja ona väljaastumisest kogukonnast teadustanud pole.

§2.

Võru juutide kogukonna ülesandeks on Võrus elavate juutide kultuurliste, usuliste, rahwusliste, ekonomiliste ja majanduslste huwide eest muretseda ja neid kaitseda. Selleks otstarbeks on tema kohustatud:

a/ awama juudi laste jaoks tarwilisel määral rahwakoolisid ja lastemadasid, kus lapsed üldiise ja rahwusliise hariduse omandaks ning tarbe korral ka keskkoolisi ja muretseb selle eest, et kehwemad lapsed saawad koolides opetust ja opeabinoud maksuta; paneb täiskaswanutele üldiise ja rahwusliste hariduse sisuga kursusi toime, asutab raamatukogusi j.n.e.

b/ hoolitsema sinagogi korras pidamise eest, et woimaldada maksuta sinagoogis käimist igaühele kes palwetada tahab,- kutsub ja palkab rabbit ja teisi ametimehi, keda usu ja kultuse kombete täitmise juures tarwis läheb,- peab korras surnuaia, hoolitseb surnude matmise eest ja muretseb juudi rahwale nende usukombete tallitamise juures tarwisminewaid asju.

d/ hoolitsema puudust kannatawa kogukonna liikete ja nende perekonna liikete ning joudu mooda ka teiste waeste eest.

Väljavõte Võru juutide kogukonna põhikirja projektist
Eesti juutide ajaloo uurija Nosson Genssi arhiivist
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.2282.1.1

1923. aastal koostati ka Võru juudi koguduse põhikiri, mille registreerimise palvega Tartu-Võru Rahukogule pöördusid koguduse asutajaliikmed Meier Mosese p. Goldberg, Ludvig Vulfi p. Kaan ja Selig Josseli p. Judeikin.

Muu hulgas oli dokumendis kirjas, et:

“Võru Juudi Kogudusel on eesmärgiks ühendada kõiki Võru linnas ja maakonnas elavaid juudiusulisi nende usuliste, moraaliliste, kultuuriliste nõuete rahuldamise ja teenimise alusel.

Ülemalnimetatud eesmärkide kättesaamiseks muretseb kogudus kõigi tarviliste juudiusu orgaanide organiseerimise, sinagogide, palvemajade ja surnuaedade asutamise ning ülevelpidamise eest; muretseb rabide, kantorite, lõikajate ja teiste juudiusu kommete järele tarviliste teenijate ametisse kutsumise, kui ka ülevelpidamise eest; muretseb juudinoorsoo usulise, vaimlise ning kõlblise kasvatuse ja õpetuse eest, niisama ka puudust kannatavate juudiusuliste eest; asutab ja peab ülevel kõiksugu õpeasutusi, raamatukogusi, varjupaiku, vaestemaja jne.”

Võru Juudi Kogudus kanti Tartu-Võru Rahukogu registreerimise osakonna otsusega seltside, ühisuste ja liitude registrisse 26. septembril 1923.

Tartu-Wõru Rahukogule.

Wõru Juudi Koguduse asutajate liikmete - Meier Mosese p. G o l d b e r g´i, Ludwig Wulfi p. K a a n´i ja Selig Josseli p. J u d e i k i n´i, kes elawad Wõru linnas, esimene Jüri tän. Nr 2, teine - Katarina tän. Nr 5 ja wiimane - Wabriku tän. Nr.6,

P A L W E.

Palume siia juurde lisatud ja meie poolt allakirjutatud Wõru Juudi Koguduse põhikirja registreerida ja üks eksemplaar põhikirja sellekohase realkirjaga tagasi saata.-

Registreerimise asja ajama wolitame enneste saast Selig Josseli p. J u d e i k i n´i.-

Siia juurde lisame: Wõru Juudi Koguduse põhikirja kahes eksemplaaris.-

Wõrus, augusti kuu 13 päewal 1923 aastal.-

Tuhat üheksasaja kaheksakolmanda aasta septembri kuu 13-dal----- päewal on eeloleiwa palwekirja ---- awaldanud minule, Wõru Notarius August Sermat'ile, minu kontoris Wõrus Katarina tn 4, aktide tegemise isiklikult minule tuntud Eesti kodanikud Meier Mosese p.Goldberg,Ludwig Wulfi p.Kaan ja Selig Josseli p.Judeikin,elukoht kõigil Võrus: 1)Jüri tän.N 2,2)Katariina tän.N 5 ja 3)Vabriku tän.N 6,kes selle palvekirja minu juuresolekul allakirjutasid.Registri N.. 1390

Tempelmaksud 22 mk.väärtuses.

NOTAARIUS.

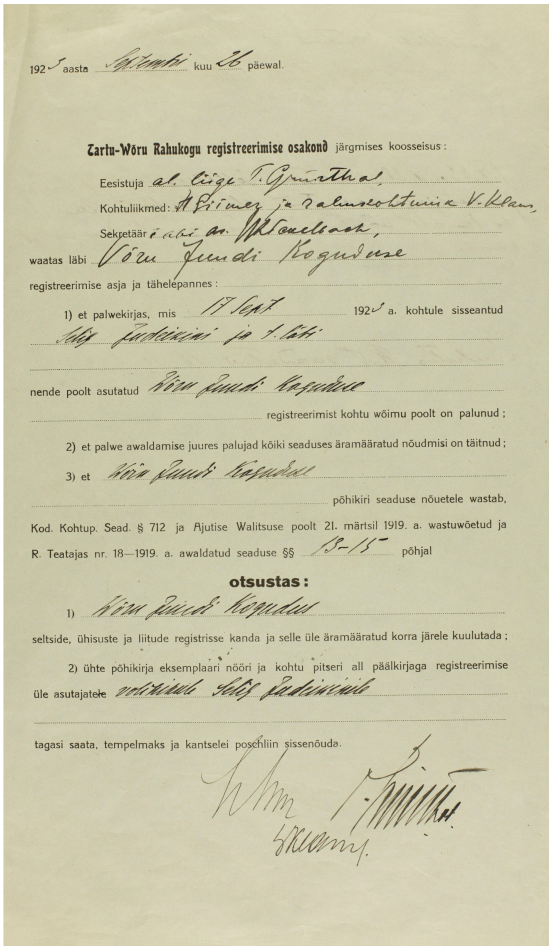

192[5] aasta Septembri kuu 26 päewal.

Zartu-Wõru Rahukogu registreerimise osakond järgmises koosseisus:

Eesistuja ad. liige T. Grünthal

Kohtuliikmed: A. Piiroja ja talunikuvõtmise V. Kõiv

Sekretäär ehk ad. M. Sandelbach,

waatas läbi Võru Juudi Koguduse

registreerimise asja ja tähelepannes:

1) et palwekirjas, mis 17 Sept 192[5] a. kohtule sisseantud Selig Josseli ja T. Lõti

nende poolt asutatud Võru Juudi Koguduse

registreerimist kohtu wõimu poolt on palunud;

2) et palwe awaldamise juures palujad kõiki seaduses äramääratud nõudmisi on täitnud;

3) et Võru Juudi Koguduse

põhikiri seaduse nõuetele wastab,

Kod. Kohtup. Sead. § 712 ja Ajutise Walitsuse poolt 21. märtsil 1919. a. wastuwõetud ja R. Teatajas nr. 18—1919. a. awaldatud seaduse §§ 13-15 põhjal

otsustas:

1) Võru Juudi Koguduse

seltside, ühisuste ja liitude registrisse kanda ja selle üle äramääratud korra järele kuulutada;

2) ühte põhikirja eksemplaari nööri ja kohtu pitseri all päälkirjaga registreerimise üle asutajatele wõrgsele Selig Josseliule

tagasi saata, tempelmaks ja kantselei poschliin sissenõuda.

Avaldus ja registreerimisakt toimikust "Võru Juudi kogudus"
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.14.11.1037

1923–1924

Võru juudi palvemaja mainitakse ka Võru linna kirikute nimekirjas 1923. aasta Adress-kalenderis ja 1924. aasta Aadresraamatus "Kõik Eesti".

1923. aasta kalendriraamatu esikaas
allikas: Digar, 84687

1924. aasta kalendriraamatu esikaas
allikas: Digar, 84470

Mõlemas väljaandes on Võru kirikute kohta üks ja sama sissekanne järgmise loeteluga:

Evangeeliumi Luteri usu kirik (Eesti ja Saksa pihtkond)
Apostliku usu kirik
Juudi sünagoog

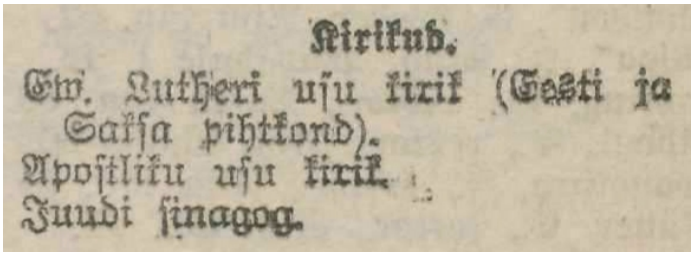
Kirikud.
Ew. Lutheri usu kirik (Eesti ja
Saksa pihtkond).
Apostliku usu kirik.
Juudi sinagog.

1920+

1997. aastal ilmus Võrumaa kultuurilehe "Viruskundra" septembrinumbris Võrust pärit noorsoo– ja näitekirjaniku Voldemar Raidaru (1913–2006) kirjatükk pealkirjaga "Möödaniku radadel", kus muu hulgas kirjeldab autor ka Petseri tänaval 1920-ndatel asunud ehitisi. Materjalist leiab järjekordse kinnituse, et juudi palvemaja asus aadressil Petseri tänav 16.

"Kepp toeks, sammun lapsepõlve radadel. Seitsekümmend pikka aastat pole ma siin käinud. Uulitsatelt on kadunud maakivist prügitus ja savikivist trotuaarid. Kõikjal on asfalt.

Sean sammud Petseri tänavat mööda linna poole. Endine Sibula maja [1] paistab väliselt samasugusena nagu siis, kui ma siin kord üürilisena elasin. Järgmine maja oli juudi kirik. Seda enam pole."

[1] Johann Sibbula maja asus aadressil Petseri 18.

Voldemar Raidaru mälestusi taasavaldati 2008. aastal raamatuna ilmunud artiklikogumikus "Viruskundra. Valitud lehekülgi Võrumaa kultuurilehest 1989–2006".

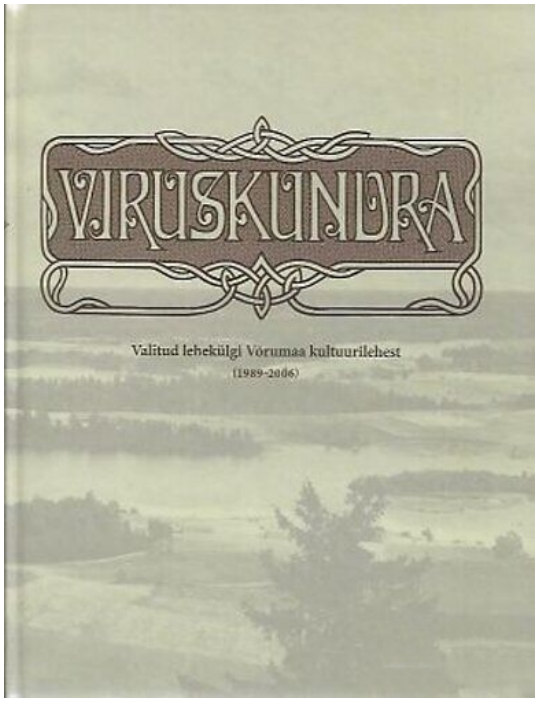

Artiklikogumiku "Viruskundra. Valitud lehekülgi Võrumaa kultuurilehest 1989–2006" esikaas

1926

Võru juudi palvemaja hoone kindlustati aastaks 1926 tuleõnnetuse eest koos teiste Jossel Judeikinile Võrus kuulunud elumajade ja abihoonetega kogusummas 3 250 000 eesti marka [1].

Eesti Kinnitus-Aktsiaseltsi “Polaris” Tartu osakonnas sõlmitud tulekindlustuse poliisidest loeme välja, et aadressil Petseri tänav 16 asunud palvemaja näol on tegemist plekk-katusega kaetud puuehitusega, mille kindlustussummaks on 200 000 marka.

[1] Eesti marga ja penni kasutamine lõpetati 1927. aasta maikuus vastu võetud Rahaseadusega, mis hakkas kehtima 1. jaanuaril 1928. Uueks rahaühikuks sai Eesti kroon, mille nimi tuli margaga paralleelselt kasutuses olnud nn. kuldkrooni nimest.

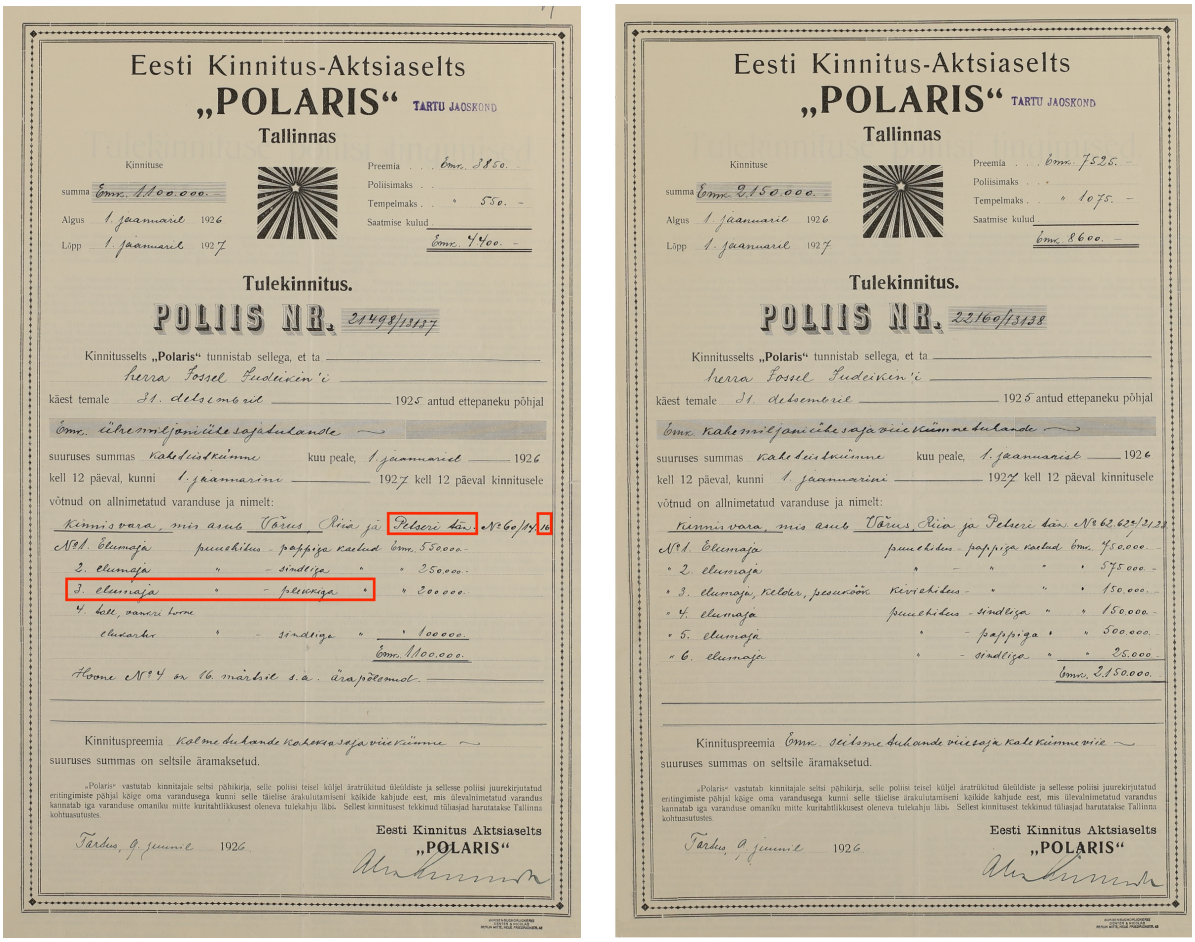

Eesti Kinnitus-Aktsiaselts
„POLARIS“ TARTU JAOSKOND
Tallinnas

Tulekinnitus.
POLIIS NR. 21498/13137

Kinnitusselts „Polaris“ tunnistab sellega, et ta
herra Jossel Judeikin'i
käest temale 31. detsembril 1925 antud ettepaneku põhjal
6mk. viiesmeljasajakuuekümne tuhande
suuruses summas kuuetuhatkümne kuu peale, 1. jaanuarist 1926
kell 12 päeval, kuni 1. jaanuarini 1927 kell 12 päeval kinnitusele
võtnud on allnimetatud varanduse ja nimelt:

Kinnituspreemia Kolme tuhande kaheksasajaviiekümne
suuruses summas on seltsile äramaksetud.

Tärtus, 9. juunil 1926
Eesti Kinnitus Aktsiaselts
„POLARIS“

Eesti Kinnitus-Aktsiaselts
„POLARIS“ TARTU JAOSKOND
Tallinnas

Tulekinnitus.
POLIIS NR. 22160/13138

Kinnitusselts „Polaris“ tunnistab sellega, et ta
herra Jossel Judeikin'i
käest temale 31. detsembril 1925 antud ettepaneku põhjal
6mk. kahesmeljasajakuuekümne tuhande
suuruses summas kuuetuhatkümne kuu peale, 1. jaanuarist 1926
kell 12 päeval, kuni 1. jaanuarini 1927 kell 12 päeval kinnitusele
võtnud on allnimetatud varanduse ja nimelt:

Kinnituspreemia Kuue tuhande viiesaja kaheksakümne viie
suuruses summas on seltsile äramaksetud.

Tärtus, 9. juunil 1926
Eesti Kinnitus Aktsiaselts
„POLARIS“

Kindlustuspoliisid hoiuaktist “Surnud Jossel Šmueli p. Judeikini pärijate kinnitamise asjas” allikas: Rahvusarhiiv, ERA.4458.1.2447

1926

13. jaanuaril 1926 suri oma kodus Kreutzwaldi tänaval Võru Judeikinite perekonna patriarh, majaomanik ja metsatööstur Jossel Judeikin.

Vastavalt 14. jaanuaril ajalehes “Wõru Teataja” ilmunud surmateatele leidis jumalateenistus aset samal päeval kell kaks päeval sünagoogis, mis sai Josseli eestvõttel püsti pandud.

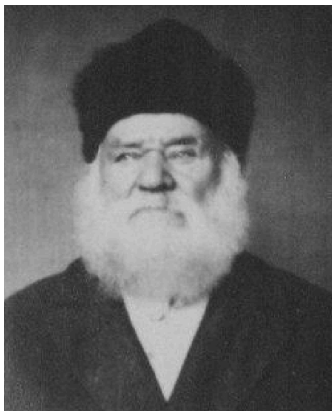

Kolmapäewal, 13. jaan. s. a. lahkus siit ilmast

Jossel Judeikin

Teda mälestawad

Abikaasa, wennad, õde, lapsed, lastelapsed ja lastelastelapsed.

Jumalateenistus 14. jaanuaril kell 2 p. l. Sinagoogis.

Jossel Judeikin pildistatud 1922. aastal allikas: Rahvusarhiiv, ERA.1.1.8399

Surmateade ajalehes "Wõru Teataja" (14. jaanuaril 1926)

Kaks kuud peale Jossel Judeikini surma jäi juudi palvemaja Võrus lendurvaatleja kaamerasilma ette. Aerofotol on näha ka väravaehitis, mida 1914. aasta ehitusplaanil polnud ning aed. Ühtegi maapinnalt tehtud fotot juudi palvemajast ei ole tänapäevani leida õnnestunud.

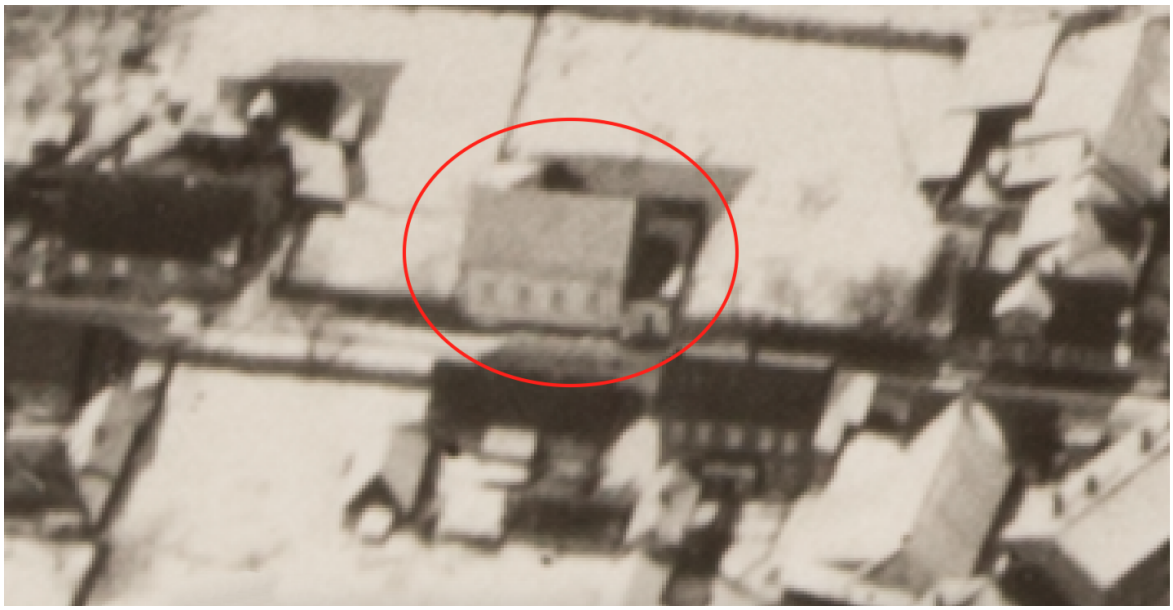

Juudi palvemaja Petseri tänaval 1926. aasta märtsikuus. Väljavõte vaatest Võru linnale. aerofoto: Üksiku lennuväedivisjoni №1 lendurvaatleja leitnant Adof, Eesti sõjamuuseum - kindral Laidoneri muuseum, KLM FT 1034:1/102 F

Jossel Judeikin haCohen maeti Võru juudi kalmistule (Võru linnakalmistu vana osa, kvartal VIII, plats E-54). Tema hauaplatsi ümbritses dekoratiivne raudaed, mis pole meie ajani säilinud.

Jossel Judeikini hauaplats aastal ca. 1930
foto: Gothard Russ, Võrumaa Muuseum, VK F 1733:2 F 303

Jossel Judeikini hauaplats aastal 2023
foto: Helle Laanpere

Jossel Judeikini hauakivi aastal 2023
foto: Helle Laanpere

Jossel Judeikini pärijad said aastal 1926–1927 kolm kviitungit järgmiste teenuste eest: “Lahkunud Jossel Judeikini kalmu tegemise ning järelevalve eest – 1 000 marka”, “Mälestussamba ja raudaia fundamendi eest – 7 500 marka” ning “Mälestussamba töö eest – 1 000 marka”. On näha, et tsemendi- ja mälestussamba töödega tegeleti alles üle pooleteise aasta pärast Josseli surma.

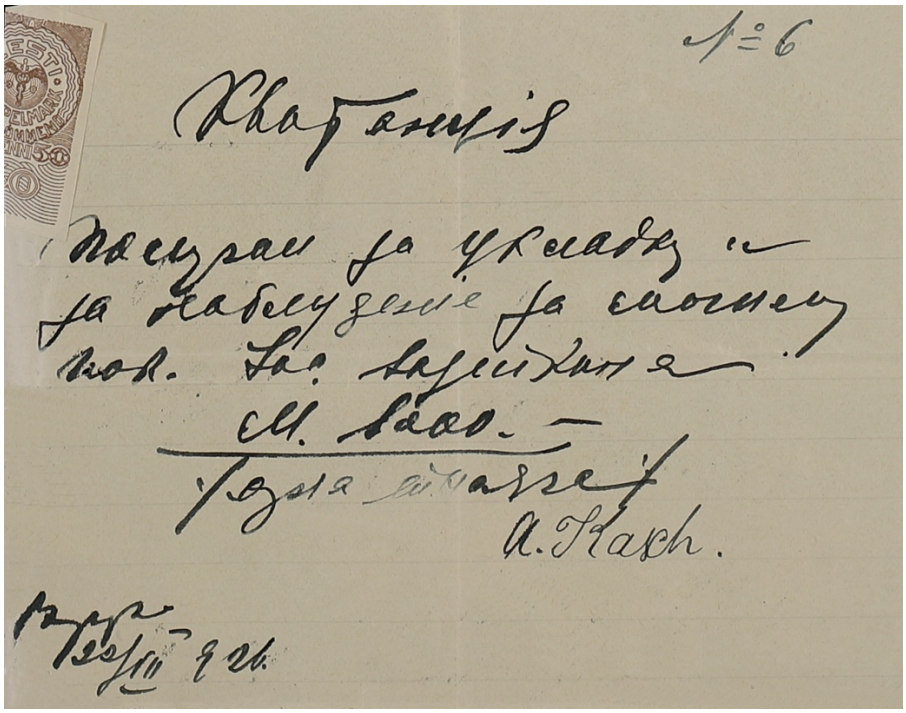

Kviitung toimikust “Jossel Judeikini pärandustomp”
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.4434.2.10692

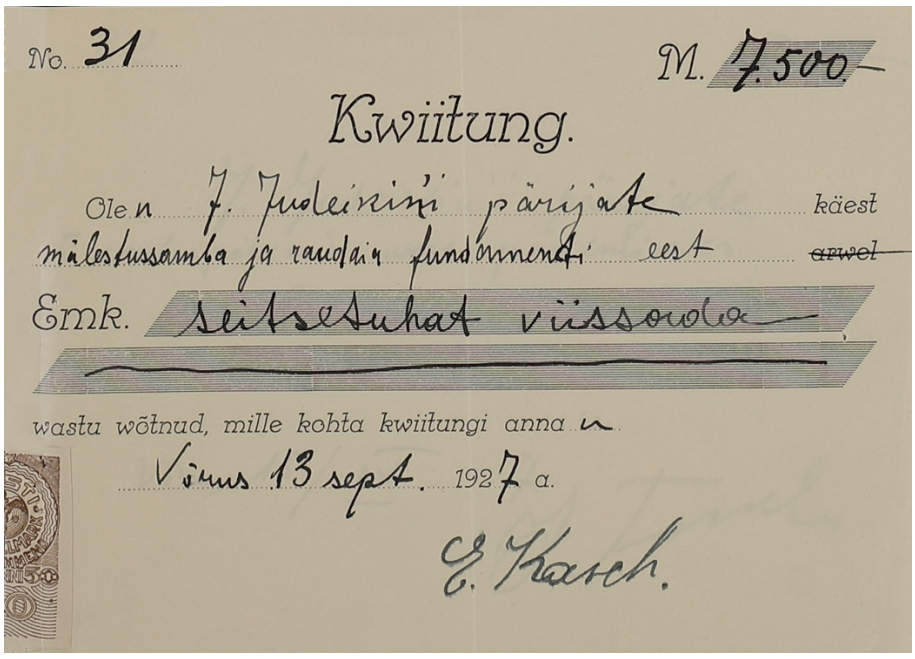

Kviitung toimikust “Jossel Judeikini pärandustomp”
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.4434.2.10693

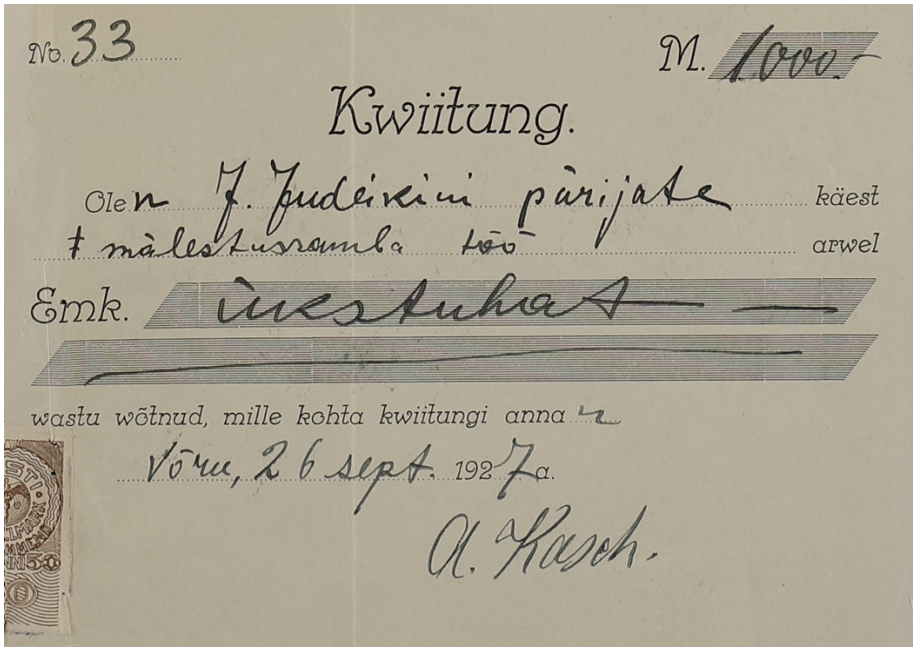

No. 33

M. 1000

Kwiitung.

Olen J. Judeikini pärijate käest

t mälestussamba töö arwel

Emk. üksteist —

wastu wõtnud, mille kohta kwiitungi anna

Võru, 26 sept. 1927.a.

A. Kasch.

Kviitung toimikust "Jossel Judeikini pärandustomp"
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.4434.2.10692

Kahel kviitungil on A. Kaschi allkiri. Tegemist on August Friedrich Wilhelm Kaschiga, kes oli sündinud 1800-ndate keskel Preisimaal ning tuli tänapäeva Eestisse üheksa-aastasena Szczecini (saksa keeles Stettin) linnast.

1920-ndate reklaamkuulutustest selgub, et August Kasch osutas Võru surnuaial erinevaid teenuseid. Näiteks ilmus 11. novembril 1924 ajalehes "Wõru Teataja" järgmine teadaanne: "Võtan kõiksugu surnuristide valmistamise töid, nagu malmist, kivist jne., vastu Võru surnuaiavahi majas. Hinnad väljaspool võistlust. Töö kiire ja korralik. Austusega A. Kasch".

Wôtan kõiksugu

surnuristide

walmistamise töid,

nagu malmist, kiwist jne., wastu Wõru surnuaia-wahi majas. Hinnad wäljaspool wõistlust. Töö kiire ja korralik. — — — — — — Austusega

A. Kasch.

Veel ühe kuulutuse leiame ajalehest "Elu: Võru-Valga-Petserimaa töörahva häälekandja", mis nägi ilmavalgust 24. juulil 1929. "August Kasch, Võru surnuaial, soovitab omast tööstusest tsement hauakääpaid, tsement-kiva ehituseks ja malm-riste võrdlemata odavate hindadega".

August Kasch, Wõru surnuaial,

soowitab omast tööstusest

tsement hauakääpaid, tsement-kiwa ehitu-seks ja malm-riste wõrdlemata odawate hindadega.

August Kasch oli ka pikaajaline Võru surnuaiavaht, kes teenis selles ametis mitukümmend aastat. 13. septembril 1928 avaldati ajalehes "Wõru Teataja" artikkel pealkirjaga "Kabelivahil 50-a. juubel".

Kabelivahil 50-a. juubel.

"Tuleval pühapäeval saab sellest 50 aastat, kui praegune Võru surnuaia n. n. kabelivaht August Kasch sellesse ametisse astus. Oma teenistuse aja kestel on praegusel hallpääl tulnud tuhandete leinajatega läbi käia ning olla oma nõu ja abiga paljudele sõbraks ja abimeheks. Suurem osa surnuaial olevatest haudadest on kaevanud August Kasch. Alati vastutuleliku inimesena, on haruldane jubilar ära teeninud laialdase lugupidamise. Tegelikult täidab praegu kabelivahi kohuseid jubilari poeg, kuna muidu on August Kasch oma kõrge vanaduse kohta (80 aastat) veel õige elav ja kõbus."

Eelmainitud jubilari poeg kandis nime August Friedrich Johann. 9. juulil 1932 sai temast ajalehes "Elu: Võru-Valga-Petserimaa töörahva häälekandja" ilmunud artikli "Hauarüüstaja püüti kinni" peakangelane.

Hauarüüstaja püüti kinni

"3. juulil märkas Võru surnuaiavaht Kasch põõsaste vahel kaht naist, kellede käes oli korvid nopitud lilledega. Kasch hakkas naisi jälgima, kuid naised märgates, et neid on tähele pandud, pistsid jooksma. Surnuaiavaht oli nobedam ja tal läks korda ühte neist tabada. Kasch toimetas tabatu Võrusoo rajooni konstaabli juurde, kes asja kohta protokolli koostas. Nagu selgus, on tabatu Helene Valter, kelle elukoht Võrus, Jüri tänav 32. Hauarüüstajad on seekord puhtaks teinud kümmekond hauda, kiskudes lilli välja kõigi juurtega. Viimasel ajal on sarnased hauarüüstamised Võru surnuaial väga sagedased. Et naised haudadelt on varastanud suuremal hulgal lilli, siis võib oletada, et nemad tegid seda kõrvalteenistuse mõttes, müütades turul varastatud lilli."

August Friedrich Wilhelm Kaschi poeg August Friedrich Johann Võru juudi kalmistul Avraham Haim (Heimann) Goldblatti hauakivi juures 1920-ndate teisel poolel
foto: Gothard Russ, Võrumaa Muuseum, VK F 1733:2 F 366

Veel ühel Jossel Judeikini pärijate käes olnud kviitungil seisab E. Kaschi allkiri. Tegemist on August Friedrich Wilhelmi teise poja, noorema Augusti venna Ernst Rudolf Gustav Kaschiga, kes samuti aitas isa pereäris. Võimalik, et osa tööd Jossel Judeikini hauaplatsi kordategemisel on teinud isa ja osa tööd poeg. Võimalik, et ka haua kaevasid just Kaschid. Ning kuigi säilinud kviitungitel ei ole hauaplatsi ümbritsenud raudaia valmistamist mainitud, siis võttes arvesse, et Kaschi äri tegeles sealhulgas ka malmist surnuristide valmistamisega, võib oletada, et ka seda tööd tegi just antud pereäri.

“Lugupeetavad hauaplatside omanikud Võru surnuaedadel! Teen haudade ja hauaplatside korraldamiseks tsementtöid nagu: hauarante, riste, sambaid, hauakatteid, raudjalgadega pinke jne.”. Selline kuulutus ilmus juba Ernsti enda nime alt ajalehes “Elu: Võru-Valga-Petserimaa töörahva häälekandja” 15. mail 1939.

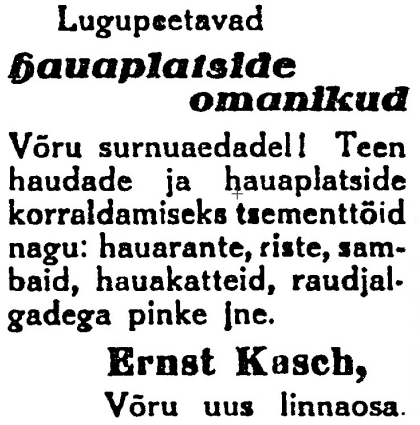
Lugupeetavad
hauaplatside omanikud
Võru surnuaedadel! Teen haudade ja hauaplatside korraldamiseks tsementtöid nagu: hauarante, riste, sambaid, hauakatteid, raudjalgadega pinke jne.
Ernst Kasch,
Võru uus linnaosa.

1940. aasta suvel võttis Ernst Kasch (1879–1958) endale perekonnanime Kalde. Just nime Ernst Kalde all on ta tänapäeval tuntud kui “Võru Edison”. 1930-ndate esimesel poolel ehitas ta Võrus oma kulul esimese purilennuki. Seda demonstreeriti maakonna näitusel. Lendu tõusmiseks kasutati Nursi sõjaväeplatsi. Talvel mindi selle masinaga lendama Tamula järve jäält.

7. märtsil 1934 andis väljaanne “Uued Ajad” teada, et “Võrus valmib purilennuk. Võru õhuasjanduse ühing on agaralt töötanud. Lähemail päevil valmib lõpulikult purilennuk, mille valmistab võrusoolane Kasch.”

Wõrus walmib purilennuk.

Wõru õhuasjanduse ühing on agaralt töötanud. Lähemail päewil walmib lõpulikult purilennuk, mille walmistab wõrusoolane Kasch.

21. jaanuaril 1936 kirjutas ajaleht “Waba Maa” oma artiklis “Elatanud lennuentusiast Võrus”, et:

“Lennuasjandus on kaasakiskuv ka vanadele. Selle selgemaks tõenduseks on üle 60-tes aastates olev võrulane Kasch, kes on ehitanud täiesti omal käel lennukõlbuliku H. Jakobs tüüpi purilennuki, kavatsusega hakata sellel lendama. Kuna aga lendamine ehitajale üksinda osutus võimatuks, andis ta oma purilennuki üle kohalikule õhuasjanduse ühingule, kes omandas purilennuki ostuteel. Teedeministeeriumi esindaja poolt vaadati purilennuk üle ja tunnistati elatanud lennuentusiasti töö heaks.”

Ernst Kalde omavalmistatud purilennukil Võrus Tamula järve ääres aastal 1935
foto: Võrumaa Muuseum, VK F 600:1 F/n

Ernst oli lisaks viiulikeelte valmistaja ning teda kutsuti ka “Võru Stradivariuseks”. “Mees, kes paneb Võru linna pudelisse” – sellise pealkirja kandis 20. augustil 1936 ajalehes “Uudisleht” ilmunud suur kirjatükk Ernst Kaschi tegevustest.

Mees, kes paneb Võru linna pudelisse

“Võru linnast väljas, Võrusool, elab tillukeses majas Võru suurim leiutaja. kellel nagu veres alaliselt katsetada ja nokitseda. See on kõigile võrulastele tuntud Kasch, kes täie õigusega teeninud “Võru Edisoni” nime. Aastat paar-kolm tagasi ta sepitses Võrule purilennuki, millega nüüd talvel korraldatakse Tamulal purilennukursusi. See oli Kaschil esimene töö, mis äratas laiemat tähelepanu. Pisitasa ja omaette Kasch on nokitsenud aga kogu eluaeg – poisikesepõlvest peale. Praegu on “Võru Edisonil” käsil uus leiutis: lambasoolikatest viiulikeelte valmistamine...

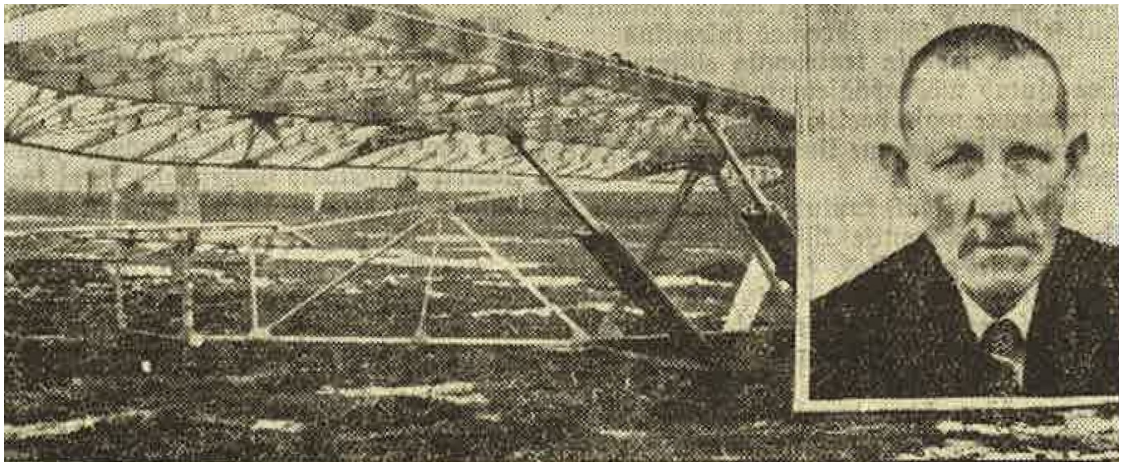

Leiutaja Ernst Kasch ja tema konstrueeritud lennuk
foto: ajaleht “Uudisleht”

Väliselt ei erine leiduri elamu millegagi teistest soo peal asuvatest majakestest, ainult läbi akna välja kostev salapärane surin reedab, et tööl on jällegi mingi omakonstrueeritud masin, mille otstarbeks mõne seniolematuse saavutamine. Astudes tuppa leian leiduri suurimas tööhoos mingi seadeldise juures. “See on masin, mille abil keeran lambasoolikatest viiulikeeltele traadi umber”, ruttab leidur kohe tutvustama.

“Praegu on ta veel pooleli, aga oma otstarbe ta täidab. Olen suur viiulisõber ja kogu mu perekonnal on viiulid, isegi väikesel pojal. Meie suure viiulimängu harrastamise juures said loomulikult väga palju kannatada viiulikeeled. Natukene mängisime – jällegi katki. Uute keelte ostmine läheb aga kalliks. Mõtlesin siis, et hakkan neid valmistama ise. Ja nüüd olen jõudnud nii kaugele.”

Meelsasti tahaksid muidugi tutvuda lambasoolika viiulikeeleks saamise käiguga, kuid veel enne kui jõuan selleks avaldada soovi, hakkab teenistusvalmilt seletama “Edison” ise. “Polnud sugugi kerge töö. Sügisest saadik juurdlesin, tegin asjatut tööd, aga lootust ei jätnud. See siin on, vaadake, välismaalt toodud viiulikeel. Väliselt ei erine ta minu valmistatud viiulikeelest muuga, kui ainult värv on tumedam. Kõla aga – võin tunnistada liialduseta – on lambasoolikast valmistatud viiulikeelel puhtam. Aga selles võite ise veenduda.”

Leidur paneb viiulile peale oma valmistatud keele ja tõmbab poognaga üle. “Kuulsite? Pidage kõla meeles ja võrrelge!” Viiulile pandud välismaalt ostetud keel – nii imelik, kui see ka on – nii ilusat ja selget kõla ei anna, kui Kaschi valmistatud. See on selgesti tunda ka võhikugi kõrvale. “Soolikad enne viiulikeelteks saamist teevad läbi pika leotamiskuuri. Leotamiseks kasutan soolhapet. Ja siis hakkan soolikat keerutama, milleks kasutan omavalmistatud seadeldist, sama, millega keerutan

viiulikeeltele traadi. Enne, kui mul seda ei olnud, keerutasime kahe inimesega nii, nagu maal keerutatakse lina nööriks. Hariliku viiulikeele valmistamiseks keeran lambasoolika kolmeks, venitan, voolin, kuni vett ei tule enam välja. Bassikeelte valmistamiseks keeran soolika neljaks kokku. On soolikas sel teel saanud vajaliku keeruse, lasen veel seista ja siis keeran neile traadi ümber. Selleks on mul jällegi abiks oma mõeldud masin.

Ma ei tea, kas teistel on nii suur huvi minu leiutise vastu, kuid ma ise annan sellele suure tähtsuse. Nii saame, teate, viiulikeeli palju odavamalt. Praegu maksab välismaalt ostetud viiulikeel 60 senti, kuid kodumaal tehes tuleksid nad palju odavamad. Mul on vend maal ja sellele teen ülesandeks hakata ostma lambasoolikaid. Kui ka viiulitraati tuua välismaalt – seda tuleb ikkagi sealt tuua – suuremal hulgal, on viiulikeel meil odavalt käes."

Selgub, et "Võru Edison" on ühtlasi ka "Võru Stradivarius", kuna on teinud oma perekonnale viiuli, millel haruldane kõla. Selle valmistamisesaladuse leidur jätab aga oma teada. Peale viiulikeelte, viiulite ja purilennuki Kaschil on tehtud muidki katsetusi. Omapärasem ja seletamatum on Kaschi laiutatud pudelisse pandud linn. Pudel on täielikult terve, nii et on päris mõistatus, kuidas pudeli kaelast mahtusid sisse linna majad, tornid ja muud. Majad on õhtukesest papist. Lähemal ajal leiduril on kavatsus pudelisse valada Võru jaam ja "Taara" kasarmud.

"Olen leiutiste pärast saanud kannatada küllalt, aga ega ma ei jäta. Juba siis, kui käisin esimest talve külakoolis, küll hakkasin tunni ajal laua all midagi nokitsema. Kooliõpetajalt sain muidugi tõrelda ja mind jäeti peale tundi "kinni". See ei aidanud minusugusele midagi, vaid just vastupidi: üksi klassitoas olles viisin lõpule enne alatud töö. Vaadake, nii parandamatu olen."

Kaschil on vendi, kuid ükski neist ei ole leiduri kalduvusega. Pole seda olnud ka ta vanemad. Tal enesel on aga leiutamises terve elu ning seniks kuni elab, ta alalõpmata katsetab, ei hooli ebaõnnestumistest, vaid tuleb uutele ideedele ja nokitseb."

Ernst mängis ka ise viiulit ning kuulus Võru Sümfoonia Muusika Seltsi sümfooniaorkestri koosseisu kapellmeister Eduard Tamme juhatusel. Alloleval fotol istub ta teises reas viiendana vasakult.

Võru Sümfoonia Muusika Seltsi sümfooniaorkester 1934. aastal Võru II algkooli saalis
foto: Gustav Zopp, Võrumaa Muuseum, VK F 803:35 F

Võru juudi kalmistu oli asutatud 1800-ndate teisel poolel Võru juudi kogukonna poolt. Aastate jooksul asus see kõrvuti nii Eesti Evangeeliumi Luteriusu Võru koguduse kui ka Võru Baptisti koguduse kalmistutega. Viimasest pole tänapäeval alles midagi.

Väljavõte 1928. aastal koostatud Võrusoo alevi plaanist
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.T-3.3.77

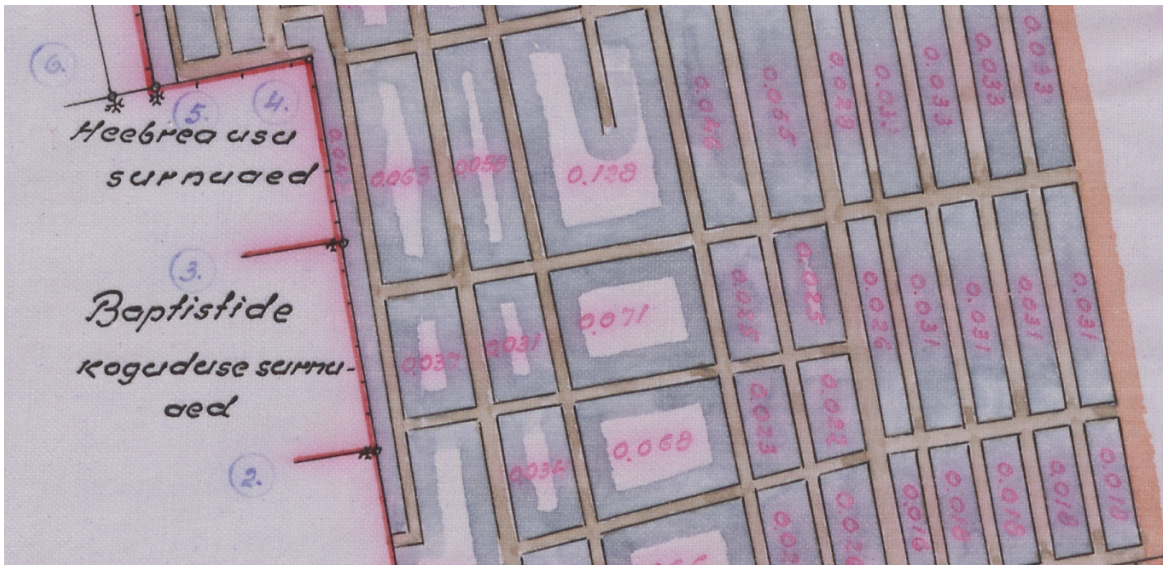

Väljavõte 1938. aastal koostatud Eesti Evangeeliumi Luteriusu Võru koguduse surnuaia plaanist
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.T-3.23.3804

Võru juudi koguduse surnuaed asus Võru linna administratiivpiirkonnas paikneval Vana-Kasaritsa mõisa maadest, kinnistust №214 eraldatud mõisamaakohal. Vastavalt 1939. aastal vannutatud maamõõtja Oskar Kähri poolt koostatud plaanile üks kolmandik juudi kalmistu maatükist üldpindalaga 0,2441 hektarit asus metsmaa ning kaks kolmandikku tuluta maa peal.

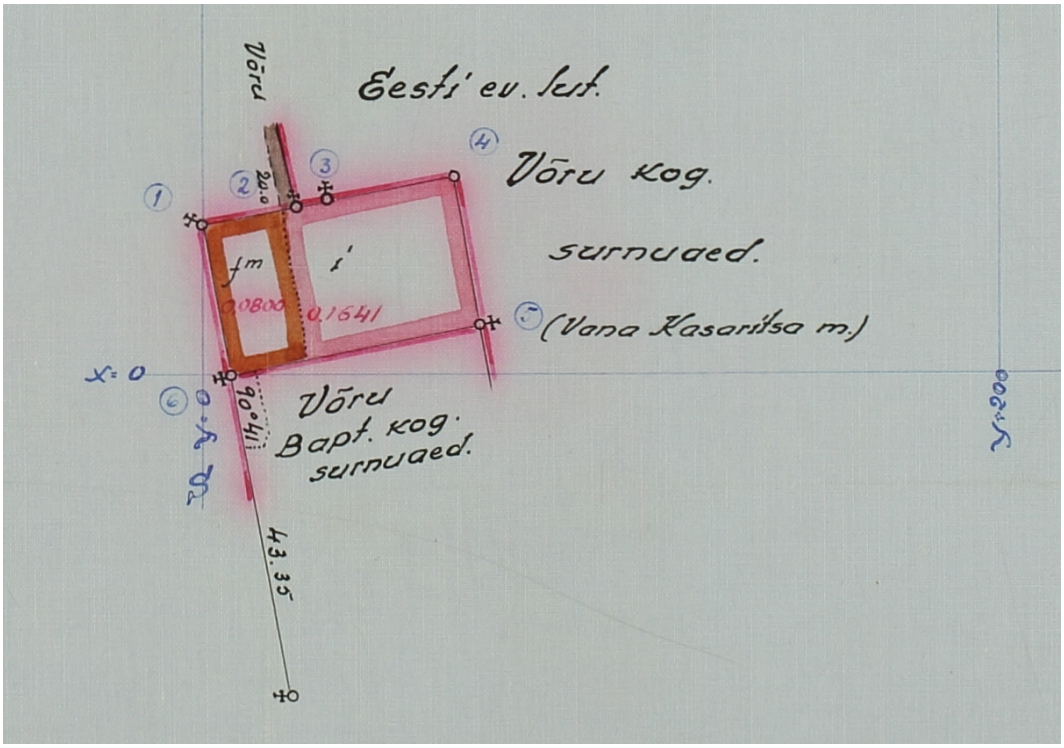

Väljavõte 1939. aastal koostatud Võru Juudi koguduse surnuaia plaanist
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.T-3.23.4816

Juudi kalmistu Võrus on leitav ka 1957. aastal Rootsis ilmunud koguteoses "Meie maa. 4. osa, Lõuna-Eesti : Eesti sõnas ja pildis" avaldatud linnaplaanil. Sellel on aga näha, et juudi kalmistu kõrval paikneb millegipärast Muhamedi kalmistu, mis on ilmselgelt näpuviga, sest selle koha peal asus Võru Baptisti koguduse kalmistu.

Samas väljaandes mainitakse ka juudi palvemaja: "Kirikud sai linn juba varem: luterliku Katarina kiriku 1788–93, Apostlik- õigeusu Jüri kiriku rohelise katusega ja sibulkuplitega 1806. Juudi sünagoog Petseri tänaval ja väikesi lahkusuliste palvelaid pudenes linnapilti hiljem."

Väljavõte Võru linna plaanist
joonis: Koguteos "Meie maa. 4. osa, Lõuna-Eesti : Eesti sõnas ja pildis", Digar 63028

30. detsembril 1937 võttis Võru linnavolikogu vastu Võru linnas asuvate avalike matmispaikade maksunormid aastateks 1938–1940. Vastavalt dokumendile oli Võru juudi usukogukonna matmispaigas matmisplatsi hind vabalt valitud kohal ruutmeetri kohta 20 krooni. Samas olid matmisplatsid matmispaiga valitsuse poolt määratud kohal maksuvabad. Kõigis avalikes matmispaikades võimaldati vaestele tasuta reahauakohad, mida peeti korras selle asutuse hoole all,

kelle valitsemisel matmispaik oli. Matmispaiga valitsusel oli õigus müüa matmisplatse ülalnimetatud maksunormidest ka madalama hinnaga, kuid seejuures oli keelatud teha vahet usuühingu liikmete ja mitteliikmete vahel. Vastav määrus avaldati Riigi Teatajas 21. jaanuaril 1938.

1980-ndatel hakati juudi kalmistule mittejuute peale matma. Selle tegevuse tagajärjel hävis suurem osa juutide kalmudest. “Kalmistu edelaosas asunud juudikalmistu osa on uute pealematmistega praktilisest hävitatud”, sedasi kirjutati 8. detsembril 1988 ajalehes “Töörahva Elu: EKP Võru Rajoonikomitee ja Võru Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu häälekandja” ilmunud artiklis “Kalmistust”, mis rääkis nukrast olukorrast Võru surnuaial.

Tänapäeval on alles veel vaid 29 juudi hauakivi, neist kahel puudub nimiplaat. Veel kümmekond kalmuküngast ja hauaplatsi on ilma hauakivideta.

Juudi kalmud ja hauakivid Võru kalmistul aastal 2025
foto: Ilja Judeikin

Vanim säilinud juudi hauakivi Võrus on pärit aastast 1889 ning kuulub Jossel Judeikini esimesele naisele Haja Rahel Judeikinile (sündinud Pekker). Kalm asub vana osa kvartalis VIII, plats F-46A.

Haja Rahel Judeikini kalm ja hauakivi Võru kalmistul aastal 2025
foto: Ilja Judeikin

Juudi kalmistule viis Judeikinite eestvõttel püsti pandud värav koos pühendustekstiga plaadi ja Taaveti tähtedega pooltega. 1970-ndatel plaat ja väravapooled kadusid. Alles jäid vaid kivist väravapostid.

23. novembril 1972 ajalehes "Töörahva Elu: EKP Võru Rajoonikomitee ja Võru Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu häälekandja" kirjutas kultuuritegelane ja pedagoog Karl Laane Võru surnuaiast rääkivas artiklis nimega "Kultuurimälestisi Võru kalmistul" muu hulgas, et "Omalaadseks eri nurgaks on juudi kalmistu, kus ka tasuks säilitada mõnda kalmukivi, kuid eelkõige omapärast väravat."

Võru Muinsuskaitse Klubi korraldas vanal juudi kalmistul 1988. aastal korrastuspäevi. Klubi kroonikakirjutaja Kersti Pai meenutas [1], et "11. mail töötasime juudi kalmistul. Peale tavalise korrastustöö said oma õigele kohale pandud mitmed ümber kukkunud või viltu vajunud hauasambad. Mehed nägid selle tööga suurt vaeva. Hauakivid ja neil olev tekst said samuti puhastatud. Töötasime mitu tundi. Pikki aastaid hooldamata seisnud kalmistuosa sai jälle korda. Klubi poolt oli saadetud Võru Linna Täitevkomiteele märgukiri juudi kalmistu säilitamise vajalikkuse ja Võru kalmistu olukorra kohta."

1988. aastal tehti töid juudi kalmistul koguni kolmel korral ning ka 1989. aasta suvel tegeldi ühel päeval koristustöödega, sealhulgas niitmise ja riisumisega. Töödest võttis osa kümmekond inimest.

Teise klubiliikme, endise vabadusvõitleja, kooliõpetaja, kodu-uurija ja muinsuskaitsetegelase Valdur Raudvassari [2] sõnul oli juudi kalmistu enne korrastamist väga kehvas seisukorras – "see ala oli mahajäetud ja võsastunud".

[1] Muinsuskaitse klubi kroonika

[2] salvestas Ilja Judeikin 2025. aasta novembris

Korrastustööd juudi kalmistul aastal 1988. Kersti Pai erakogu. Foto: Ivar Pai

Korrastustööd juudi kalmistul aastal 1988. Kersti Pai erakogu. Foto: Ivar Pai

21. juunil 1988 ajalehes “Töörahva Elu: EKP Võru Rajoonikomitee ja Võru Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu häälekandja” ilmunud kirjatükis “Kalmistul ristuvad ajalugu ja tänapäev” tõsteti taas üles juudikalmistu küsimus.

“Võru Linna Täitevkomitee istungil oli kõne all Võru kalmistu olukord. Eelnevalt oli täitevkomitees läbi arutatud Võru Muinsuskaitse Klubi märgukiri mitme kompetentse asutuse ja muinsuskaitse klubi esindajate osavõtul. Põhiline oli: kalmistu on osa meie kultuuri- ja ajaloost, seepärast tuleb kõike kultuuri- ja ajaloolist seal säilitada ja kaitsta.

Võru kalmistu kuulub meie vabariigis ainulaadsemate hulka. Kahesaja aasta vältel on maetud üheleainsale linnakalmistule. Siia on sängitatud Fr. R. Kreutzwaldi ema ja tütar, XIX sajandi Eesti oma ala üks silmapaistvamaid koolimehi H. Krümmer, Eesti kooperatiivinduse isa V. Pakler, koolikirjanik P. Puusepp, pedagoog ja Kreutzwaldi muuseumi esimene direktor J. Teder jpt. – küllap vääriks see omaette kirjutist. Ligemale poolsada kalmu on arvel ajaloomälestisena.

Aegade jooksul on tekkinud kümmekond ajalooliselt ja kujunduselt erinevat kalmistuosa. Teiste hulgas nimetagem juudikalmistut, mis võeti kultuuriloolise objektina arvele 1972. aastal. Suurem ja põhjalikum töö kultuurilooliste kalmude väljaselgitamisel ja korrastamisel tehtigi seitsmekümnendate aastate alguses. Kalmistul ristuvad ajalugu ja meie kaasaeg.

Paraku peame nukralt tõdema, et esimene kipub viimasele jalgu jääma. Muinsuskaitse klubi tegi linnavõimudele ettepaneku peatada ülematmine vanal kalmistul ja juudikalmistul. Sellel kevadel võttis muinsuskaitse klubi juudikalmistu oma hoole alla, ühistel heakorrastustöödel parandati tublisti selle ilmet (kahjuks ei korva see väravate ja unikaalsete väravakirjade kadu, mis on kellegi hoolimatuse tagajärg)...”

Juudi kalmistu värav 1970-ndate alguses. Erakogu

Juudi kalmistu värav aastal 1981
foto: Karl Laane, EFA.683.0.202138

Juudi kalmistu värav aastal 1988
foto: Ivar Pai, Kersti Pai erakogu

Vastavalt Võru Linnavolikogu poolt 17. juunil 1999. aastal vastu võetud Võru linna kalmistu hooldamise ja kasutamise eeskirjale on juudi kalmistu territooriumil pealematmine keelatud.

2013. aastal restaureeriti AS Kurmik poolt Võru linnavalitsuse tellimusel endine juudi kalmistu väravaehitis. Töid toetas oma avariitööde lisaeelarvest Muinsuskaitseamet. Kuid kuna väravapooltest ja tekstiga plaadist ametnikel tol hetkel info puudus, siis taastati vaid väravapostid.

Juudi kalmistu värav enne restaureerimist
foto: Epp Needo

Juudi kalmistu värav pärast restaureerimist
foto: Epp Needo

Võru vana juudi kalmistu korrastamise projektist saab lugeda siit: https://bit.ly/juudi_kalmistu

1926–1927

Pärast Jossel Judeikini surma läks tema kinnisvara pärijate kokkuleppel jagamisele kahe poja vahel. Majad, sealhulgas ka juudi palvemaja, mis asusid Petseri ja Kreutzwaldi tänava linnapoolsel nurgakrundil, läksid metsatööstur Meieri valdusesse. Teisel pool kahe tänava ristmikku paiknevate majade omanikuks sai riideärimees Samuel, kes oli määratud ka päranduse tombu hooldajaks.

Iseäralise äri- ja tulumaksu komiteele Tallinnas edastatud teadaandes 1926. aasta tulude üle nimetatakse aadressil Petseri tänav 16 asuvat sünagoogi puumajaks. Samalaadses teadaandes 1927. aasta tulude üle aga lihtsalt majaks.

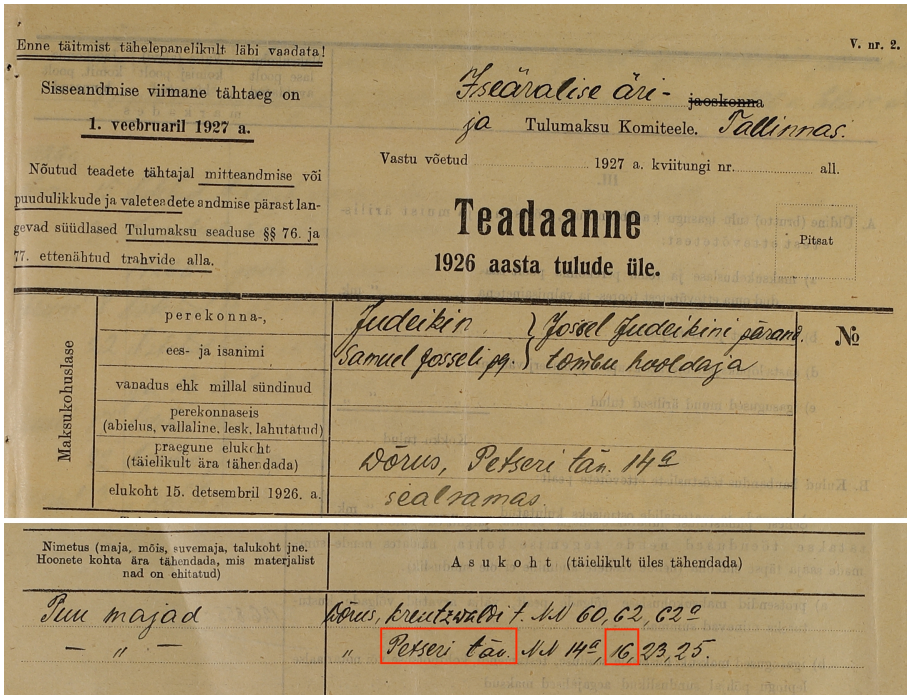

Enne täitmist tähelepanelikult läbi vaadata! V. nr. 2.

Sisseandmise viimane tähtaeg on
1. veebruaril 1927 a.

Nõutud teadete tähtajal mitteandmise või puudulikkude ja valeteadete andmise pärast langevad süüdlased Tulumaksu seaduse §§ 76. ja 77. ettenähtud trahvide alla.

Eraldise ära- ~~jaoskonna~~
ja Tulumaksu Komiteele. Tallinnas.

Vastu võetud ..... 1927 a. kviitungi nr. ..... all.

Teadaanne
1926 aasta tulude üle.

Pitsat

Maksukohuslase

perekonna-, ees- ja isanimi	Judeikin } Jossel Judeikini päranditombu hooldaja Samuel Josseli pg.
vanadus ehk millal sündinud	
perekonnaseis (abielus, vallaline, lesk, lahutatud)	
praegune elukoht (täielikult ära tähendada)	Võrus, Petseri tän. 14a
elukoht 15. detsembril 1926. a.	sealsamas

№

Nimetus (maja, mõis, suvemaja, talukoht jne. Hoonete kohta ära tähendada, mis materjalist nad on ehitatud)	Asukoht (täielikult üles tähendada)
Puu majad	Võrus, kreutzwaldi t. № 60, 62, 62a
— " —	" Petseri tän. № 14a, 16, 23, 25.

Väljavõte Jossel Judeikini päranditombust
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.4434.2.10692

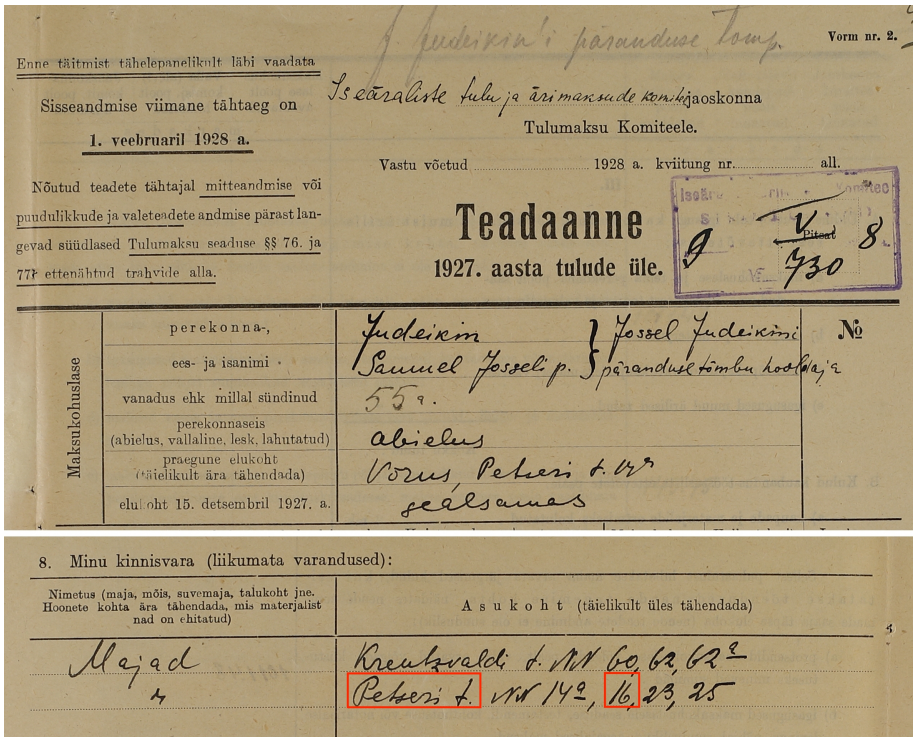

Enne täitmist tähelepanelikult läbi vaadata Vorm nr. 2.

Sisseandmise viimane tähtaeg on
1. veebruaril 1928 a.

Nõutud teadete tähtajal mitteandmise või puudulikkude ja valeteadete andmise pärast langevad süüdlased Tulumaksu seaduse §§ 76. ja 77. ettenähtud trahvide alla.

J. Judeikini päranduse Tomp.
Ss eraldiste tulu ja äramaksude komisjonaoskonna
Tulumaksu Komiteele.

Vastu võetud ..... 1928 a. kviitung nr. ..... all.

Teadaanne
1927. aasta tulude üle.

Pitsat V 8 730

Maksukohuslase

perekonna-, ees- ja isanimi	Judeikin } Jossel Judeikini Samuel Josseli p. } päranduse tõmbu hooldaja
vanadus ehk millal sündinud	55 a.
perekonnaseis (abielus, vallaline, lesk, lahutatud)	abielus
praegune elukoht (täielikult ära tähendada)	Võrus, Petseri t. 14a
elukoht 15. detsembril 1927. a.	sealsamas

№

8. Minu kinnisvara (liikumata varandused):

Nimetus (maja, mõis, suvemaja, talukoht jne. Hoonete kohta ära tähendada, mis materjalist nad on ehitatud)	Asukoht (täielikult üles tähendada)
Majad	Kreutzwaldi t. № 60, 62, 62a
4	Petseri t. № 14a, 16, 23, 25

Väljavõte Jossel Judeikini päranditombust
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.4434.2.10693

1926

12. veebruaril 1925 võeti II Riigikogu poolt vastu Vähemusrahvuste kultuuromavalitsuse seadus, mis käsitles Eestis elanud vähemusrahvuste hariduslikku ja kultuurilist autonoomiat. Seaduse järgi võisid kultuuromavalitsusi moodustada tollased suurimad vähemusrahvused, sealhulgas ka juudid.

Oktoobrikuus teatasid Tallinna juudi koguduse esindajad Eesti juudi koguduste nimel valitsusele, et nende rahvus soovib kultuurautonoomiat. Seejärel andis riik juudi kultuurinõukogule korralduse koostada valijate nimekirjad.

Valimised I kultuurinõukokku toimusid 23., 24. ja 25. mail 1926. Võru linn kuulus 8. valimisringkonna koosseisu ning Võrule oli ettenähtud üks mandaat 27-st. Vastavalt 18. mail ajalehes "Wõru Teataja" 1. valimisjaoskonna komitee poolt eesotsas esimehe Selig Judeikini [1] ja sekretäri Abram Judeikiniga [2] avaldatud teadaandele, hääletada oli Võrus võimalik sünagoogis aadressil Petseri tänav 16.

[1] Jossel Judeikini poeg

[2] Jossel Judeikini venna Benjamin Markuse poeg

Teadaanne.

Eesti wabariigi Juudi rahwuse I kultuur-nõukogu VII walimisringkonna 1 jaoskonna komitee annab sellega awalikult teada, et ülewalnimetatud kultuur-nõukogu walimine on 23., 24. ja 25. mail s. a.

Häälte äraandmine saab olema Wõrus, Petseri tän. nr. 16 (sinagogis)

23. mail s. a. kell 9—21
24. „ „ 9—21
25. „ „ 9—14

Wõrus, 17. mail 1926 a. Nr. 8,

Komitee esimees: Slg. Judeikin.
Sekretär: Abr. Judeikin.

Samal päeval ilmus vastav teade ka "Riigi Teatajas" №44:

"Juudi rahvuse 1. kultuur-nõukogu valimised sünnivad 23., 24., 25. mail 1926. Valimissedelite vastuvõtmine algab kõigil kolmel päeval kell üheksa hommikul ning kestab esimesel kahel valimispäeval kuni kella üheksani õhtul ja kolmandal kuni kella kaheni päeval. Valimiskomiteede asukohad, kus ülalnimetatud päevadel ja tundidel valimissedelid vastu võetakse on järgmised: …

Võru-Petseri valimisringkonna valimiskomitee – Võrus, Petseri tänaval 16, Võru juudi sünagoogi ruumes."

Esimesse kultuurinõukokku valiti Võrust nahavabriku omanik Meier Goldberg. Juudi kultuuromavalitsus tegutses aastail 1925–1940. Ühtlasi oli see esimene kord maailmas, kui juudid said mingis riigis vähemusrahvusena omale kultuurautonoomia.

1926–1927

25. novembril 1925 võeti Riigikogu poolt vastu uus Perekonnaseisu seadus, enne seda toimetati Eesti Vabariigis endise Vene Riigis kehtinud Seisuste seaduse järgi.

Uue seaduse jõustumise valguses tundis Siseministeeriumi administratiivosakond huvi Võru juudi koguduse meetrikaraamatute vastu, mis pidid olema riigiorganitele üle antud. Selgus, et olukord meetrikaraamatute pidamisega andis kõvasti soovida.

Ametnike päringule reageerides vastas 31. mail 1926 Võru juudi koguduse eestseisuse nimel selle esimees Meier Goldberg, et Võru juudi kogukonna meetrikaraamatud on kõik üle antud Võru linnavalitsusele.

“Et need raamatud aga varasemalt Seisuste seaduse kohaselt linnavalitsusele ei olnud üle antud, siis seletame oma vabanduseks järgmist. Võru juudi kogudusel, kui koguni väikesel oma hingearvu poolest, ei ole nii Eesti Vabariigi kestel kui ka endise Vene valitsuse ajal oma rabi olnud. Vene ajal kuulus Võru juudi kogudus Riia rabi tegevuskonda, kes tol ajal pidas meetrikaid kubermanguvalitsuse poolt valmistatud raamatutes ka Võru juudi koguduse liikmete kohta.

Eesti iseseisvuselt saadik kuni senini on meetrikaraamatud Võru juudi koguduse liikmete kohta peetud koguduse eestseisuse poolt. Koguduse eestseisusele ei olnud aga senini valitsusvõimude poolt teatatud, et tema peab meetrikaraamatud esitama iga aasta möödumisel linnavalitsusele samuti nagu seda Seisuste seaduse põhjal rabidele kohuseks on tehtud. Eesti Vabariigi ajal on nõudnud meilt meetrikate põhjal statistilisi teateid Riigi Statistika Keskbüroo, missugused nõudmised on ka meie poolt täidetud.

Kuna selle aasta 1. juulist hakkab maksma Riigikogu poolt vastuvõetud Perekonnaseisu seadus, siis teeb Võru juudi koguduse eestseisus kõigile oma liikmetele kohuseks registreerida edaspidi kõik sünnid, abielud ja surmad kohalikus linnavalitsuses.”

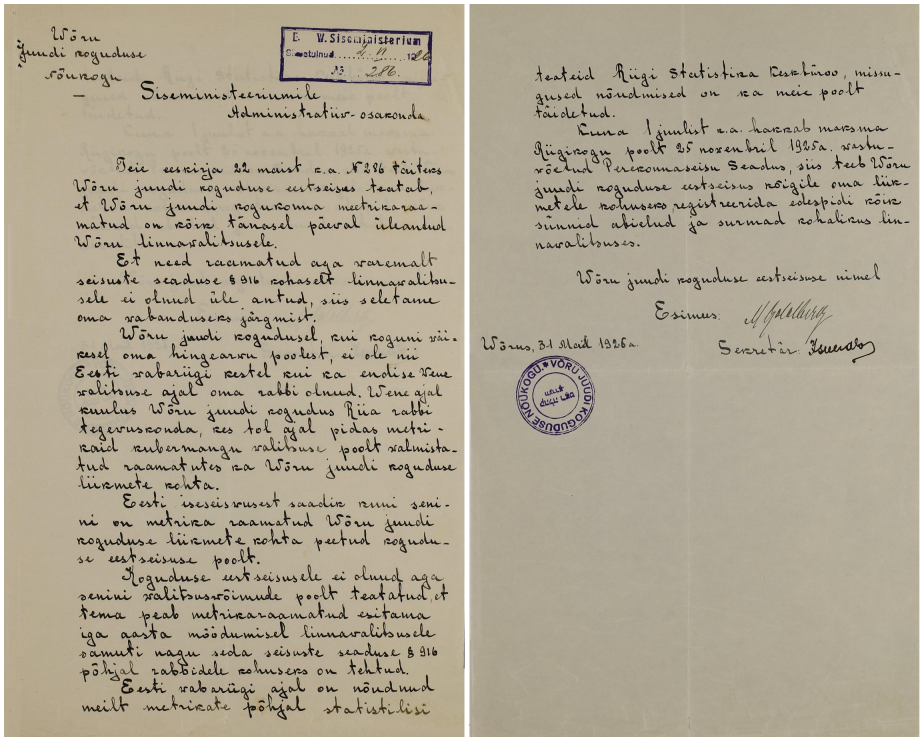

Kiri toimikust “Võru juudi kogukonna endiste perekonnaseisuarhivaalide Kohtu- ja Siseministeeriumi administratiiv-osakonnale üleandmise kohta”
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.14.2.1930

Pärast mitu kuud kestnud kirjavahetust teatas aprillis 1927 Võru linnavalitsus oma kirjas Siseministeeriumi administratiivosakonnale, et:

“Võru juudi koguduse valitsuse (nõukogu) palvel saatsime Teile ühe meetrikaraamatu teisendi Võru juudi koguduses 1883.–1925. aastal ettetulnud sündide kohta ja ühe meetrikaraamatu teisendi Võru juudi koguduses 1918.–1926. aastal ettetulnud surmajuhtumuste registreerimise kohta [1]. Rohkem meetrikaraamatuid peale ülalnimetatute Võru juudi koguduse nõukogul ei ole, nii puuduvad viimasel täiesti meetrikaraamatud abielude kohta.

Mis puutub Võru linnavalitsuse arhiivisse, siis siin puudavad juutide meetrikaraamatud täiesti, sest niisuguseid ei ole veel millaski esitatud linnavalitsusele, ka mitte Vene valitsuse ajal. Seletatav on

see asjaolu nähtavasti seega, et Vene valitsuse ajal peeti meetrikaraamatuid juutide kohta, eriti väljapool juutide alalise asumise piirkonda harilikult ainult seal, kus olid juutide rabid.

Kuna Võru linn Vene valitsuse ajal ei kuulunud seaduse järgi juutide alalise asumise piirkonda ja kuna siin ajutiste määruste põhjal Vene ajal elutsevatel juutidel ei ole kunagi olnud rabi, siis ei ole saatnud ka millaski endine Liivimaa kubermanguvalitsus Võru linnavalitsusele seadusega ettenähtud meetrikaraamatute blankette, mispärast ka kohalikul juudi kogudusel ei ole olnud võimalik täita neid ülesandeid, mis on nähtud ette meetrikaraamatute suhtes juudi koguduste valitsuse kohta Seisuste seaduses.

Niipalju kui linnavalitsusel teada, kuulusid Võru linnas elutsevad juudid Vene ajal Riia rabi piirkonda, kes pidas Võru juutide kohta meetrikaraamatuid. Peale selle registreeriti Võru juutide perekonnaseisu muudatusi kohapeal ka veel veneaegses Võrumaa politseivalitsuses, kubermangu ülemuse vastava korralduse põhjal.

Lõpuks loeme tarvilikuks veel tähendada, et Võru linna juutide koguduse ega palvemaja asjad ei ole kuulunud Vene valitsuse ajal millaski ja mingis suhtes Võru linnavalitsuse administratiivvõimkonda, vaid ainult endise kubermanguvalitsuse ja endise kohaliku politseivalitsuse võimkonda, ja et samuti ei ole olnud maksev Võru linna juutide kohta juudi kogudustele ehk kogukondadele sunduslikuks tehtud nn. karbimaks [2], mis Baltimaadel oli maksev ainult Riia linna ja Kuramaa juutide kohta ja mille sissetulekutest kaeti muude kulude hulgas ka meetrikaraamatute valmistamise kulud.”

[1] need kaks meetrikaraamatut on tänapäeval saadaval digiteeritud kujul Rahvusarhiivi Saaga keskkonnas. Teisi Võru juudi kogukonna meetrikaraamatuid ei eksisteerigi, välja arvatud üksikud sissekanded Võru juutide sünnide, abielude ja surmade kohta Läti Rahvusarhiivis hoiul olevates Riia linna meetrikaraamatutes.

[2] karbimaks võeti kasutusele Poolas 17. sajandil juutidele kui ühiskonnakihile mõeldud maksuna. Pärast Poola jagamist ja märkimisväärsete juudi elanikkonnaga alade liitmist Venemaa keisririigiga jäeti see maks alles kahaalide vanade võlgade äramaksmiseks. Kuid probleemid juudi elanikkonna lülitamisega Venemaa klassistruktuuri sundisid karbimaksu riigimaksude tasumise allikaks muutma. Karbimaksuga maksustati peamiselt kariloomade ja kodulindude rituaalset tapmist ning koššerliha müüki. Hiljem lubati karbimaksust saadavaid vahendeid kasutada mitte ainult võlgade ja maksude tasumiseks, vaid ka religioossete riituste läbiviimise kulude katmiseks. 19. sajandi teisel poolel kaotas karbimaks järk-järgult oma otsese riigimaksude tasumise funktsiooni ja muutus riigi kontrolli all olevaks juudi kogukondade finantsfondiks.

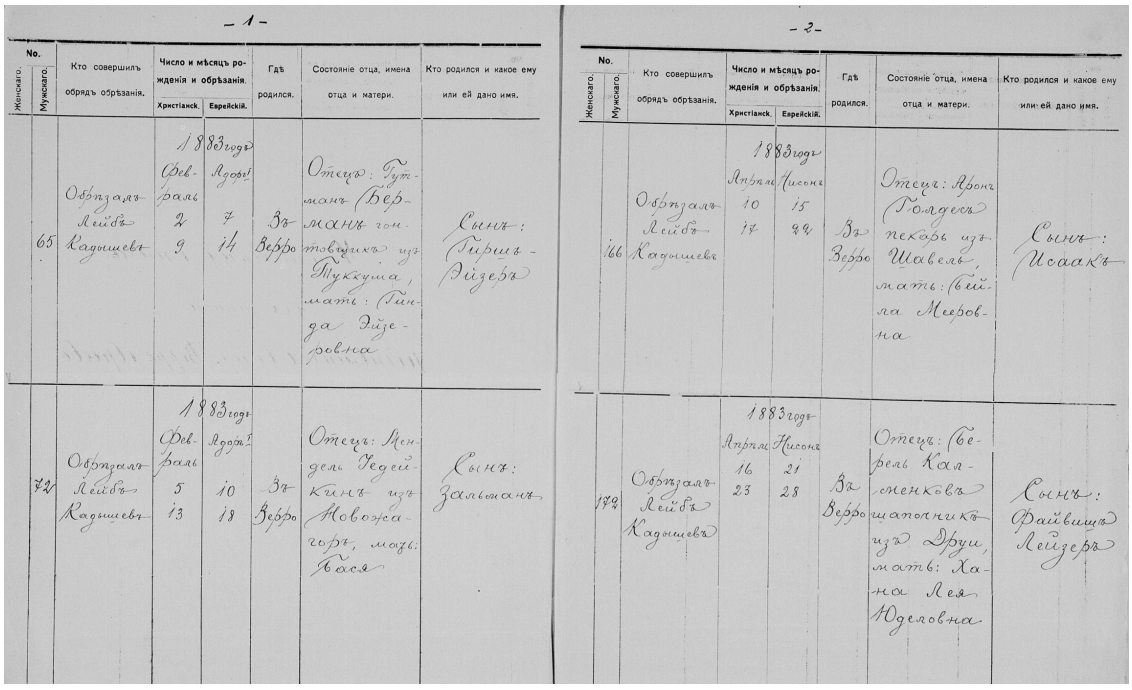

Väljavõte Võru juudi kogukonna sündinute nimekirjast
allikas: Rahvusarhiiv, EAA.5421.1.1

1926–1927

Võru juudi palvemaja sai mainitud 1926. aastal ilmavalgust näinud raamatus “Võrumaa: maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus”. Linnas asuvate kirikute ja palvemajade nimekirjas on Katariina ja Jüri kirikute kõrval leiab järgmist sissekannet: “Juudi palvemaja – Petseri tänaval 16”

Kirikud, palvemajad, kalmistud. Linnas on kaks kirikut: luteriusuliste Katariina ja apostl.-õigeusuliste Jüri kirik.

Katariina kirik — turuvälja lääneserval, Aleksandri, Jüri ja Turu tänava vahel (121. joon.). Ehitatud 1788.—1793. a. Kirik on lihtsa püstkülikulise põhijoonisega ja ühe neljakandilise torniga, mida rõhtsad karniisid kolme ossa jagavad ja nelitahkne püramiidkatus kroonib. Kirikukere katus on telliskividest. Torni keskmises järgus on tunnikell nelja numbrilauaga. Kirikut ümbritseb aed, milles palju vanu kauneid puid. Aeda piirab madal püst-tara. Altaripilt kujutab Kristust ristil.

Jüri kirik — Tartu ja Kasarmu tänava nurgal. Ehitatud 1806. a. Krohvitud ja roosakaspunaseks värvitud kiviehitis rohelise plekk-katusega ja kuplitega. Kirikut ümbritseb aed vanade puudega ja püst-taraga kivisammaste vahel.

Juudi palvemaja — Petseri tänaval nr. 16.

Võru kalmistud asuvad linnast väljas.

1927. aasta suvel jäi juudi palvemaja hoone Petseri tänaval taas lendurvaatleja objektiivi ette. Aerofotol on näha palvemaja puuhoone Kreutzwaldi ja Vabriku tänava vahelisel lõigul.

Juudi palvemaja Petseri tänaval 1927. aasta juunikuus. Väljavõte vaatest Võru linnale. aerofoto: Üksiku lennuväedivisjoni №1 lendurvaatleja leitnant Kitvell, Eesti sõjamuuseum – kindral Laidoneri muuseum, KLM FT 1034:1/169 F ja Eesti Kirjandusmuuseum, EKLA 32:29

1929

Vastavalt Eesti territooriumil elavate juutide nimekirjale elas 1929. aastal juudi palvemaja hoones aadressil Petseri tänav 16 teenija Haje Šermann, vallaline, sündinud Võrus aastal 1886.

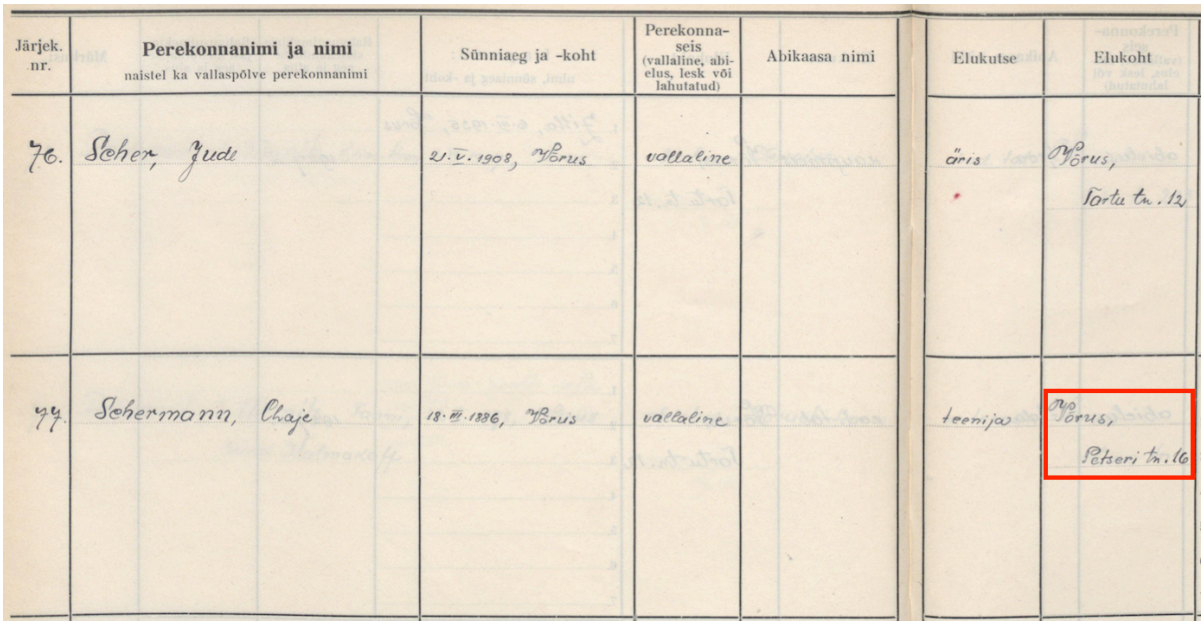

Järjek. nr.	Perekonnanimi ja nimi naistel ka vallaspõlve perekonnanimi	Sünniaeg ja -koht	Perekonna-seis (vallaline, abi-elus, lesk või lahutatud)	Abikaasa nimi	Elukutse	Elukoht
76.	Scher, Jude	21.V.1903, Võrus	vallaline		äris	Võrus, Tartu tn. 12
77.	Schermann, Chaje	18.III.1886, Võrus	vallaline		teenija	Võrus, Petseri tn. 16

Väljavõte registriraamatust "Eesti territooriumil elavate juutide nimekiri, köide 1"
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.1107.1.198

1930

Esimest korda mainiti Petseri tänaval asuvat sünagoogi kohalikes lehtedes 25. septembril 1930, mil väljaandes "Võru Teataja" ilmus artikkel pealkirjaga "Algab aasta 5690 [1]. Võru juudid pühitsesid teisipäeval ja eile uusaastat." Kirjatükis tuleb juttu sellest, kuidas Võru juudid võtavad sügisesi pühi vastu.

Algas aasta 5690.

Wõru juudid pühitſeſid teiſipäewal ja eile uusaastat.

"Teisipäeval ja kolmapäeval olid igalpool, nii ka Võrus, juutide ärid suletud, sest pühitseti uusaastat. Uusaastaga algab teatavasti juutidel pühade hooaeg. Teisipäeval algasid seega ka kohalikus sünagoogis, mis asub Petseri tänaval, pidulikud jumalateenistused. Suuremaid jumalateenistusi peetakse uusaastal, kolm korda päevas. Eriti pidulik on uusaasta esimese päeva õhtune jumalateenistus. Teisipäeval, kella nelja paigu, mindi ka Tammula äärde, Judeikini lauavabriku kohale [6] jumalateenistusele. See sünnib usukombe järele selleks, et kõik patud "maha peseda" ja need vee voolul ära viia lasta. Võrus on juutide nö. õpetajaks – kontoriks [2] – härra Liftschits, kes toimetab ka loomade rituaalset tapmist usu eeskirjade järele.

Uusaasta on juutidel üldse suurem püha – see on midagi lõikuse-püha taolist. Uusaastaga algab Roschon [3] – uue-aasta püha. Seekord läks juudi rahvas vastu 5690. aastale [1]. Uusaasta kestab kombekohaselt kaks päeva, see lõppes eile. Neil päevil ei tehta mingisugust tööd. Pääle uusaasta, millega algab pühade hooaeg, tuleb teatav vaheaeg, mil jällegi tööd tehakse. See kestab aga ainult 1. oktoobrini, mil saabub Jom-kipor [4], see tähendab andestamise päev. 1. oktoobri õhtul päikese loojenemisel minnakse sünagoogi ja palvetatakse sääl 2. oktoobri õhtuni, mil päikene teist korda loojenenud. Kogu ööpäev ei sööda ega jooda. Lauldakse vaid suurt palvet – kol nidre't [5].

Kuna eelnimetatud pühade kohal hõljub patukahetsemise kurb meeleolu, järgneb 7. oktoobril rõõmupüha – lehtmajade püha. Siis tuletatakse meelde aegu, mil Israeli rahvas rändas välja Egiptusest ja elas telkides. Usklikud juudid ehitavad sel puhul omale väljaspool korterit telgi, palvetavad ja söövad sääl oma perega.

Võrus pole juute teatavasti kuigi palju, umbes saja hinge ümber, kuid kommetest peetakse traditsioonilise ustavusega kinni. Praegune juudi palvela on väikene ja armetu-võitu, kuid kohapäälsetel on kavatsus selle remonteerimist ja kordaseadmist, eriti just sisemist, ettevõtta.”

[1] artikli pealkirjas ja selle tekstis on viga aastaarvus, 1930. aasta sügisel algas juutidel aasta 5691

[2] õigesti kirjutatakse “kantor” – teenistuse läbiviija sünagoogis

[3] õigesti kirjutatakse püha nimeks Rosh HaShanah

[4] õigesti kirjutatakse püha nimeks Jom Kippur

[5] õigesti kirjutatakse palve nimeks Kol Nidrei

[6] tõenäoliselt käib jutt Juudi pargist, mis rajati Võrus 19. sajandi keskel (täpne aasta ei ole teada). Kuigi Juudi pargiks kutsuti teda juba ammu, 21. sajandi alguseni oli pargi nimeks Väike park. Alates 2005. aastast sai pargi ametlikuks nimeks Juudi park. Pargi ümbruses oli Judeikinite metsatööstus ja asusid perekonnale kuuluvad elu- ja üürimajad, kus elas palju juute. Juudid elasid ka teistes Petseri tänaval asunud majades, näiteks Sibula ja Kübarsepa majades. Nähtavasti võiski park sellest ajast saada rahvasuus oma nimetuse. Alates 2025. aastast kuulub Juudi park Võru linna muinsuskaitsealasse kui väärtuslik ajalooline haljasala.

Juudi pargi asukoht. Väljavõte Võru linna kaardist allikas: Maa-ameti fotoladu

Võrus 1935. aastal sündinud ja Talinnas elava Kalju Sipi sõnul [7] tema Paju tänaval elanud esivanemate jutu järgi sai aga park rahvasuus oma nime sellest, et just sinna, järve äärde kogunesid juudi pühade ajal Võru juudid.

[7] salvestatud 2021. aastal Võrumaa Muuseumi poolt.

Juudi park Võrus foto: Google Maps

Juudi park Võrus foto: Google Maps

1932

Juutide sügisestest pühadest kirjutati taas ajalehes “Wõru Teataja” 4. oktoobril 1932. Esilehe artiklis nimega “Juudid Uus-aasta ja Patuandmise-päewa pühitsemas” mainiti korraks ka Võrus asuvat pühakoda. Juttu tuli ka Tel Avivi linnast.

Juudid Uus-aasta ja Patuandmise-päewa pühitsemas.

“Möödunud laupäeval olid juutide ärid suletud. Paljud ei teadnud miks. Vaadati akende taga ja vangutati päid, et miks ikka ärid laupäevasel päeval kinni. Põhjus on päris lihtne – möödunud reedel algas juutidel uusaasta vastuvõtt, milline on suurem ja tähtsam püha. Alates reede õhtust kuni pühapäeva õhtuni peeti pühakodades, ka Võrus, palvetunde kolm korda päevas. Veel tähtsam kui uus-aasta püha on juutidel eelseisev Patuandmise päev – 10. oktoobril. Pühakojas peetakse siis eriti pidulikku jumalateenistust, kus ette kantakse juutide suurim muusikaline teos “Kol-Nidrei”. Mehed on siis riietatud valgeisse baldahinisse jne.

Pole sugugi huvituseta pilku heita Tel Avivele, kus on Vana Palestiina võrsuv kants. On nimelt teada, et 1900. aastal otsustasid mõned rasketes tingimustes elavad eurooplaste perekonnad Jaffast välja kolida ja “omaette” elama hakata. Uueks elukohaks valiti tühi mererannik, kuhu telgid üles löödi. 1911. aastal oli sääl uusi elanikke juba 550 inimest, praegu 47 000. Elanikkude arv kasvab alatasa, vaatamata immigratsiooni keelule.

Linn, milles elavad ainult juudid, tuletab meelde kõige moodsamat Euroopa linna. Tel Avive’i suured aiad, laiad ja hästi sillutatud tänavad, kubistliku arhitektuuri ehitised jätavad linnast lääne-euroopa linna mulje. Tel Avive’i tänaval võõras reisija ei kohta ühtki idamaist kostüümi ega nende omapärast värvide-mängu. Mehed riietuvad Lääne-Euroopa eeskujul. Kohalikud naised kannavad samasuguseid rõivad nagu nende euroopa-õed. Tel Avive’i politseinikkudel tuleb ainult harva täita oma ülesannet – pole selleks tarvidust. Linnas ei juhtu peaaegu kunagi vargusi ega röövimisi, kõnelemata tapmistest.

Palestiina on vaene maa. Tel Avive suutis alul ennast vaevalt üleval pidada. Nüüd võib linn end uhkusega nimetada eeskujulikuks tööstuslinnaks.”

1933

Juudi pühadest kirjutati ajalehes “Wõru Teataja” ka 1933. aastal. Nii sisaldas 21. septembril ilmunud artikkel pealkirjaga “Algab aasta 5694... Juutide ärid on Võrus kaks päeva suletud” väikest usutlust juudi kogukonna esindajaga. Kirjatükis nimetatakse sünagoogi kirikuks.

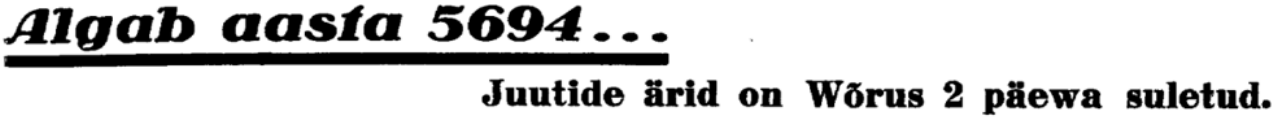

Algab aasta 5694...

Juutide ärid on Wõrus 2 päewa suletud.

“Juba mõne päeva eest ilmusid Võru äri vaateakendele, mille omanikud rahvuselt juudid, teated, et ärid on 21. ja 22. selle kuu päevadel suletud pühade tõttu. Paljud ei tea, mis see tähendab. Meie lehe esindajal oli eile jutuajamine ühe Võru tuntuma juudisoost ärimehega, kes seletas äride kinnioleku puhul järgmist: “Juutidel üle maailma lõpeb täna, see on kolmapäeval aasta 5693. Algab uus aasta ja nimelt 5694. See on suurem meie püha, ning seda peetakse kaks päeva – neljapäeval ja reedel, mis ajal mingisugust tööd ei tehta.

Kolmapäeva õhtul kogunevad kõik Võru juudid Petseri tänaval asuvasse kirikusse. Enne seda pestakse end puhtaks, enne kirikusse minekut aga eriti just käed. Kirikus asetsetakse kahte leeri – mehed eraldi, naised eraldi. Mehed on all, naised aga üleval, rõdul [1]. Kõik on riietatud valgisse rõivastesse, ning vanematel inimestel on pisikesed mütsikesedki pääs. Rabbi asetäitja härra Lifschitz peab jumalateenistust, mis kestab umbes kaks ja pool tundi. Neljapäeval ja reedel jätkuvad jumalateenistused, alates hommikul kella kaheksa ajal ja lõppedes kella ühe ajal päeval.

Uusaasta on kõige suurem juutide püha. Täpselt nädal aega hiljem pääle uusaasta, on teine suurem püha, ja nimelt nii nimetatud “jom-kipur”, see tähendab pattude andeksandmise päev. Too on paastumise päev. Kogu nädal uusaastast kuni jom-kipurini käiakse kirikus palumas, et Jumal andeks annaks patud. Muu seas olgu sellejuures märgitud huvitava asjaoluna, et juudid ei tohi oma usukommete põhjal sellel nädalal üksteisega kohtus käia.

– Kas ka võõrad võivad juutide kirikusse minna?
– Miks mitte, vastab usutletav. Igal aastal on rohkelt võrulasi meie kirikus meie jumalateenistusel viibinud, eesotsas härra S. Songiga [2].”

[1] rõdu koos sellele viiva välistrepiga on näha 1914. aasta palvemaja hoone ehitusplaanil

[2] ärimees, kes pidas raamatupoodi, kirjastust, trüki- ja köitekoda turuplatsi ääres, Nageli majas

1935

Võru juudi palvemajas koguneti mitte ainult jumalateenistuste puhul. Nii näiteks viidi seal 1935. aastal läbi aktus Eesti Vabariigi aastapäeva puhul. Sündmusest kirjutas 27. veebruaril oma artiklis “Juudid pidasid aastapäeva” ajaleht “Wõru Teataja”.

Juudid pidasid aastapäewe.

“Aastapäeva puhul peeti Võru juudi palvelas aktus, millest võtsid osa peaaegu kõik Võru juudisoost kodanikud. Aktuse avas J. Scher ja kõne pidas Max Judeikin [1] ja M. Goldberg, kõnelejad kutsusid muuseas osavõtjaid raamatut aasta puhul ostma ja levitama eestikirjandust [2]. Kõned peeti eesti keeles.”

[1] Jossel Judeikini juristist lapselaps

[2] 1935. aastal tähistati Eesti Kirjanduse Seltsi algatusel esimest korda üleriigilist Eesti raamatu aastat, mis kestis 24. veebruarist 1935 kuni 24. veebruarini 1936. Tegemist oli Eesti riikliku üritusega, mille eesmärk oli muu hulgas väärtustada eesti raamatut ja propageerida ühiskonnas raamatukultuuri.

1936

19. oktoobril 1936 saatsid Võru juudid Meier Goldberg, Emil Judeikin [1] ja Bentsion Kušnerov Eesti Vabariigi siseministri nimele kirja, paludes registreerida Võru juudi usuühingu põhikiri.

Muu hulgas sisaldas dokument järgmisi punkte:

“Võru Juudi Usuühing on Võru linna ja Võrumaa juudiusuliste koondis, mille eesmärgiks on oma liikmete usuliste, kõlbliste, heategeliste, hariduslikkude ja kasvatuslikkude tarviduste täitmine. Usuühingu ja tema juhatuse asukoht on Võrus.

Ülalnimetatud eesmärkide saavutamiseks usuühing organiseerib kõik tarvilised juudiusuliste organid, asutab sünagooge, palvemaju, õppeasutusi, vaestemaju, surnuaedu, varjupaike, lugemistube, raamatukogusid, ning kannab hoolt nende ülalpidamise eest, hoolitseb juudi noorsoo usulise, vaimlise ning kõlblise õpetuse ja kasvatuse, samuti ka puudustkannatajate juutide eest.

Võru juudi usuühingu õpetuse ja tegevuse aluseks on vana seaduse Piibel ja Talmudi [2] õpetus.

Usuühingu sunduslikud usulised talitused on jumalateenistuse pidamine, poisslaste ümberlõikamine eriteadlaste poolt, nimeandmine poiss- ning tütarlastele sünagoogis, usuliste täisealisuse talitus sünagoogis, usuliste abielu sõlmimine ja lahutamine, lasteta lese vabastamine surnud mehest [3], matuse talitus.

Võru juudi usuühingu liikmeteks on kõik selleks soovi avaldanud juudiusulised isikud ühes nende lastega vanuses kuni 16 eluaastat. Kuueteistkümneaastased usuühingu liikmed jäävad edaspidi usuühingu liikmeteks, kui nemad pole lahkumisteadaannet esitanud.”

[1] Jossel Judeikini arstist lapselaps

[2] juudi usu- ja õigusjuhiste, judaismi pärimuste kogu

[3] tõenäoliselt käib jutt usukombest, mille kohaselt tühistatakse venna surma korral mehe kohustus abielluda venna lastetu lesega ning naisele antakse võimalus abielluda kellegagi teisega

Võru juudi usuühing registreeriti siseministri otsusega 24. oktoobril 1936 ning kanti kirikute, usuühingute ja usuühingute liitude registrisse №124 all.

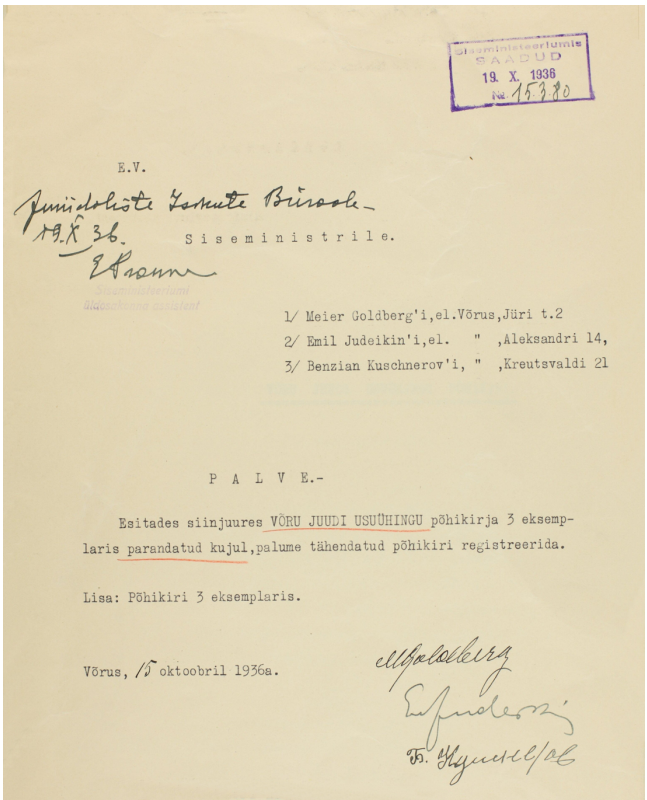

Siseministeeriumis SAADUD 19. X. 1936 № 15380

E.V.

Juudoliste Iskute Büroole 19.X.36.

Siseministrile.

1/ Meier Goldberg'i,el.Võrus,Jüri t.2
2/ Emil Judeikin'i,el. " ,Aleksandri 14,
3/ Benzian Kuschnerov'i, " ,Kreutsvaldi 21

P A L V E.-

Esitades siinjuures VÕRU JUUDI USUÜHINGU põhikirja 3 eksemplaris parandatud kujul,palume tähendatud põhikiri registreerida.

Lisa: Põhikiri 3 eksemplaris.

Võrus, 15 oktoobril 1936a.

Palvekiri toimikust “Võru juudi usuühingu registreerimine”
allikas: Rahvusarhiiv, ERA.14.11.1038

1938–1940

1998. aastal ilmusid Võru Kreutzwaldi gümnaasiumi almanahhis “Lauluisa Radadel IX” Eesti päritoluga Taani ajaloolase ja arhivaari Vello Helki (1923–2014) mälestused nimega “Kaks

kooliaastat Eesti Vabariigis". Neis kirjeldab Helk oma elu Võru linnas ajal, mil ta elas Petseri tänaval ja käis õppimas Võru gümnaasiumis aastail 1938–1940.

Oma kirjatükis mainib Vello ka juudi palvemaja:

"Meie koolilinnas oli esindatud mitu rahvust. Peale sakslaste oli näha venelasi ja juute, küllap ka mõni lätlane. Isegi rootslasi leidus, nagu näiteks Jüri tänava pagar, kelle peenleib oli suurepärane. Võru ainuke hiinlane oli sinna sattunud revolutsioonide keerises ja tootis maiustusi. Juudid mängisid tähtsat osa ärielus, nende käes olid peaaegu kõik tekstiilikauplused. Elasin ise ühe juudi ärimehe majas [1]. Meie ligidal oli paar juudi poodi. Ostsin sealt tihtipeale oma koolitarbed. Petseri tänaval oli juutide palvemaja, minu korteri aknast vaadates teisel pool aeda. Nägin laupäevast sagimist, ka muidu kogunemisi juutide pühade puhul."

[1] silmas peetakse Judeikini üürikorteritega elumaja aadressil Petseri tänav 14.

Helk meenutab oma mälestustes ka varasemaid aegu – lapsepõlve ning progümnaasiumis õppimise aastaid: "Koolis oli juudi õpilasi, mitte meie klassis, aga meie klassiga paralleelses progümnaasiumi klassis. See kõik nagu kuulus meie igapäevase elu juurde, polnud mingi probleemi.

Olin lapsena näinud kaubapaunadega rändjuute, kes mõnikord soovisid öömaja. Nad sõid harilikult omaette, väike mütsike peas, aga lastega ajasid mõistlikku juttu, vastasid sõbralikult meie rumalatele küsimustele, ja see oli peaasi. Meile oli see uudne ja huvitav. Probleemiks kujunes kõik alles hiljem kui võõraste ideoloogia oma jäljed peale surus ja meie loomulikud vahekorrad rikkus."

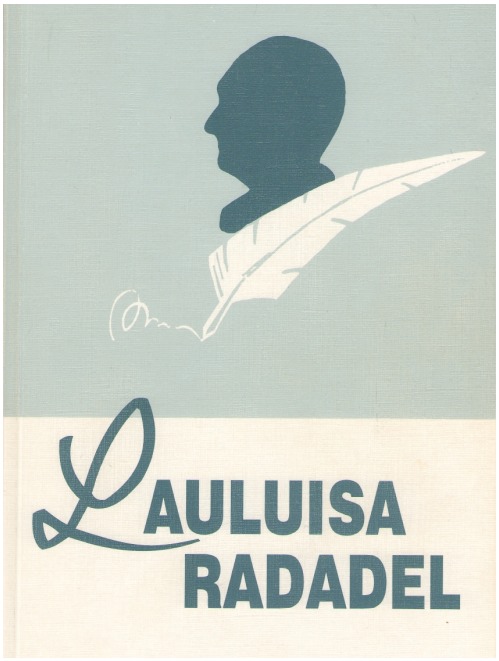

Almanahhi "Lauluisa radadel IX" esikaas
allikas: Dr. Fr.R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum, DrKM _ 1427:4 Ar 1194:4

1940

1940. aasta suvel toimusid järjekordsed ning ühtlasi ka viimased valimised Eesti Vabariigi Juudi vähemusrahvuse V kultuurinõukokku.

Võru linn kuulus ka seekord 8. valimisringkonna koosseisu. Valijate nimekirjadega sai tutvuda juudi palvemajas Petseri tänaval. Vastav teadaanne Võru juudi kultuurhoolekogu esimehe Meier Goldbergi nimel avaldati 4. mail ajalehes "Uus Eesti".

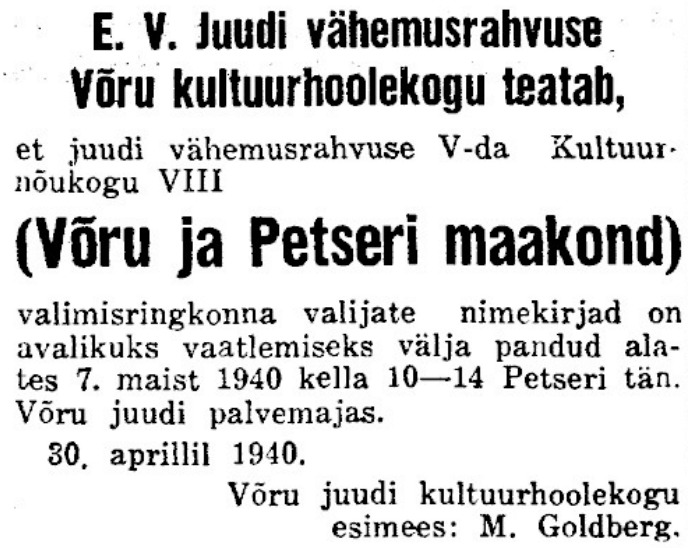

E. V. Juudi vähemusrahvuse Võru kultuurhoolekogu teatab,

et juudi vähemusrahvuse V-da Kultuurnõukogu VIII

(Võru ja Petseri maakond)

valimisringkonna valijate nimekirjad on avalikuks vaatlemiseks välja pandud alates 7. maist 1940 kella 10—14 Petseri tän. Võru juudi palvemajas.

30. aprillil 1940.

Võru juudi kultuurhoolekogu
esimees: M. Goldberg.

Valimised olid planeeritud 16. ja 17. juuniks. Vaatamata sellele, et teisel valimispäeval ületasid Nõukogude väeüksused Eesti piiri ja sisuliselt algas Nõukogude okupatsioon, leidsid siiski valimised aset. Kuid uue valitud Kultuurinõukogu kohe esimesel koosolekul 27. juulil võeti vastu otsus Juudi kultuurautonoomia likvideerimisest.

1941–1944

Nõukogude okupatsioonile järgnes Saksa okupatsioon. Võrulaste sõjaaegsete mälestuste kohaselt võidi hoida endises juudi palvemajas Petseri tänaval saksa okupatsiooni alguses mõnda aega vahistatud juute ja hiljem ka sõjavange.

Nii kirjutas endine pangajuhataja Võrus Karl Robert Lina (1893–1985) oma Võrumaa Muuseumis hoiul olevates mälestustes nimega “Saksa okupatsiooniaeg Võrus. 7. juulist 1941 kuni 14. augustini 1944” järgmiselt:

“Mõni rida veel Võru juutide kohta. Enne sakslaste tulekut oli Võru raudteejaamas rong sõjapõgenike jaoks, millega suurem osa Võru juute ja mitmeid Eesti perekondi sõitsid Venemaale. Võrru jäi paarkümmend juudi naist lastega, kes arreteeriti sakslaste poolt ja hoiti kinni juudi kirikus ning kolm meesjuuti, väikekaupmehed Kaplanid ja Teitmann.

Need mehed samuti arreteeriti ja peeti kinni vanglas, kust nad käisid väljas tööl. Kord lõhkusid need kolm meest ühel õuel puid ja kui saksa valvur ära läks ja nad üksi jättis, jätsid ka juudid töö sinna paika ja tulid väravale seal möödaminevate võrukestega juttu ajama. Ka mina trehvasin mööda minema ja jäin nendega vestlema. Neid juute huvitas ainult üks küsimus: “Mis meist saab? Kas lastakse maha? Kas olete midagi kuulnud?” Meie ei osanud neile ka muud seletada ja ütelda, kui mis asja pärast teie ära ei sõitnud teiste juutidega Venemaale, kas rongis siis ruumi ei olnud?

Hiljem need mehed kadusid Võrust. Ühed rääkisid, et sakslased need maha lasknud, teised aga, et nad saadetud juutide laagrisse. Ühel päeval viidi ka juudi naised lastega kirikust raudteejaama, kus nad sõidutati edasi Riiga ja laagrisse edasi.

Rikkamate juutide korterid koos mööbliga võttis üle Saksa korteriamet ja pani oma ohvitserid sisse. Rikka metsakaupmehe Goldbergi suures korteris elas saksa armeestaabi kindral. Muuseas juut Goldbergil oli Võrus kõige kallim ja suurem lauahõbeserviis. Selle sai ta enne ärasõitu ära müüa, muidu oleks ta sakslastele jäänud, sest serviisi raskuse tõttu ei saanud Goldberg seda kaasa võtta [1].”

[1] mälestuste autor ajab midagi segamini. Nahavabriku omanik ja metsaärimees Meier Goldberg küüditati Nõukogude võimude poolt enne sakslaste saabumist. Meier suri 1941. aasta detsembris Sevurallagi laagris Sverdlovski oblastis.

Endine meditsiinitöötaja ja muusiku Kait Tamra ema Eha Tamra (1931–2022) meenutas [1], et sõja eel elas nende perekond majas, mille aadress on praegu Uus tn 13.

“Maja on otsaga tänava poole, otsaseinas on kaks akent. Tol ajal oli kahe akna vahel uks, mis viis väikesesse koridori. Sealt läks ühele poole meie korteri uks, teisel pool elas juudi rätsep naise ja kahe pojaga. Poisid olid umbes minu ja õe vanused – mina olin ehk kaheksa-üheksaaastane, õde paar aastat noorem. Me saime naabripoistega väga hästi läbi, olime mängukaaslased.

Kui sõja ajal sakslased Võrru jõudsid, oli ema olnud Liiva ja Kreutzwaldi tänava nurgal ja vaadanud, kuidas sõjavägi Kreutzwaldi tänaval mööda läheb. Tema taga oli seisnud rätsepast naabrimees ja öelnud “Kuldsed päevad läbi...” Ühel õhtul viidigi kogu naabripere ära. Ema oli kusagilt teada saanud, et nad viidi juudi kirikusse. Ema tegi hommikul naabrilastele võileibu ja me läksime koos õega Petseri tänavale palvemajja neid ära viima. Aga kui uksest sisse läksime, oli meil vastas sõdur, kes ütles: “Siin ei ole enam kedagi, kõik viidi öösel ära.” Kuhu nad viidi, seda me ei teadnud.”

[1] salvestas Helle Laanpere 2021. aasta suvel, kes uuris Eha käest ka juudi palvemaja hoone kohta. Viimase sõnul ei olnud maja väga suur, pigem nagu tavaline maja. “Ilmselt pidaski Eha silmas seda, et ei olnud mingi uhke kõrge kirik. Küsisin, kas ta seinte värvi mäletab. Ütles, et ei mäleta. Võis olla tavaline ilma poolt halliks pleegitatud laudvooderdis.”

Endise kehalise kasvatuse ja rahvatantsuõpetaja Vaike Uguri (1934–2022) sõnul [2] elas ta sõja eel koos isa Friedrich Prantsiga Judeikinite majas aadressil Kreutzwaldi 60, Kreutzwaldi ja Petseri nurga peal.

“Mängisin lapsepõlves minust vanema juudi-Josse Lasikiniga [4], kellega koos oleme kõiksugu koerusi teinud. Nende õue peal oli T-kujuline maja [3] ja pärast seda oli juudi palvemaja. Palvemaja taga olev ala võis olla Kreutzwaldi tänava 60 ja Petseri tänava 14 elanikele aiamaaks antud. Juudi naisi palvemajas Saksa okupatsiooni alguses Vaike ei mäleta. Need vangid, keda mäletan, olid mehed. Keelest aga ma aru ei saanud. Võisid need ka venelased olla ning võisid samuti olla mitte väga pikka aega. Hommikul viidi need mööda Petseri tänavat meie majast mööda kuhugi raudteejaama suunas tööle ja õhtul toodi tagasi. Naabrid ja nende lapsed andsid neile läbi aia süüa ja vangid tegid neile traadist sõrmuseid.”

[2] salvestas Helle Laanpere 2021. aasta suvel. Küsimusele palvemaja väljanägemise kohta Vaike väga kindlalt rääkida ei osanud, arvas vaid, et see oli päris suur. Kindlalt oskas öelda ainult, et laudvooderdisega ja asus tänava ääres, mitte krundi sees.

[3] T-kujuline üürikorteritega elumaja, millest räägib Vaike, kuulus samuti Judeikinitele ning asus aadressil Petseri 14.

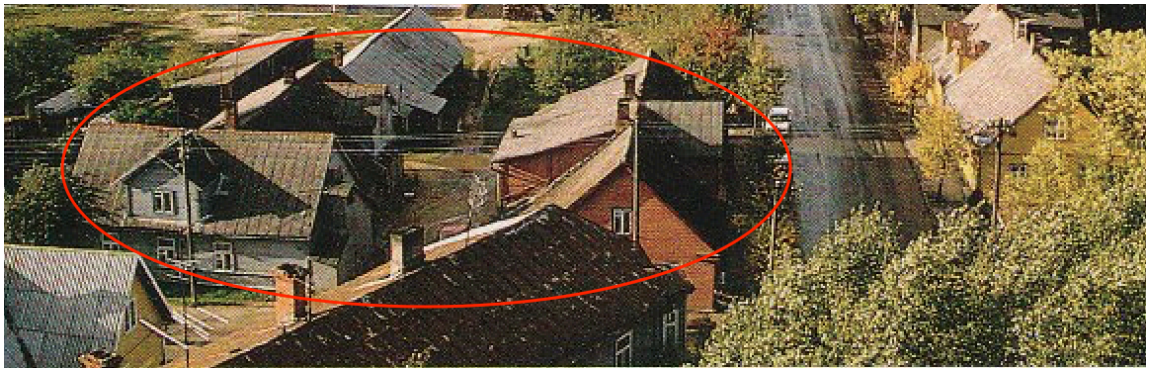

Majad aadressil Petseri tn. 14 (T-kujuline vasakul) ja aadressil Kreutzwaldi 60 aastal 1992–1993 foto: Mati Pakler, Võrumaa Muuseum, VK F 1607:1 F

[4] Joosep Lasikin oli sündinud 1926. aastal, ta oli Jossel Judeikini venna Hennochi lapselaps. Kreutzwaldi tänava 60 ja Petseri tänava 14 majade korterite üürnike 1940. aasta nimekirjast leiame ka Vaike isa Friedrich Prantsi ning juudi-Josse isa Samuel Lasikini.

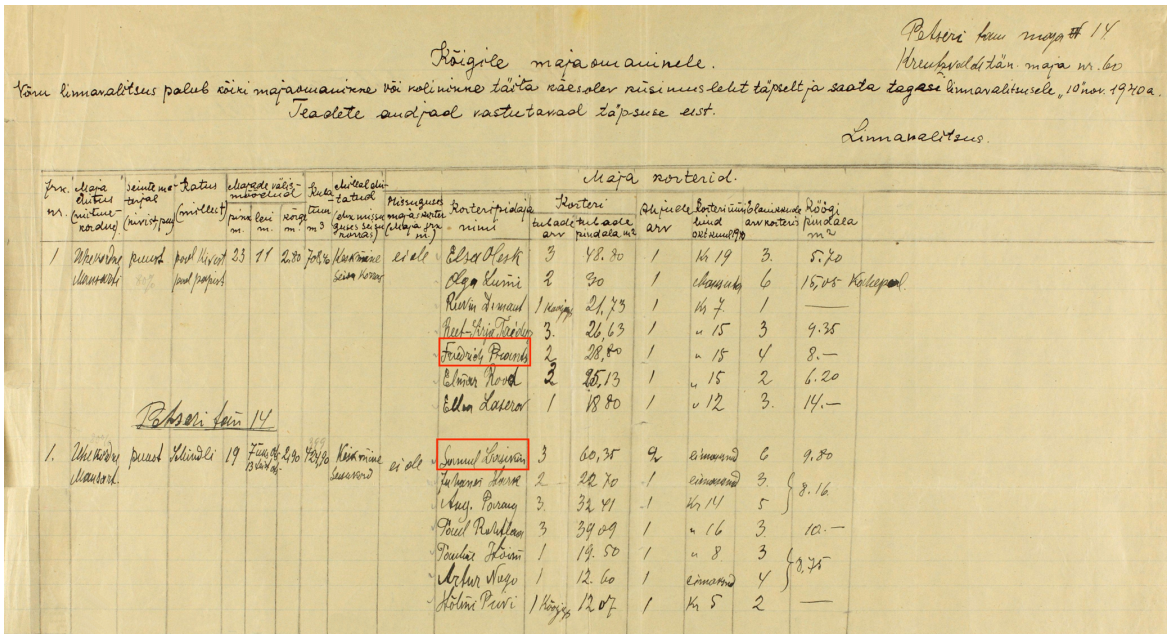

Majja korteriod.

Petseri tän. majja nr. 14
Kreutzwaldi tän. majja nr. 60

Kõigile majaomanikele.

Võru linnavalitsus palub kõiki majaomanikke või volinikke täita käesolev küsimuslehte täpselt ja saata tagasi linnavalitsusele „10" nov. 1940 a.

Teadete andjaal vastutavaal täpsusse eest.

Linnavalitsus.

Jrk. nr.	Majja ülitaja (omaniku nimi)	Seinte materjal (kivist, puust)	Katuse omadused	Majaga ühendatud kõrvalehitised: pesuköök m²	kuur m²	küttekolle m³	Kuivatuskolle tüüp (ahi, kamin, gaasi- või elektrikütte seade)	Korteriomandi registreeritud (jah, ei)	Korteri number	Korteri tuba arv	Korteri tuba pinda m²	Köögi arv	Korteri üürnik	Üürnike arv korteris	Köögi pinda m²
1	Meierbar pärast Mandelstadt	puust	kivist pappkatus	33	11	270	Kaminaine	ei ole	Elsa Kask	3	48.80	1	Kõ 19	3.	5.70
									Olga Lumi	2	30	1	elamisruum	6	15.05 Kokkupuu
									Rivin Ormand	1 köök	21,73	1	Kõ 7	1	—
									Aret-Erja Tärdin	3.	26,63	1	„ 15	3	9.35
									Friedrich Prants	2	28,80	1	„ 15	4	8.—
									Elmine Rood	2	26,13	1	„ 15	2	6.20
									Ellen Laasen	1	18.80	1	„ 12	3.	14.—
1.	Meierbar Mandelstadt	puust	Tsinkõli	19	Tuuma 2,80	1	Kõrkmine Suurem	ei ole	Samuel Lasikin	3	60,35	2	elamisruum	6	9.80
									Jaanus Kaasik	2	22,70	1	elamisruum	3.	8.16
									Aug. Porang	3	32,41	1	Kõ 14	5	
									Paul Ruhstam	3	39,09	1	„ 16	3	10.—
									Paulus Kõrn	1	19.50	1	„ 8	3	9,75
									Arthur Hugo	1	12.60	1	elamisruum	4	
									Helene Peari	1 köök	12,07	1	Kõ 5	2	—

Elanike nimekirjad toimikust "Meier Judeikini natsionaliseeritud majad Võrus, kinnistu №149" allikas: Rahvusarhiiv, ERA.R-1739.1.31

Võrumaa Muuseumis on hoiul ka juba eelmainitud Eesti päritoluga Taani ajaloolase ja arhivaari Vello Helki reisikiri "Eesti reis 22.06–1.07.1993", milles autor kirjeldab oma külastuskäiku sünnimaal. Muu hulgas sisaldab kirjatükk ka lühikest lõiku juudi palvemaja kohta:

"Käisime Petseri tänaval, kus ma elasin 1938.–1942. aastal – just juudi sünagoogi vastas. Seal pidasid sakslased kinni juute, nägin ärklikorra aknast, kuidas mõnda neist aeda maeti."

Kaudset kinnitust asjaolule, et endist juudi palvemaja hoonet kasutati vahistatud juutide ja/või sõjavangide kinnipidamise kohana, leiab Võru politsei jaoskonna korrapidajate raamatust, mis loetleb politsei toimkondade asukohti Võru linnas. Nii ajavahemikus 21. juulil – 20. septembril 1941 on selles kirjas, et üks valvepostidest asus aadressil Petseri tänav 16.

"Post nr. 4 Petseri tn. 16 kella 06.00–12.00 kordnik Jaansalu
12.00–18.00 kordnik Kelder
18.00–24.00 kordnik Jaansalu
24.00–06.00 kordnik Kelder"

Pärast 20. septembrit valvepostide täpset asukohta politseijaoskonna korrapidajate raamatus enam määratud pole. Ka valvepostide arvu Võru linnas on pärast antud kuupäeva vähendatud.

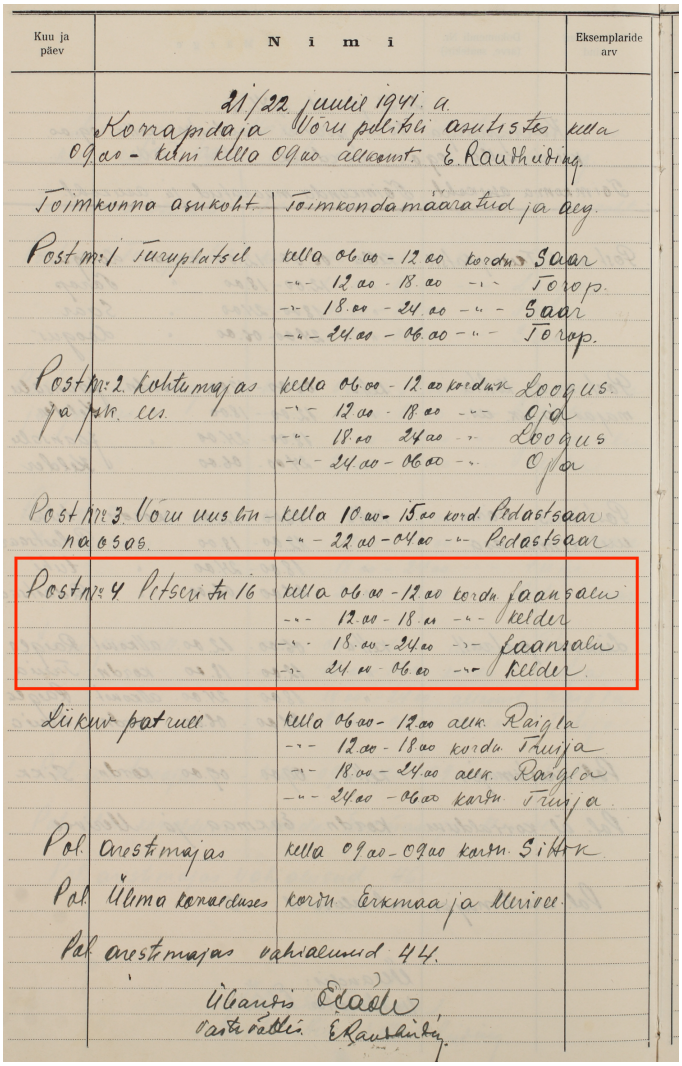

21/22. juuni 1941. a.
Korrapidaja Võru politsei asutistes kella 0 päev - tähi kella 0 päev arvasut. E. Rauthiding.

Kuu ja päev	N i m i	Eksemplaride arv
Toimkunna asukoht	Toimkondamääratud ja aeg.	
Post nr. 1 Turuplatsil	kella 06.00 - 12.00 kordus Saar -"- 12.00 - 18.00 -"- Torop. -"- 18.00 - 24.00 -"- Saar -"- 24.00 - 06.00 -"- Torop.	
Post nr. 2 kohtumaja ja pst. 11.	kella 06.00 - 12.00 kordus Loogus -"- 12.00 - 18.00 -"- Ojaa -"- 18.00 - 24.00 -"- Loogus -"- 24.00 - 06.00 -"- Ojaa	
Post nr. 3 Võru uus linnaosas	kella 10.00 - 15.00 kord. Pedastsaar -"- 22.00 - 04.00 -"- Pedastsaar	
Post nr. 4 Petseri tn 16	kella 06.00 - 12.00 kordu Saunsalu -"- 12.00 - 18.00 -"- Kelder -"- 18.00 - 24.00 -"- Saunsalu -"- 24.00 - 06.00 -"- Kelder	
Liikl. patrull	kella 06.00 - 12.00 alk. Raigla -"- 12.00 - 18.00 kordu Truija -"- 18.00 - 24.00 alk. Raigla -"- 24.00 - 06.00 kordu Truija	
Pol. Arestimajas	kella 09.00 - 09.00 kordu Sildak	
Pol. Ülemo komandures	kordu Erkmaa ja Meriver	
Pol. arestimajas vahialused 44.		

Ülevaatas Eraal
vastvõtja E. Rauthiding

Väljavõte Võru politsei jaoskonna korrapidajate raamatust allikas: Rahvusarhiiv, ERA.R-491.1.7

Valveteenistuse osutamisel aitasid politseid ka Omakaitse [5] Võrumaa Maleva liikmed. Organisatsiooni tegevuse ülevaates on öeldud, et:

“Võrumaa Omakaitset haarasid töö- ja tegevusrohked päevad juba 1941. aasta 9. juulist alates [6]. Peamiseks tegevusaladeks oli lahingutegevus, haarangud, vahi- ja valveteenistus, politsei abistamine ja mitmesugused üldkasulikud üritused.

Vahi- ja valveteenistus koormas omakaitse liikmeid rängasti kuni 1941. aasta oktoobrikuuni, millise ajani maakonna keskuste, teedesõlmede, sildade raudtee ja teiste tähtsamate objektide valvet teostati ööpäevaste vahi- ja valvepostidega. Sellele lisandus veel saksa sõjaväe huvides teostatav valveteenistus mitmesugustel töödel olevate sõjavangide valvamisel.”

[5] vabatahtlik relvastatud organisatsioon, mis taasasutati 1941. aasta suvel (esialgu peamiselt metsavendadest) ja mis toimis Saksa okupatsiooni ajal territoriaalse julgestusorganisatsioonina.

[6] Saksa 18. armee XXXVIII armeekorpuse üksused vallutasid 9. juulil Pihkva ja Ostrovi ning hõivasid oma vasaku tiiva julgestuseks Võru ja Antsla.

2. apriilil 1947 toimus Võrus Eesti NSV Siseasjade Rahvakomissariaadi ehk NKVD vägede sõjatribunali kinnine istung, mil kuulati üle ka endine Omakaitse liige Alfred Org. Tema tunnistuste kohaselt käidi aastal 1942–1943 sealhulgas valvamas ka sõjavangide laagrit Võru linna sees, Petseri tänaval.

“1942. aasta augustis anti meid üle “Schutzmannschaft” pataljoni ehk 33. Politseipataljoni koosseissu Võru linnas [7], kus olin oma rühma ülem ja osutasin samade objektide valvet olles vahtkonna ülem.

Tegelesime rivi- ja laskeharjutustega, valvasime sõjavangide laagrit Võru linna lähistel ning teist sõjavangide laagrit Võru linna sees, Petseri tänaval. Laagrite valveteenistust pidasime aasta aega – 1942. aasta augustist 1943. aasta augustini.”

[7] saksa keeles Schutzmannschaft Front / Wacht Bataillon №33, eesti keeles 33. Kaitse(vahi)pataljon, mille II koosseis moodustati oktoobris 1942. aastal Valga, Antsla, Võru ja Petseri kasarmeeritud Omakaitse malevate kompaniidest. 1943 aasta detsembris muudeti pataljoni nimi 33. Eesti Politsei Vahipataljoniks (Estnische Polizei-Wacht-Bataillon 33). Pataljon pidas vahiteenistust Võrus allutatuna 11. jalaväediviisile.

23.–26. novembril 1959 toimus Tallinnas ENSV ülemkohtu istung endiste metsavendade, Saksa okupatsiooni eel ja ajal Omakaitsesse kuulunud Valter Kelti, Leonid Sinisalu ja Johannes Kriipsalu üle. Neid süüdistati nõukogude inimeste mõrvamises.

Valter Kelti seletustest loeb välja, et Saksa okupatsiooni ajal käis temagi vene sõjavange valvamas endise juudi palvemaja hoones Võrus:

“Pärast formeeriti 33. Politsei pataljon, kuhu läksin üle. Olin vahepeal juudi kirikus, kus viibisid vene sõjavangid ja olin seal valves, tegin valveteenistust väljas, poliitvange viisin töödele.”

Kohtuprotsessil mõisteti Valter Kelt koos teiste endiste metsavendadega surma. Kohtuotsus viidi täide 6. jaanuaril 1960, see oli viimane kohtulik surmaotsus Eesti ajaloos.

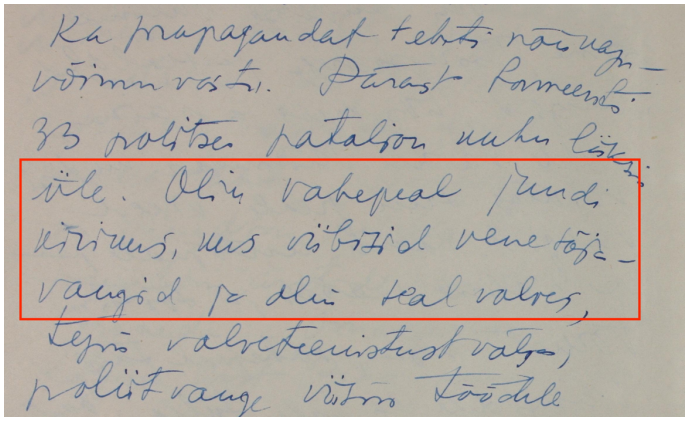

Väljavõte tunnistustest ENSV Riikliku Julgeoleku Komitee uurimistoimikust
Allikas: Rahvusarhiiv, ERAF.129SM.1.27952

26. augustil 1944 jäi endise juudi palvemaja hoone Petseri tänaval aerofotole Võru linnast, mis tehti Saksamaa lennuväe Luftwaffe 1. õhulaevastiku staabi fotoosakonna poolt.

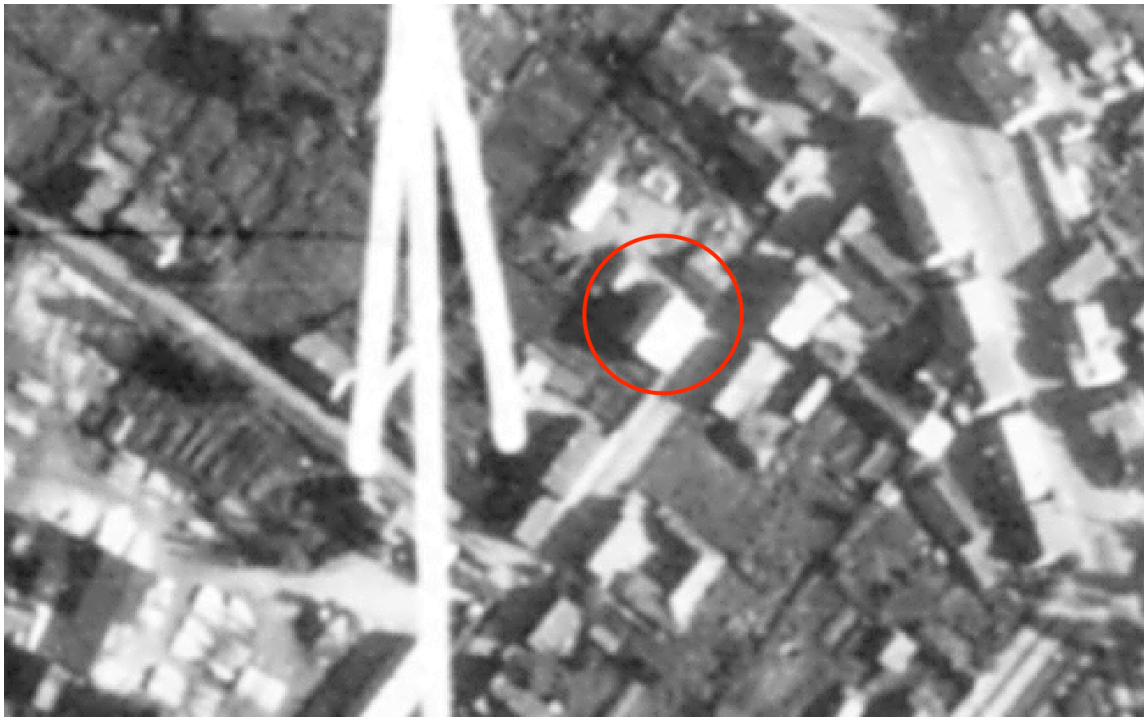

Endise juudi palvemaja hoone Petseri tänaval aastal 1944. Väljavõte vaatest Võru linnale aerofoto: WWII Aerial Photos and Maps (www.wwii-photos-maps.com) / Maa-ameti fotoladu

1945–1948

Pärast sõja lõppu tegutses mõnda aega endises Juudi palvemaja hoones Võru Tööstuskombinaadi tisleritöökoda.

28. juunil 1945 koostati Võrumaa TSN Täitevkomitee koosoleku protokoll №43, mille punkt 7 ütles järgmist:

"Kohustada kohaliku Tööstusosakonna juhatajat seltsimeest Uzorovit, Võru Tööstuskombinaadi direktorit seltsimeest Olmetit ja Võru Lauatehase direktorit seltsimeest Ivanovit 3. juulini lõpetama lauavabriku [1] remont ja see käiku laksma, organiseerides selle juures lauatehases tisleritöökoja [2] lihtsama mööbli valmistamiseks".

[1] lauatehase / lauavabriku all peetakse siin dokumendis silmas endist Judeikinite metsatööstust Tamula järve ääres, mille baasil asutatigi aprillis 1945 Võrumaa TSN Täitevkomitee Tööstuskombinaat.

[2] pärast sõja lõppu kasutati olemasolevaid natsionaliseeritud hooneid maksimaalselt ära. Võib suure tõenäosusega oletada, et jutt siin käib just endise juudi palvemaja hoones asunud tisleritöökojast, mis paiknes lauatehase vahetus läheduses. Sellisel juhul olid lauad "lihtsama mööbli" kokkuklopsimiseks lähedalt tuua.

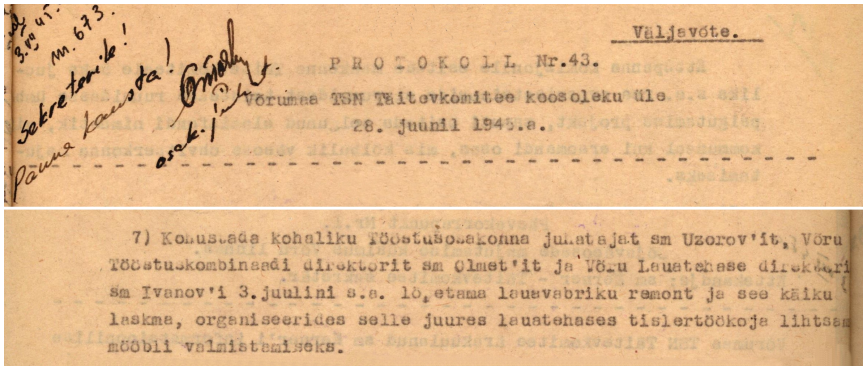

Väljavõte.

P R O T O K O L L Nr.43.

Võrumaa TSN Täitevkomitee koosoleku üle

28. juunil 1945.a.

7) Kohustada kohaliku Tööstusosakonna juhatajat sm Uzorov'it, Võru Tööstuskombinaadi direktorit sm Olmet'it ja Võru Lauatehase direktori sm Ivanov'i 3.juulini s.a. lõpetama lauavabriku remont ja see käiku laskma, organiseerides selle juures lauatehases tislertöökoja lihtsam mööbli valmistamiseks.

Väljavõte koosoleku protokollist toimikust "Võrumaa TSN Täitevkomitee kommunaalmajandusosakonna dokumendid"
allikas: Rahvusarhiiv, VAMA.V-274.1.8

15. mail 1947 koostati üldakt aadressil Petseri tänav 16 asetseva ja Elamute valitsuse valduses oleva hoone hindamise kohta. Selle kohaselt koosnes endise palvemaja hoone kahekordsest elamust ja ühekordsest esikust. Hoones oli elekter ja ahjud, kuid puudusid veevärk, kanalisatsioon, gaas, keskküte, puidu kütte või elektriboileriga vannid, liftid inimeste veoks, mehhaaniline ventilatsioon, telefon ja raadio.

Vastavalt avaldatud tehnilisele hinnangule andis hoone seisukord kõvasti soovida. Nii oli raudkivist alusmüür lagunenud, välis- ja kapitaalseinte palgid kõdunenud, seinte väliskatte lauad ja värv samuti kõdunenud, seinte sisekatte lauad, lagede lauad ja õlivärv ning ka puitvaheseinad olid rahuldavas seisus, põrandate katte lauad ja õlivärv ning puittrepid kulunud, lihtsad aknad kõdunenud, lihtsad uksed pragunenud, plekk-katust vajunud. Tellispliidid ja kütteseade plekist kestaga olid rahuldavas seisukorras, telliskorstna konstruktsioonis esinesid aga katkised kivid.

Elamu tegelikuks väärtuseks kirjutati hindamisakti sisse 32 240 rubla, taastamisväärtuseks aga 54 650 rubla. Esiku tegelik väärtus hinnati 1 025 rubla peale, taastamisväärtus 2 050 rublale.

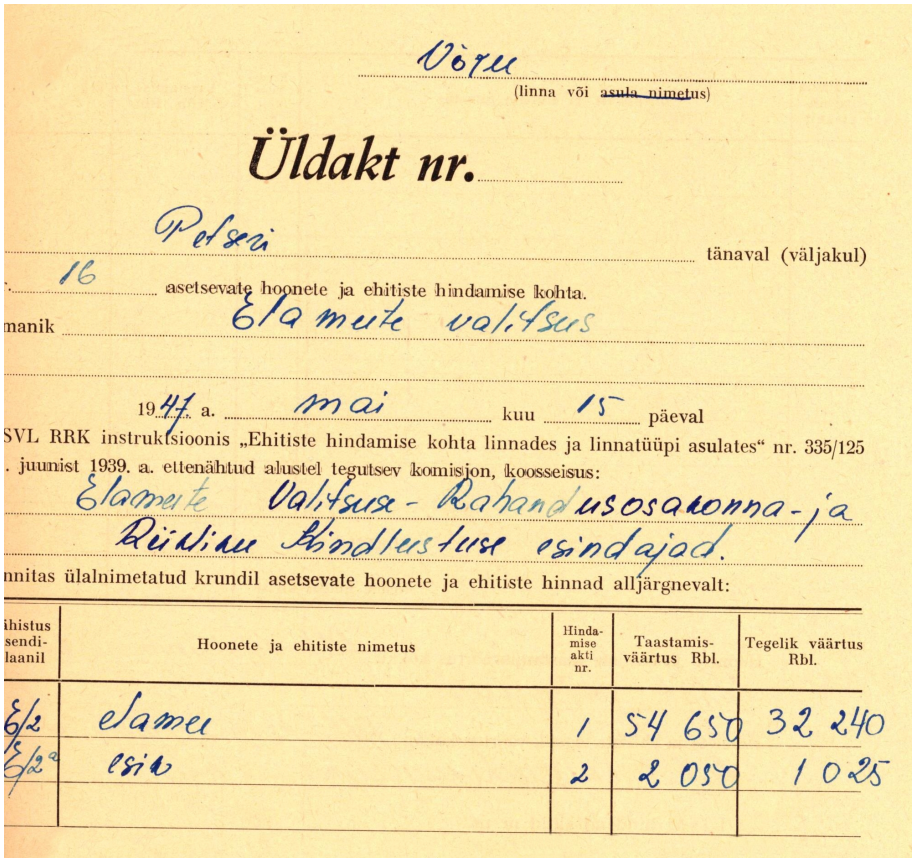

Võru
(linna või asula nimetus)

Üldakt nr.

Petseri tänaval (väljakul)
16 asetsevate hoonete ja ehitiste hindamise kohta.
manik Elamute valitsus

19 47 a. mai kuu 15 päeval
SVL RRK instruktsioonis „Ehitiste hindamise kohta linnades ja linnatüüpi asulates" nr. 335/125
. juunist 1939. a. ettenähtud alustel tegutsev komisjon, koosseisus:
Elamute Valitsuse - Rahandusosakonna- ja
Riistavu Kindlustuse esindajad.
nnitas ülalnimetatud krundil asetsevate hoonete ja ehitiste hinnad alljärgnevalt:

ihistus sendi-laanil	Hoonete ja ehitiste nimetus	Hinda-mise akti nr.	Taastamis-väärtus Rbl.	Tegelik väärtus Rbl.
E/2	elamu	1	54 650	32 240
E/2a	esik	2	2 050	1 025

Väljavõte hindamisaktist toimikust "292 Petseri 16; ER kood 113019312"
allikas: Rahvusarhiiv, VAMA.V-788.1.9222

Samal ajal koostati ka alusmüüride plaan. Vastavalt sellele olid hoonel järgmised mõõdud:
(E/2) Elamu. Laius – 14,32. Sügavus – 10,04. Sisekõrgus – 5,86 meetrit.
(E/2a) Esik. Laius – 7,75. Sügavus – 1,5. Kõrgus – 5,50 meetrit.

Kui võrrelda neid mõõte hoone 1914. aasta ehitusplaaniga, siis on nad samas suurusjärgus –

10,33 x 13,71 x 5,79 meetrit (1914) vs 10,04 x 14,32 x 5,86 meetrit (1947). Viimane number on saali sisekõrgus. Elamu kogukõrgus oli ca. 10,67 meetrit.

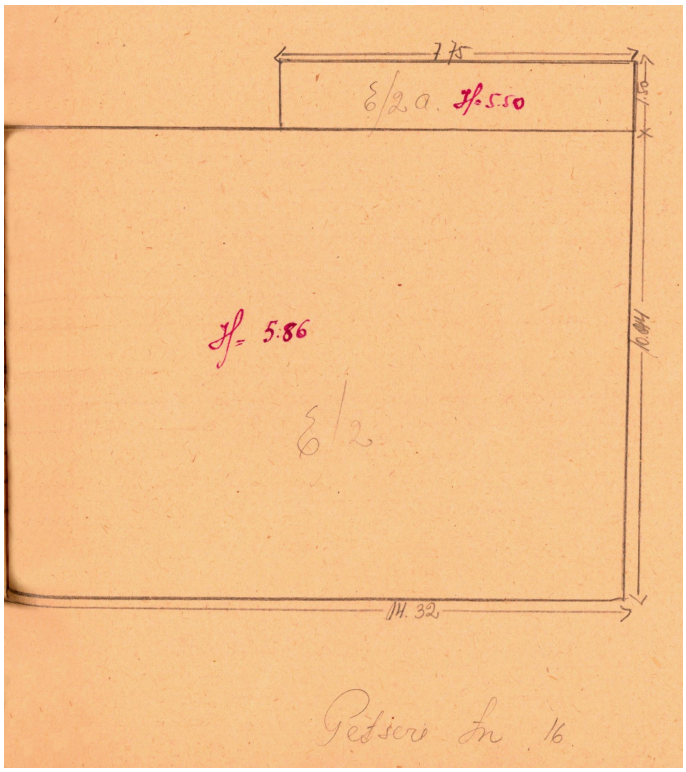

Alusmüüride mõõdud *toimikust "292 Petseri 16; ER kood 113019312" joonis: Rahvusarhiiv, VAMA.V-788.1.9222*

Viimast korda jäi endise juudi palvemaja hoone Petseri tänaval, tol hetkel selles tegutsenud tisleritöökojaga, aerofotole 12. augustil 1947.

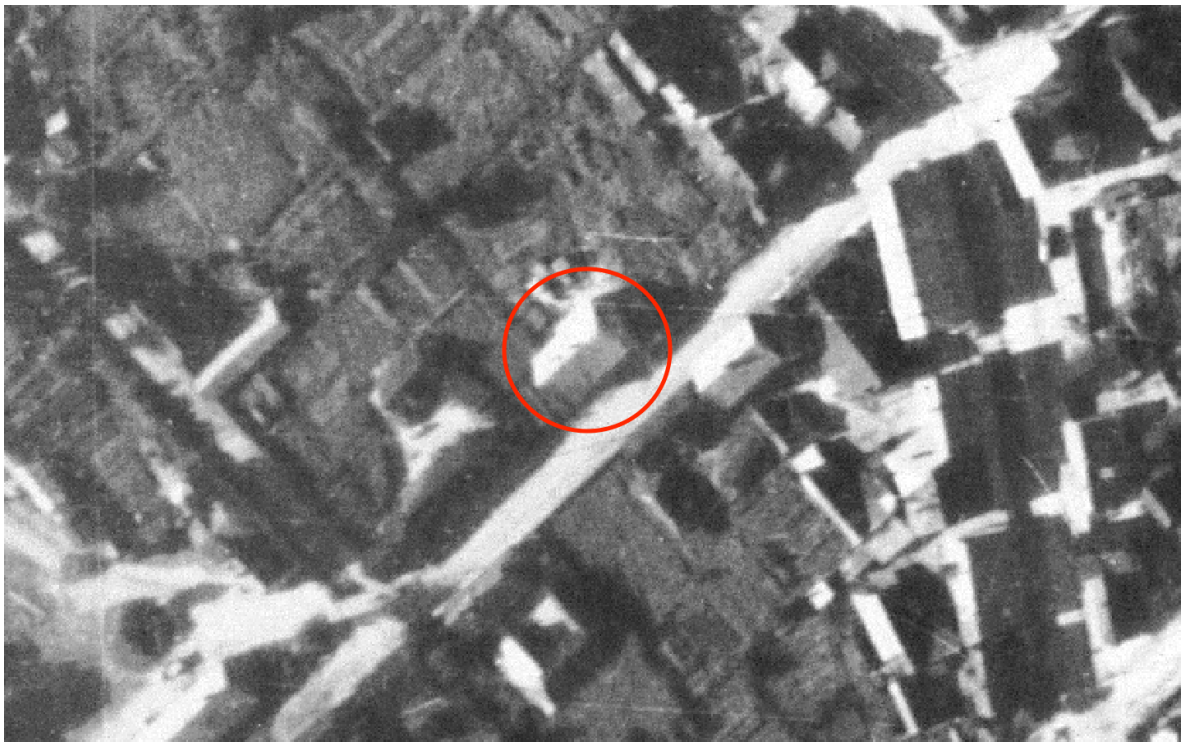

Endise juudi palvemaja hoone Petseri tänaval aastal 1947. Väljavõte vaatest Võru linnale. aerofoto: Maa-ameti fotoladu., ID106309

Kolm kuud hiljem, sama aasta novembris, hävis Jossel Judeikini eestvõttel 1910-ndates ehitatud juudi palvemaja hoone tules.

6. jaanuaril 1948 oli Võru Maakonna Täitevkomitee istungil arutelul päevakorrapunktina №8 otsus Võru Tööstuskombinaadi ärapõlenud tisleritöökoja asemele uue ehitise püstitamise kohta. Istungi protokolli pandi kirja:

“Kohustada Kommunaalmajandusosakonna Taastamis- ja Remonttööde Kontorit sõlmima Võru Tööstuskombinaadiga vastav leping ühe eluhoone ülesseadmiseks Tööstuskombinaadi ärapõlenud tisleritöökoja krundile eeldusel, et Tööstuskombinaat toimetab kohapeale ülesseatava eluhoone kõik osad ja annab kõik vajalikud abimaterjalid hoone ülesseadmiseks.”

Nädal hiljem Võrumaa TSN Täitevkomitee istungil otsustati, et:

“Maakonna Täitevkomitee ärakuulanud ettekande ja tähelepannes, et Võru linna Petseri tn. 16 asuv maja, mis kuulub elamufondi ja oli Võru Tööstuskombinaadi valdamisel hävis tule läbi 1947. aasta novembrikuul ja et Tööstuskombinaat soovib tule läbi hävinenud maja asemele üles ehitada Tööstuskombinaadi tööliste ja teenistujate ühis-elumaja, seepärast otsustab:

1) kustutada Võrumaa TSN Täitevkomitee Kommunaalosakonna elamufondi bilansist maja №16 Petseri tänaval, kui tuleõnnetuse tagajärjel hävinenud maja;

2) kohustada Võrumaa TSN Täitevkomitee Tööstuskombinaadi ülesehitama krundile Petseri tn. 16 elamu Tööstuskombinaadi tööliste ja teenistujate majutamiseks;

3) kinnitada Võrumaa TSN Täitevkomitee Tööstuskombinaadi ja Võrumaa Ehituskontori vahel sõlmitud leping punktis 2 nimetatud elumaja ehitamiseks kalkulatsiooni järele 94 290,69 rubla.”

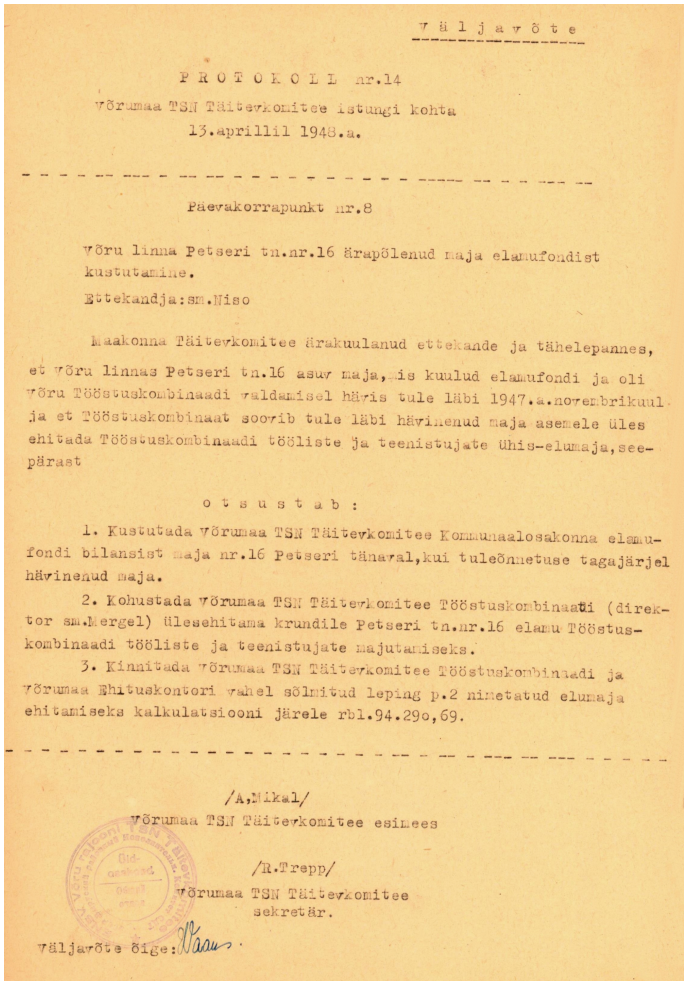

Väljavõte

PROTOKOLL nr.14
Võrumaa TSN Täitevkomitee istungi kohta
13.aprillil 1948.a.

Päevakorrapunkt nr.8

Võru linna Petseri tn.nr.16 ärapõlenud maja elamufondist kustutamine.

Ettekandja:sm.Niso

Maakonna Täitevkomitee ärakuulanud ettekande ja tähelepannes, et Võru linnas Petseri tn.16 asuv maja, mis kuulud elamufondi ja oli Võru Tööstuskombinaadi valdamisel hävis tule läbi 1947.a.novembrikuul ja et Tööstuskombinaat soovib tule läbi hävinenud maja asemele üles ehitada Tööstuskombinaadi tööliste ja teenistujate ühis-elumaja,seepärast

otsustab:

1. Kustutada Võrumaa TSN Täitevkomitee Kommunaalosakonna elamufondi bilansist maja nr.16 Petseri tänaval,kui tuleõnnetuse tagajärjel hävinenud maja.

2. Kohustada Võrumaa TSN Täitevkomitee Tööstuskombinaati (direktor sm.Mergel) ülesehitama krundile Petseri tn.nr.16 elamu Tööstuskombinaadi tööliste ja teenistujate majutamiseks.

3. Kinnitada Võrumaa TSN Täitevkomitee Tööstuskombinaadi ja Võrumaa Ehituskontori vahel sõlmitud leping p.2 nimetatud elumaja ehitamiseks kalkulatsiooni järele rbl.94.290,69.

/A.Mikal/
Võrumaa TSN Täitevkomitee esimees

/R.Trepp/
Võrumaa TSN Täitevkomitee
sekretär.

Väljavõte õige:

Väljavõte koosoleku protokollist toimikust “292 Petseri 16; ER kood 113019312” allikas: Rahvusarhiiv, VAMA.V-788.1.9222

Neljakorteriline elamu Võru Tööstuskombinaadi tööliste ja teenistujate majutamiseks ehitati mahapõlenud juudi palvemaja varemetele 1948. aastal.

Võru Tööstuskombinaadi tööliste ja teenistujate elamu aadressil Petseri tänal 16 originaakujul foto: Võrumaa Muuseum. VK F 1522:12 F

Liia Laanpere (1921–1997) mälestuste järgi oli see maja Võru linna toodud mujalt. Võrumaa Keskraamatukogu lasteosakonna endise juhataja ja Võru linnas juturetkede korraldaja Helle Laanpere sõnul oli ta ema küll maalaps ja tuli Võrru tööle alles pärast koolide lõpetamist sõja ajal.

“Siiski väitis ta, et juudi sünagoog asus Petseri tänaval. Sünagoogi asukohaks ütles ta praeguse Petseri tänav 16 aadressiga maja. Elasime tookord taga paistvas korrusmajas ja Petseri 16 jäi otse meie akende alla. Ema sõnul olevat praegune maja varem olnud kellegi kulakuna küüditatud taluniku elumaja, mis toodi linna ja ehitati sünagoogi asukohal uuesti üles. Sellest, mis juhtus sünagoogi hoonega, ema ei rääkinud.

Olin ise tol ajal laps, kui ta seda rääkis ega taibanud midagi täpsemat küsida. Näiteks kas ema on seda ise näinud või kõigest kelleltki kuulnud. Ta elas ise pärast sõda üsna lähedal Paju tänaval. Siis, kui hakkasin ise rohkem nende teemade vastu huvi tundma oli ema aga ammu surnud. Olen hiljem vanematele kohalikele inimestele seda juttu rääkinud, aga keegi ei ole osanud midagi kommenteerida.”

Elumaja aadressil Petseri tänav 16 ja korrusmaja selle taga aastal 1996
foto: Epp Needo

Ümberehitatud teise korrusega elumaja aadressil Petseri tänav 16 aastal 2023
foto: Google Maps

2021

Võru Judeikinite järeltulijad elavad tänapäeval Eestis, Iisraelis, Kanadas, USAs, Suurbritannias, Lõuna-Aafrika Vabariigis, Austraalias, Venemaal.

Vastavalt Eesti Statistikaameti andmetele elas 2021. aastal Võru linnas neli juuti.

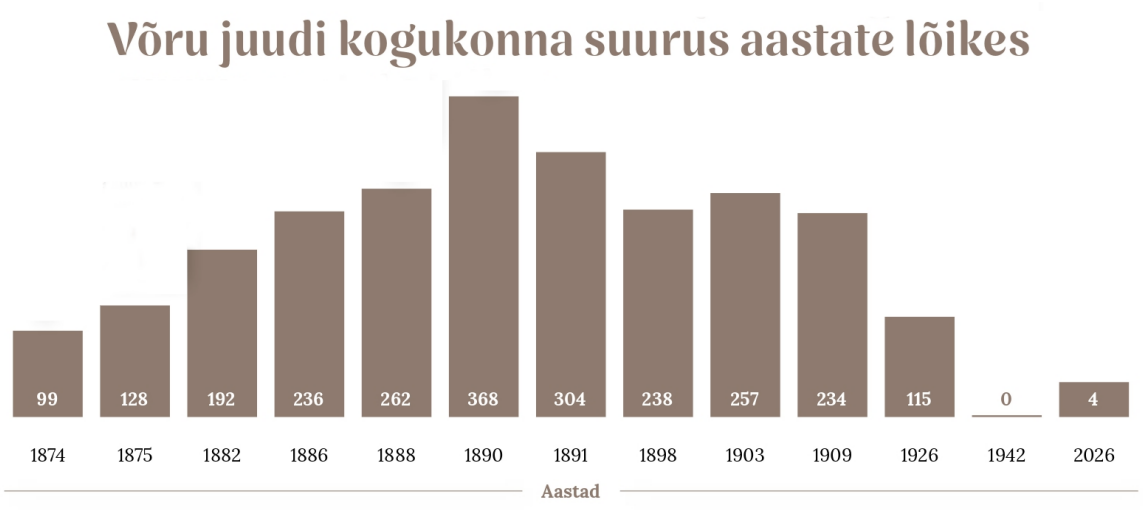

2021. aasta septembrikuus ilmus ajalehes “Võru Linna leht” üleskutse “Aita uurida Võru juudi palvemaja ajalugu”.

Aita uurida Võru juudi palvemaja ajalugu

1870-ndate aastate algus oli hiljuti Võrru elama asunud Judeikinite perekonnale kahekordselt tähtis. 1873. aastal sündis perepea Jossel Judeikini perre esiklaps Samuel (Šmuel-Zalman), kes pidas hiljem aastakümneid Võru kesklinnas tuntud valmisriiete äri S. Judeikin & Pojad. 1875. aastal avati Judeikinite perekonna eestvõttel Võru linnas juudi palvemaja, nagu tõendavad ajalooürikud ja perepärimus. Esimese palvemaja asukohta ei ole dokumentides mainitud.

Kümnend hiljem, 1885. aastal avaldab “Eesti Postimees ehk Näddalaleht“ reisikirja “Reis Munamäele”. Kirjutise autor Johannes Parv loetleb ka Võru linna vaatamisväärsusi ja tähtsamaid asutusi, teiste hulgas leiab mainimist “Juudi kirik, mis lihtsas majas on”.

Eesti Vabariigi aastatel tegutses Võru juudi sünagoog aadressil Petseri tänav 16. Seni pole leitud andmeid maja ehitamisaasta kohta ega ka ühtki fotot – kui mitte arvestada arvatavalt 1932. aasta paiku tehtud aerofotot Võru linnast, millel Petseri tn 16 krundil on näha hele kolme aknaga maja.

Palvemaja tegutses 1940. aastani. Sõja ajal kasutati seda aeg-ajalt kinnipidamiskohana, nagu on meenutanud vanad võrulased. Mõnda aega pärast sõja lõppu oli natsionaliseeritud palvemajas Võru Tööstuskombinaadi tisleritöökoda. Hoone hävis tulekahjus 1947. aasta novembris.

Selle vundamendile ehitati Võru Tööstuskombinaadi tööliste ja teenistujate

Jossel Judeikin, Võru Judeikinite perekonna patriarh. Foto: erakogu

elumaja. Mälestuste põhjal võis see olla pärast küüditamist tühjaks jäänud talumaja, mis võeti koost lahti ja ehitati linnas uuesti üles.

Võru juudi palvemaja ajaloo uurija Ilja Judeikin otsib sõjaeelseid fotosid Petseri tänavast, eriti Kreutzwaldi ja Vabriku tänavate vahelisest lõigust. Väga oodatud on ka võrulaste mälestused ja vanematelt sugulastelt-tuttavatelt kuuldud lood sellest piirkonnast, eriti juudi palvemajast / sünagoogist (rahvasuus tuntud ka kui kirik).

Mälestusi saab jagada, kirjutades Ilja Judeikinile e-aadressil juudipalvemaja@gmail.com või helistades Helle Laanperele (514 7123).

Fotosid saab saata Ilja Judeikinile e-aadressil juudipalvemaja@gmail.com. Paberfotosid saab tuua või tavapostiga edastada Helle Laanperele Võrumaa Keskraamatukogu lasteosakonda, Jüri tn. 54 (2. korrus), Võru. Fotod digiteeritakse ja tagastatakse omanikule.

Täname!

Ilja Judeikin
Samuel Judeikini pojapojapoeg
Helle Laanpere
Võru linna lugude koguja ja jagaja

Hele kolme aknaga palvemaja Petseri tänaval 1932. aastal tehtud aerofotol punase ringi sees. Foto: Eesti Kirjandusmuuseum

KONTAKT JA TAGASISIDE

Ilja Judeikin tel: 502 8712 e-post: mangoelu@gmail.com
Helle Laanpere tel: 514 7123 e-post: helle.laanpere@gmail.com

Otsime sõjaeelseid fotosid Petseri tänavast, eriti Kreutzwaldi ja Vabriku tänava vahelisest lõigust. Väga oodatud on ka võrulaste mälestused ja vanematelt sugulastelt-tuttavatelt kuuldud lood sellest piirkonnast, eriti juudi palvemajast / sünagoogist (rahvasuus tuntud ka kui juudi kirik).

Samuti on oodatud ka sõjaeelsed pildid ja mälestused Judeikinite metsaärist Tamula järve ääres ning Judeikinite riide- ja puduärist Jüri ja Tartu tänava nurgal.

Täname: Epp Needo (AS Kurmik), Mirja Ots (Võrumaa Muuseum), Maive Piik (Rahvusarhiiv), Arnold Unt, Mati Pakler, Ago Ruus, Ulis Guth, Gennadi Gramberg, Brigitte Eggerstedt, Arhitektuurimuuseum, Eesti Kirjandusmuuseum.